

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MONTESQUIEU’NÜN GÜÇLER AYRILIĞI
DÜŞÜNCESİ

Rümeysa KORKMAZ

2501181352

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. Sabahattin NAL

İSTANBUL – 2022

ÖZ

MONTESQUIEU’NÜN GÜÇLER AYRILIĞI DÜŞÜNCESİ RÜMEYSA KORKMAZ

18. yüzyıl aydınlanma çağı düşünürlerinden Montesquieu, Kanunların Ruhu Üzerine adlı eserinde siyaset ile ilgili pek çok konuyu ele almaktadır. Tezimizde incelemek üzere seçtiğimiz konu ise düşünüre göre siyasi özgürlüğün gerçekleşmesini sağlayan güçler ayrılığı kavramıdır. Günümüzde hala önemini koruyan bu kavram, çalışmamızda Montesquieu’nün perspektifinden incelenecektir. Bu bağlamda, çalışma üç esas bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölümde, güçler ayrılığı kuramının düşünsel kökenleri ele alınacaktır. İkinci bölümde, Montesquieu’nün; hayatı, kişiliği, yöntemi ve önemli eserleri incelenecektir. Üçüncü bölümde siyasal özgürlükle birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olan güçler ayrılığı kavramına Montesquieu’nün verdiği anlam incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: güçler ayrılığı, dengeler ve frenler ilkesi, karma yönetim, Montesquieu, özgürlük.

ABSTRACT

MONTESQUIEU’S THOUGHT OF THE SEPERATION OF POWERS

RÜMEYSA KORKMAZ

Montesquieu, one of the 18th century enlightenment thinkers, examines with many issues related to politics in his work called *On the Spirit of Laws*. The two topics that we chose to examine in our thesis, in relation to each other, are separation of powers and liberty. The subject we have chosen to examine in our thesis is the concept of separation of powers, which ensures the realization of political liberty, according to the thinker. This concept, which still maintains its importance today, will be examined from Montesquieu's perspective in our study. In this context, the study is divided into three main parts. In the first part, the intellectual origins of the separation of powers theory will be discussed. In the second part, Montesquieu's; his life, personality, method and important works will be examined. In the third chapter, the meaning given by Montesquieu to the concept of separation of powers, which is closely related to political liberty, will be examined.

Keywords: the seperation of powers, mixed government, principle of checks and balances Montesquieu, liberty.

ÖNSÖZ

Bu tezde güçler ayrılığı ilkesi ile yakından ve doğrudan ilişkilendirilen bir düşünür olan Montesquieu'nün güçler ayrılığı kavramına yaklaşımını, kavramı eserinde nasıl ve ne amaçla kullandığını inceleme amacındayız. Montesquieu'nün hangi ilkeler ve kuramlar ile güçler ayrılığı düşüncesini oluşturduğunu inceleyecek nihayetinde Montesquieu'nün güçler ayrılığına olan yaklaşımı, bu kavramın düşünür için anlamı ortaya konmuş olacaktır.

Tez konumu belirlemem dahil akademik yaşantımın her aşamasında yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Sabahattin Nal'a ve üzerimde emeği geçen tüm kıymetli hocalarıma teşekkür ederim. Beni daima destekleyen annem Sibel Korkmaz'a, varlığı benim için mutluluk sebebi olan kardeşim Kaan Şamil Korkmaz'a ve beni her zaman motive eden bana evini, gönlünü açan kardeşim Rüveyda Korkmaz'a çok teşekkür ederim. Bir teşekkür de ne kadar zorlukla karşılaşsam karşılaştığım asla inanmaktan ve mücadele etmekten vazgeçmediğim için kendime ediyorum. Bu tezi, tekrar bir araya gelene dek ayrı kaldığımız her gün özlem duyduğum sevgili babam Fahrettin Korkmaz'ın bana verdiği sevgi ve inanç sayesinde yazabildim. Gittikten sonra kendimi kaybolmuş hissettim bulabilmem ise yalnızca onun bana olan koşulsuzca sevgisini hatırlamak sayesinde oldu. Beni sevdiğin için bana kendimi sevdirebildiğin için teşekkür ederim. Ruhlarımız tekrar buluşana dek yaptığım ve yapacağım her şey babamın bana verdiği sevgi ve inanç sayesinde olacaktır, her şey için en büyük teşekkürü ona ediyorum.

RÜMEYSA KORKMAZ

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜÇLER AYRILIĞI KURAMININ DÜŞÜNSEL KÖKENLERİ

1.1. GÜÇLERİN FONKSİYONEL AYRIMI: ARİSTOTELES.....	6
1.2. KARMA YÖNETİM: POLYBİUS ve CİCERO.....	13
1.2.1. Polybius	13
1.2.2. Cicero.....	19
1.3. GÜÇLER AYRILIĞI KURAMININ ÖNCÜSÜ: JOHN LOCKE.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

MONTESQUIEU: HAYATI, KİŞİLİĞİ, YÖNTEMİ VE BAŞLICA ESERLERİ

2.1. MONTESQUIEU’NÜN YAŞADIĞI DÖNEM	35
2.2. HAYATI, KİŞİLİĞİ VE YÖNTEMİ	40
2.3. BAŞLICA ESERLERİ	44
2.3.1. İran Mektupları	44
2.3.2. Romalıların Yücelik ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler	49
2.3.3. Kanunların Ruhu Üzerine	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ ÖZGÜRLÜĞÜN KAYNAĞI OLARAK GÜÇLER AYRILIĞI

3.1. MONTESQUIEU’YE GÖRE SİYASİ ÖZGÜRLÜK.....	58
3.2. SİYASİ ÖZGÜRLÜĞÜN ORTAYA ÇIKMASI: GÜÇLER AYRILIĞI.....	62
3.2.1. Yasama Gücü	62

3.2.1.1. İngiltere’de Güçlerin Ayrılması	65
3.2.1.2. Montesquieu’ye Yöneltilen Eleştiriler	68
3.2.2. Yürütme Gücü	75
3.2.2.1. Dengeler ve Frenler İlkesi	78
3.2.2.2. 1787 Amerikan Anayasası ve 1791 Fransız Anayasası	81
3.2.3. Yargı Gücü	87
3.1.4. Montesquieu’nün Güçler Ayrılığı Düşüncesinin Özü....	97
3.3. YÖNETİMLERİN SINIFLANDIRILMASI VE GÜÇLERİN DAĞILIMI BAĞLAMINDA ÖZGÜRLÜĞÜN GÖRÜLEBİLECEĞİ YÖNETİMLER.....	109

SONUÇ.....	123
KAYNAKÇA.....	129

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
A.y.	: Aynı yer
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.E.Ü	: Dokuz Eylül Üniversitesi
dn.	: Dipnot
Ed.	: Editör
İÜHF	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
t.y.	: Basım tarihi yok
v.d.	: Ve diğerleri
Vol.	: Volume
YBHD	: Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN KONUSU VE SINIRLARI

“Güç yozlaştırmaya eğilimlidir ve mutlak güç mutlaka yozlaştırır.”¹

Lord Acton’a ait olan ve sınırlanmayan gücün nihayetine dair dikkat çekici olan bu söz, gücün getireceği zehirlenmeyi iyi özetlemektedir. Gücün sıradan insanları dahi nasıl zehirlediğine korkunç sayılabilecek fiilleri işlemeye nasıl yönelttiğine ilişkin çeşitli deneyler yapılmış; konunun psikolojik, sosyolojik boyutları incelenmeye çalışılmıştır. Nihayetinde konunun siyaset ile de yakından alakası olduğu su götürmez bir gerçektir. Güç zehirlenmesinin yıkıcı etkisinin görüleceği yerlerden biri geniş yetkiler içermesi ve çok fazla sayıda kişiyi etkileyebilme potansiyeli nedeniyle devlet iktidarının kullanımıdır.

Devlet iktidarını ele geçiren kişiler çeşitli amaçlara sahip olabilirler. İyi amaçlarla yola çıktığını iddia edenlerde bile zaman içinde bu iyi amaçların yerini kötü kararlara ve sonuçlara bıraktığı bunun da örneklerinin de tarih sayfalarını doldurduğu görülmektedir. Peki güç insanı gerçekten yozlaştırır mı? Bu yozlaşma neden kaynaklanır?

2009 yılında David Owen ve Jonathan Davidson tarafından Brain dergisinde yayınlanan bir makalede ‘hubris sendromu’ güç zehirlenmesini açıklayan bir kavram olarak incelenmiştir. Hubris sendromu, özellikle ezici başarı ile ilişkilendirilen, uzun süreli elde tutulan ve lider üzerinde minimum sınırlaması olan güce sahip olma bozukluğudur². Sendromun güce sahip olmakla, özellikle aşırı başarılarla bağlantılı olan güçle ilişkili olduğu görülmektedir. Kendilerini kural, kanun, ahlak veya geleneklerin üzerinde gören bu insanlar için bunlar, kendileri için uygulanamaz kabul edilir. Hubris sendromu, birey ve toplum için trajik sonuçları olan tehlikeli güç

¹ **The Oxford Dictionary Quotations**, Second Edition, London, Oxford University Press, 1953, s. 1.

² David Owen, Jonathan Davidson, “Hubris Syndrome: An Acquired Personality Disorder? A Study of US Presidents and UK Prime Ministers over the Last 100 Years”, **Brain**, Vol. 132, Issue 5, 2009, s. 1397, (Çevrimiçi) <https://academic.oup.com/brain/article-pdf/132/5/1396/1015089/awp008.pdf>, 06 Mart 2022.

zehirlenmesini ifade etmektedir³. Diktatörler hubrise özellikle yatkındır çünkü eğer varsa davranışları üzerinde çok az sınırlama vardır. Ancak liderlerin demokratik olması dahi sorunu ortadan kaldırmamakta art arda gelen seçim zaferlerinin, kibirli davranışların hubris sendromuna dönüşme olasılığını arttırdığı görülmektedir⁴. Owen, hubris sendromuna etki eden temel dış faktörler olarak önemli bir gücü elde tutmaya, lider üzerinde minimum sınırlamaya ve iktidarda kalma süresinin uzunluğuna işaret etmektedir⁵.

Sonuç olarak söylenebilir ki kişilerin iyi amaçlarla yahut meşru ve demokratik yöntemlerle iktidara gelmesi olası sonuçları engellemeye yetmemektedir. Zaman ve sınırlanmazlığa bağlı olarak gücün zehirleyici etkisi gücü kullananlar üzerinde görülmekte bunun olumsuz sonuçları da bu güce maruz kalanlar üzerinde olmaktadır. Bizler elbette gücün her insanı muhakkak zehirleyeceğini ileri sürmüyoruz. Burada varılmak istenen düşünce, kendisinde potansiyel olarak böyle bir tehdidi barındıran bir gerçekliğin göz ardı edilmemesi gerekliliğidir. Kişilerin kendi inisiyatifine yahut olasılıklara, iyi niyetlere bırakılmasındansa bunu önlemeye yönelik bazı siyasal araçlara güvenmenin daha iyi bir yol olacaktır.

Öyleyse devlet iktidarının tartışmasız bir şekilde sınırlamalara ihtiyaç duyduğu, aksi takdirde ana amacı bireyin ve toplumun çıkarlarına hizmet etmekten yoksun, kendiliğinden kontrolsüz bir fenomen haline gelme riskiyle karşı karşıya olduğu söylenebilir⁶. Tarih boyunca çeşitli araçlar ve yöntemlerle iktidara bir sınır çizilmeye çalışılmış; yönetilenlerin özgürlükleri, güvenlikleri ve hakları korunmaya çalışılmıştır. Bunlardan biri ise güçler ayrılığı ilkesidir.

³ Miro Jakovljević, “Hubris Syndrome And A New Perspective On Political Psychiatry: need to protect prosocial behavior, public benefit and safety of our civilisation”, **Psychiatria Danubina**, Vol. 23, No. 2, 2011, s. 137, (Çevrimiçi) <https://hrcak.srce.hr/file/114053>, 06 Mart 2022.

⁴ Owen, Davidson, “Hubris Syndrome: An Acquired Personality Disorder? A Study of US Presidents and UK Prime Ministers over the Last 100 Years”, s. 1397.

⁵ David Owen, “Hubris Syndrome”, **Clinical Medicine**, Vol. 8 No. 4, August 2008, s. 429 (Çevrimiçi) <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4952940/pdf/428.pdf>, 06 Mart 2022.

⁶ Galina S. Belyaeva, v.d., “Basic Ideas of State Power Limitation in Political and Legal Doctrine”, **Journal of Politics and Law**, Vol. 10, No. 4, 2017, s. 197, (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/319399368_Basic_Ideas_of_State_Power_Limitation_in_Political_and_Legal_Doctrine, 02 Mart 2022.

Güçler ayrılığı ilkesi, başlangıçta siyasi bir amaçla ortaya çıkmıştır. Bu amaç, bireyin özgürlüklerini korumak için iktidarın keyfi kullanımına sınır getirmektir⁷. İlk kullanımlarını Locke'ta görebileceğimiz bu ilkenin tekmiil etmiş hali ise Montesquieu'de görülmektedir. Bugün güçler ayrılığı ile Montesquieu arasında hiçbir düşünürle olmadığı kadar doğrudan ilişki kurulmaktadır.

Gücün ayartıcı etkisini önlemenin bir yolu olan bu ilkeye Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine (De l'Esprit des Lois)* adlı eserinde özgürlüğün sağlanması için yer vermektedir. Montesquieu eserinde güçleri yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayırmakta ve özgürlüğün gerçekleşebilmesi için güçlerin bir arada kullanılmaması gerekliliğine işaret etmektedir. Ancak Montesquieu eserinde, güçler ayrılığı ilkesini tek başına kullanmamıştır. Onu birçok ilke, kuram, görüş ile harmanlamış sonuçta, kendine has bir güçler ayrılığı düşüncesi ortaya çıkarmıştır. Bu bakımdan güçler ayrılığına bugün verilen anlam ile Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesinin aynı olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Üstelik zamanla uygulamada güçler ayrılığı ilkesinin ortaya çıkmasına neden olan siyasi amaç unutulmuş ve ilke bir hukuk tekniği önerisi olarak kalmıştır⁸.

Günümüzde güçler ayrılığı ilkesine verilen anlam şudur:

“(T)eorinin anlamı, devlet fonksiyonlarını yerine getirmeye hukuken yeterli (muktedir) kılınan birbirinden ayrılmış organların bulunmasıdır... Ayrı ayrı organlarca kullanılan her bir hukuki iktidar, ancak belli bir devlet görevinin yerine getirilmesine elverişlidir. Başka bir deyişle, her bir devlet görevinin ifa edilebilmesi için, onların mahiyetlerine uygun üç ayrı türde hukuki güce (iktidara) ihtiyaç vardır.”⁹

Güçler ayrılığı ilkesinin günümüzde, ortaya çıktığı ilk kullanımlarındaki anlamını kaybederek devletin hukuki işlevlerinin tasnif aracına dönüşmüş olduğu görülmektedir. Aynı zamanda ilkenin bir diğer kullanımı da güçlerin birbirleri ilişkileri doğrultusunda ortaya çıkan hükümet sistemlerini ifade etmektir¹⁰. Sonuç olarak

⁷ Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi (Anayasa Hukukuna Giriş)**, 2. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997, s. 106.

⁸ A.y.

⁹ A.e., s. 106-107.

¹⁰ A.e., s. 107-108.

günümüzde güçler ayrılığına verilen anlam ile Montesquieu'nün güçler ayrılığına verdiği anlamın birbirleri ile örtüşmediği söylenebilir. Güçler ayrılığı ilkesinin ortaya çıkmasından itibaren yaklaşık 300 yıl geçmesi ile bu süre zarfında çeşitli nedenlerle kullanımının farklılaşması anlaşılır olmakla birlikte çalışmada Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesi ele alınacağından günümüzdeki güçler ayrılığı anlayışı tezin konusu dışında kalmaktadır.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesi ele alınmaktadır. Montesquieu'nün güçler ayrılığı ilkesini ileri sürmesi, yukarıda da belirtildiği üzere öncelikle siyasi bir amaç olarak bireyin özgürlüklerinin tehdit eden iktidarın keyfi kullanımına karşı ilkenin bir sığınak olarak görülmesi nedeniyledir. Ancak Montesquieu'nün düşüncesinde güçler ayrılığı farklı kuram ve ilkelerle birlikte kullanılmıştır. Bunu açıklamak ve güçler ayrılığı düşüncesinin gerçekte neyi ifade ettiğini ortaya koymak tezin amacıdır.

Konunun ele alış biçimine göre açıklama türünde inceleme gerçekleştirilmektedir. Ancak güçler ayrılığı ilkesinin oluşmasına kaynaklık eden düşünürler vardır ve öncelikle bunların incelenmesi gerekmektedir. Bu husus karşılaştırma yöntemini kullanarak ilkenin hem gelişimini hem de düşünürler bakımından farklı algılanışını inceleme olanağı sunmaktadır.

Nihayetinde çalışmada, Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesi ele alınmaktadır. Belirtmek gerekir ki düşünürün güçler ayrılığına ilişkin düşünceleri basit bir yapıda değildir. Düşünür güçler ayrılığına ilişkin görüşlerini oluştururken farklı kuram ve ilkelerden yararlanmaktadır. Ayrıca örnek aldığı bir anayasaya işaret eden düşünürün dolayısıyla tüm bu kavramları kullanması ve güçler ayrılığı ilkesi ile nasıl kullandığı tezimizde detaylıca açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda farklı düşünürler ve eleştirilerle Montesquieu'nün görüşleri karşılaştırmalı olarak incelenmiş nihayetinde düşünürün güçler ayrılığı düşüncesi saptanmaya çalışılmıştır.

3. ÇALIŞMANIN İÇERİĞİ

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, güçler ayrılığı kavramının düşünsel kökenleri ele alınmıştır. Güçler ayrılığı ilkesinin ortaya çıkmasına katkı sağladığını düşündüğümüz Aristoteles, Polybius, Cicero ve Locke'un düşünceleri incelenecektir.

İkinci bölümde Montesquieu'nün düşüncelerini oluşturan arka plan incelenmektedir. Düşünürün yaşadığı dönemden, hayatı ve kişiliğinden, yöntemi ve eserlerinden bahsedilecek ilk bölümün genel olarak Montesquieu'yü anlayabilmek için bir giriş olacağını düşünüyoruz.

Üçüncü bölümde Montesquieu'nün siyasal özgürlüğün güvencesi olarak gördüğü güçler ayrılığı düşüncesi incelenmiştir. Öncelikle Montesquieu için siyasal özgürlüğün anlamı açıklanmıştır. Devamında düşünürün üçe ayırdığı yasama, yürütme ve yargı güçleri incelenmiş ve nihayetinde Montesquieu için güçler ayrılığının ne anlama geldiği ortaya konmuştur. Son bölümde Montesquieu'nün yönetimleri sınıflandırması incelenerek her yönetimin güçleri düzenleyiş ilişkisine göre değişen özgürlük dereceleri incelenmiş ve Montesquieu için özgürlüğün görülebileceği yönetimler saptanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜÇLER AYRILIĞI KURAMININ DÜŞÜNSEL KÖKENLERİ

İktidarın sınırlanması amacıyla ileri sürülen güçler ayrılığı ilkesine Locke'un görüşleri öncülük etmiş ve Montesquieu eserinde, güçler ayrılığına modern anlamdaki şeklini vermiştir. Ancak güçlerin fonksiyonel ayrımının Antik Yunan'a dek uzanan bir geçmişi olduğu görülmektedir. Aristoteles eserinde güçleri yasama, yürütme ve yargı olarak tasnif etmiştir. Bu tasnif güçler ayrılığı ilkesi anlamına gelmese de güçlerin yasama, yürütme, yargı olmak üzere tasnif edilmesi, güçlerin fonksiyonel ayrımını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Roma Cumhuriyeti'nde ise iktidarın konsül-senato-halk meclisleri tarafından birlikte kullanıldığı görülmektedir. Polybius ve Cicero, Roma Cumhuriyeti'nin bu siyasi yapısına yönelik karma yönetim olarak adlandırılan açıklamaları ile iktidarın sınırlı kullanımına değinmektedir. Karma yönetim ile güçler ayrılığı ilkesi sınırlı iktidar kullanımını vurgulamaları bakımından ortak çıkış noktasına sahip olsalar da birbirlerinden önemli farklılıklar ile ayrılmaktadır. Ancak karma yönetimin Montesquieu'nün güçler ayrılığı açıklamalarında yerini bulması bakımından önem arz eden bir yönü de vardır.

Nihayetinde Locke, özgürlük için yasama ve yürütme güçlerinin ayrı organlar tarafından kullanılmasını ileri sürerek güçler ayrılığı kuramının öncüsü olmuştur. Montesquieu'nün güçler ayrılığına ilişkin görüşleri, izleri Antik Yunan'a dek uzanan bu kurama dayanmaktadır. Bu bölümde, güçler ayrılığı ilkesinin düşünsel kökenleri incelenecektir.

2.1. GÜÇLERİN FONKSİYONEL AYRIMI: ARİSTOTELES

Şiirden, siyaset bilimine, etikten, metafiziğe ve daha birçok alanda eserler vermiş olan Aristoteles'in, *Politika* adlı eseri, düşünürün anayasalara ve yönetimlere ilişkin değerlendirmelerini içermektedir. Sekiz kitaptan oluşan eserde Aristoteles; anayasaları ve devletleri ayakta tutan, yönetimleri iyi ya da kötü kılan nedenleri incelemekte, kendi ideal devlet anlayışına ilişkin düşüncelerini belirtmektedir. Zaman

içinde güçler ayrılığı kuramına dönüşecek fikirlerin temeli de yine bu eserde bulunmaktadır.

Aristoteles, varlıkların birbirleri ile anlam kazanan form ile maddeden oluştuğunu, yalnız görüngülerine bakarak varlıkların kavranamayacağını, anlayabilmek için onların doğalarına, içlerindeki özlerine bakılması gerektiğini belirtir. Varlıklar bu özlerini gerçekleştirebilmek için daimi bir oluşum içinde olup, bunun da nedeni tanrı tarafından bütün varlıkların içlerine konmuş bir yetkinliğe ulaşma ereğidir¹¹. Düşünüre göre, canlı cansız her varlığın bir ereği bulunmaktadır. Cansız varlıkların erekleri, onları kullanan kişi tarafından istenir ve ona dışarıdan verilir. Canlı varlıklarda ise bu erek şeye içkin halde bulunmakta, anlayabilmek için varlıkların geliştikleri şeye, yani sonlarına bakmak gerekmektedir¹². Bir şeyin tamamlanmış, yetkinliğe ulaşmış hali ise o şeyin doğasını oluşturmaktadır¹³.

Aristoteles'in özet niteliğinde belirttiğimiz yukarıdaki düsturunu *Politika* aslı eserinde de orijin noktası yaptığı, aileden devlete giden bir oluşumu ve insanın *zoon politikon* olduğu yönündeki görüşlerini bu ilkeye dayanarak açıkladığı görülmektedir.

Aristoteles'e göre aile; erkeklerin, kadınlar ve kölelerle bir araya gelmesi ile meydana gelir. Aileye, oğulların ve torunların evlerinin eklenmesiyle birden çok evin birleştiği bir yapı olan köy meydana gelir. Aile, günlük gereksinimlerin karşılanması amacıyla kurulmuş iken köyler, günlük gereksinimlerin ötesinde ancak yine de "yaşamak" amacıyla oluşmuştur. Nihayetinde köylerin bir araya gelmesiyle de polis (devlet) meydana gelir. Polisin meydana gelmesi ile artık insan, günlük gereksinimler ve yaşamaktan daha fazlasını yapabileceği, 'iyi yaşam' sürebileceği, doğasını gerçekleştirebileceği bir duruma ulaşmıştır. Esasen polis bir yetkinlik halidir. Şeylerin doğasının yetkinlik hali olduğu, yetkinliğin de poliste gerçekleştiği göz önüne alınırsa, doğanın insanlara verdiği konuşma yetisi ile beraber insanların doğuştan siyasal bir hayvan olduğu sonucuna varılmaktadır¹⁴.

¹¹ Alâeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş**, 4. Kısaltılmış Basım, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1995, s. 165.

¹² W. David Ross, **Aristoteles**, Çev. Ahmet Arslan, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2011, s. 368.

¹³ Aristoteles, **Politika**, Çev. Mete Tuncay, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1975, s. 9.

¹⁴ **A.e.**, s. 8-9.

Aristoteles, bir devletin nasıl oluştuğunu açıkladıktan sonra, yönetme ve yönetilme ilişkilerini ele alır. Bu ilişkiye dair referans noktası yine doğadır. Yönetme ve yönetilme ilişkileri evrenin her yerinde canlı, cansız bütün varlıklarda karşılaşılabilecek bir ilişkidir. Bunun için insan doğasına bakılırsa, zihin-beden-tutkular arasında bir yönetim ilişkisi olduğu görülür. Zihnin yönetici olarak beden ve tutkular üzerinde egemenliği, yönetimi vardır. Zihin bedeni, tıpkı efendinin kölesini yönetmesi gibi mutlak olarak yönetir. Ancak, zihnin tutkular üzerindeki yönetimi bundan farklıdır. Bu yönetim, kralın uyrukları yahut devlet adamının yurttaşları üzerindeki yönetimine benzerdir ve mutlak bir yönetim değildir¹⁵.

Aristoteles ev yönetimi ilişkilerinden yola çıkarak bir yönetim sınıflandırması yapar. Bu sınıflandırma, ileride görülecek yönetim türlerinin temel bir modellemesidir. Bu ev yönetim ilişkisinden anlaşılan, özgürlerin yönetimi ve özgür olmayanların yönetiminin farklı olduğudur. Erkeğin, özgür olmayan köleler üzerindeki yönetimi despotça bir yönetimdir. Özgür olan eşi ve çocukları üzerindeki yönetimi ise sırası ile *politeia* (siyasal yönetim) ve krallıktır¹⁶. Öyleyse bir devlette efendinin kölesi üzerindeki hakimiyetine benzer bir yönetim görülmeye başlandığı andan itibaren artık bu yönetime özgür insanların yönetimi değil sapmış bir yönetim olan despotluk denecektir.

Aristoteles, anayasaları ve yönetim biçimlerini iyi/kötü şeklinde ayırmakta, bu ayrımı ortak iyiliği amaçlama ölçütünü gözeterek yapmaktadır. Ortak iyiliğin amaçlandığı yönetimler iyidir ve bunlar; tek kişinin yönettiği krallık, bir azınlığın yönettiği aristokrasi ve çoğunluğun yönettiği *politeia*dır. Kötü yönetim biçimleri ise, iyi yönetimlerin bozulması sonucu yöneticilerin ortak iyilik yerine kendi çıkarlarını gözettiği yönetimlerdir. Sırasıyla tiranlık, oligarşi ve demokrasidir. Tiranlık, krallığın bozulmuş hali ve yöneticinin kendi çıkarlarını gözettiği despotça bir yönetim biçimidir. Oligarşi, servet sahiplerinin yönetimi ele geçirdiği ve bu kişilerin kendi çıkarlarını gözettiği yönetim biçimi iken, demokrasi herhangi bir malvarlığı bulunmayanların yönetimi ele geçirdiği ve yoksulların çıkarının düşünüldüğü yönetim

¹⁵ A.e., s. 13.

¹⁶ A.e., s. 26.

biçimidir¹⁷. Belirtmek gerekir ki altı sınıfa ayrılan yönetim biçimleri Aristoteles için bir soyutlama ve başlıklandırma değildir. Düşünür, uygulamada bu yönetimlerin her birinin en aşırısından ılımlısına gidecek şekilde alt bölümlere ayrılacağını ifade eder¹⁸.

Aristoteles'in anayasaları sınıflandırması sonucu yönetimlerin dayanağı ilkeye göre de bir ayrıma gittiği görülmektedir. Oligarşinin ilkesi kişilerin yönetimden pay alabilmelerini sağlayan zenginlik, demokrasilerin ilkesi bütün insanlara yönetimden eşit pay verildiği özgürlüktür. Krallık ve aristokrasinin yönetim ilkesi ise erdem sıralamasına göre belirlenmekte, en yüksek erdemli tek kişinin yönetimi krallık, erdemli yöneticilerin yönetimi ise aristokrasiyi ifade etmektedir. Tiranlığın ilkesi güç ve hile, *politeianın* ilkesi ise zenginlik ve sayının birleşimine, asker yurttaşın erdemine dayanmaktadır¹⁹.

Aristoteles'in tasavvurunda bir en iyi yönetim biçimi vardır. Ancak bunu mutlak olarak anlamak onun asıl anlatmak istediğinde hataya düşmek olacaktır. O en iyiye ulaşma amacıyla olduğunu ifade eder ancak bir şekilde buna ulaşamayacağını farkındadır. Bu nedenle, toplumların sahip olduğu özelliklerin gözetilerek her toplumun seçeceği ve kendisine uyan yönetimin o toplum için en iyisi olacağını belirtir.

Düşünür, her topluma özgü en iyi yönetimin kendi kanun koyucuları tarafından belirleneceğini ileri sürse de bir en iyi yönetim belirtmekten imtina etmez. Eğer, bir toplulukta, iyiliği herkesi geride bırakan, yetenek ve erdem bakımından en üstün bir kişi bulunmakta ise bu durumda bir kişinin yönetimi düşünürce uygun görülmektedir²⁰. Ancak bu idealin gerçekleşmesini mümkün bulmayan düşünür, ikinci en iyi yönetim olarak aristokrasiyi ileri sürer. Erdemce üstün birden fazla iyi ve soylu kişinin yönetimi elinde tuttuğu bu yönetim de düşünüre göre gerçekleştirilebilir değildir. Ve düşünür son olarak olabilecek en iyi yönetim olarak askeri erdeme dayanan *politeiayı* önerir²¹. Aristoteles'in *politeiayı* öne sürmesi onun

¹⁷ A.e., s. 81.

¹⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi**, Ankara, V yayınları, 1989, s. 249.

¹⁹ Ross, **a.g.e.**, s. 390.

²⁰ Aristoteles, **a.g.e.**, s. 105-106.

²¹ Ahmet Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi 3 Aristoteles**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 293.

ortacılık/ılımlılık anlayışının bir tezahürüdür. Hiç malvarlığı olmayan yahut çok fazla malvarlığına sahip olan sınıfları aşırı bulan Aristoteles, bu aşırılıkların toplumda artması neticesinde bir kargaşa yaşanacağını ve sonucun iki sınıftan birinin hakimiyeti olacağını yani yönetimin oligarşiye veya demokrasiye kayacağını belirtir. Düşünür, bu iki sapma yönetim biçiminin yerine bunların ilkelerinin karışımı olan *politeia*yı önerir. Yani, belli bir malvarlığı olan orta sınıfın belirleyici, hâkim sınıf olması ve yönetimde esası oluşturmaları. Düşünür, *politeia* yönetimin istikrarlı olacağı ve olabilecek en iyi yönetimi sağlayacağına inanır²². *Politeia*, demokrasiden yönetenlerin çoğunluğu oluşturması özelliğini almaktadır. Çoğunluk ile kast edilen savaşma yeteneği olan yani belli bir mülkü, serveti olan orta sınıftır. Oligarşiden ise kanunlar uyarınca varlıklı olanlara liyakatlerine göre görev verilmesi özelliğini almaktadır. Sonuçta olabilecek en iyi yönetim olarak askeri erdeme sahip orta sınıfa dayananların yönetimi ortaya çıkar²³.

Aristoteles, bütün anayasalarda üç gücün bulunduğunu belirtir ve kanun koyucuları güçlere en uygun düşen düzenlemeleri yapmaları gerektiği hususunda uyarır. Bu güçler; yasama (meşveret), yürütme ve yargıdır. Aristoteles güçlerin dağıtımının nasıl yapılacağına ilişkin çeşitli ihtimalleri belirtir. Buna göre yönetim türü de belli olacaktır²⁴.

Yasama gücü tamamıyla bütün yurttaşlara veya bazı yurttaşlara verilebilir. Ya da yasama gücü bölünerek bir kısmı bazı yurttaşlara, diğer kısmı bazı yurttaşlara verilebilir. Ya da yasama gücünün bir kısmı bazı yurttaşlara verilirken diğer kısmı tüm yurttaşlara dağıtılabilir. Demokrasi, bütün yurttaşlara bütün konularda yetki verilmesidir²⁵. Ancak Aristoteles, halkın yönetime katılmasında dahi önlem almış ve yukarı sınıf temsilcilere ödenek verilirken geri kalan temsilcilere ödenek verilmemesini önererek halk içinde mülkiyet temelli bir ayrıma gitmiştir²⁶.

²² Aristoteles, **a.g.e.**, s. 127.

²³ Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi 3 Aristoteles**, s. 296.

²⁴ Aristoteles, **a.g.e.**, s. 132-133.

²⁵ **A.e.**, s. 133.

²⁶ Akasya Kansu Karadağ, “Güçler Ayrılığı ve Hegemonya: Kuramsal Bir Tartışma” **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi**, Ankara, 2020, s. 34.

Düşünürün, ileri sürdüğü mümkün en iyi yönetim *politeiada* kamu görevlerinin dağıtımında hem zenginlik hem özgür olma statüsü göz önüne alınır. Bu yönetim, kamu görevlerinin bir koşulu olarak ağır bir servet koşulu arayan oligarşiye de tamamen muaf tutan demokrasiye de uzaktır. İktidarın belli bir servete sahip orta sınıfa dayandığı bu yönetimde düşünür iktidarın kullanımı daha geniş bir kesime verilerek istikrarın sağlanabilmesini amaçlamaktadır²⁷.

Düşünür, yürütme görevini kimin üstleneceği konusunda çeşitli ihtimaller belirtir. Seçimi bütün yurttaşlar ya da bir kesim yurttaşlar yapabilir. Seçilecek kişilerin belirlenmesi bütün yurttaşlar arasından ya da mülkiyet, doğum, liyakat gibi durumlar göz önüne alınarak belli bir sınıf arasından olabilir. Seçim yönteminin ise kura ya da atama yolu ile olabileceğini belirtir²⁸.

Yargı gücünün dağıtımına geçen düşünür, yargıçların seçilmesine göre çeşitli ihtimaller belirtir. Tüm yargıçlar tüm yurttaşlar arasından seçilir ise böyle bir seçim demokratiktir. Bir kısım yargıçların tüm yurttaşlardan ancak çoğunluk yargıçların seçkin bir sınıf içinden seçilmesi oligarşik bir seçimdir. Bir kısım yargıçlar tüm yurttaşlardan bir kısım yargıçlar ise bazı seçkin grup içerisinde seçilir ise böyle bir seçim aristokratik veya siyasaldır²⁹.

Aristoteles'in güçlerin bölüşümünde yaptığı ayrım, gücü elinde bulunduran sınıfa ilişkin devlete karakterini de veren anlayıştır. Hangi yetkeye hangi sınıf hâkim olacak ise bu devletin de karakterini belirleyecektir. Ancak Aristoteles'in düşüncesinde *politeia* ile sınıflar arası dengenin kurularak karma yönetimin amaçlandığı görülmektedir. Karma yönetim ile iktidar sınırlandırıldığı gibi iki aşırı ucun yaratacağı kargaşalık ve devrim olasılığı engellenecek orta sınıfın ekseninde düzen sağlanacaktır³⁰.

Aristoteles'in her devlette bulunduğunu ifade ettiği üç güç; yasama, yürütme ve yargıyı ayırarak işlevlerini belirtmesi, kimi yazarlarca günümüzde demokratik

²⁷ Ross, **a.g.e.**, s. 402-403.

²⁸ Aristoteles, **a.g.e.**, s. 138.

²⁹ Karadağ, **a.g.t.**, s. 35.

³⁰ Filiz Zabcı, "Antik Cumhuriyet Düşüncesinde Siyasal Yozlaşma ve Karma Yönetim: Aristoteles ve Polybios Üzerinden Bir Tartışma", **Felsefelogos**, S. 69, 2018/2, s. 10, (Çevrimiçi) <https://www.academia.edu/37675944>, 25 Ocak 2021.

devletlerde bulunması gerektiği ifade edilen ve iktidarı sınırlayan güçler ayrılığının ilk örneklerindendir³¹. Güçler ayrılığı ilkesi yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrı devlet organlarına dağıtılarak aralarında denge-fren mekanizmasının kurulması yolu ile iktidarın kullanılması faaliyetidir³². Ancak Aristoteles'te özgürlüklerin garanti altına alınması amacıyla iktidarın ayrı organlara dağıtılarak kullanılması düşüncesi söz konusu değildir. Düşünür siyasi istikrarı sağlamak için sınıfların dengesini ileri sürmektedir³³. Aristoteles'in güçleri belirterek ayırmasında güttüğü amaç yönetim türlerini ve aralarındaki anayasal/siyasal farklılıkları belirtmektir ve düşünür bugünkü anlamda denge-fren mekanizması sonucu iktidarın kullanılması anlamında bir güçler ayrımı düşüncesine sahip değildir³⁴. Aristoteles'in güçler tasnifi her ne kadar güçler ayrılığı izlenimi uyandırır da bunun nedeni güçler ayrılığı ilkesi ile güçlerin ayrılmasından kaynaklı dışsal bir benzerlik taşımasından ötürüdür³⁵.

Aristoteles'in düşüncesini, amorf bir güçler ayrımı olarak ele alırsak bunun günümüzde kabullenilen ve kendine has özelliklerini barındıran şeklini alması için Montesquieu'ye dek uzanacak süreci beklememiz gerekecektir. Hiçbir kuramın bir anda geliştiği kendinden öncekilerden etkilenmemesi düşünülemeyeceği için büyük düşünürün de güçler ayrımına giden yolda ilk incelenecek düşünür olması şaşırtıcı değildir.

Ayrıca Aristoteles, yönetim biçimi ne olursa olsun her devlette; yasama, yürütme ve yargı olmak üzere güçlerin bulunduğunu ve bu güçlerin kim/kimler tarafından hangi ilkeler gözetilerek kullanıldığına göre devletin yönetim biçiminin saptanabildiğini belirtmesi açısından önemlidir. Aristoteles zamanının da etkisi ile yönetimlerin yozlaşmaları, yönetimlerin dönüşümleri ve devrimler düşüncelerinden

³¹ Leslie Lipson, **Politika Biliminin Temel Sorunları**, Çev. Tuncer Karamustafaoğlu, 2. Baskı, Ankara, AÜHF Yayınları, 1978, s. 340-341, Celal Büyük, "Yasama, Yürütme ve Yargı: Platon'dan Montesquieu'ye Devletin Fonksiyonlarına Genel Bir Bakış", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. 10, S. 1, 2010, s. 166, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/daad/issue/4496/61932>, 25 Ocak 2021.

³² Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1997, s. 33.

³³ Selman Karakul, "Yeni Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 2, Güz 2015, s. 68, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/imuhfd/issue/54307/736966>, 25 Ocak 2021.

³⁴ Ağaoğulları, **Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi**, s. 248.

³⁵ Karl Doehring, **Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)**, Çev. Ahmet Mumcu, 8. Baskı, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 2019, s. 192.

etkilenerek ve bunları önleyebilmek için karma yönetim olarak nitelendirilecek *politeia* yönetimini en iyi yönetim olarak belirlemiştir. Bir sonraki incelenecek düşünür olan Polybius'ta ise karma yönetim daha belirgin olarak görülmektedir.

2.2. KARMA YÖNETİM: POLYBIUS ve CİCERO

2.2.1. Polybius

Roma'nın cumhuriyet döneminde yaşayan Polybius, bilinen eseri *Tarihler* (*The Histories*)'i Roma'nın elli üç yıl gibi kısa bir sürede nasıl büyüyüp genişlediğini anlamak ve buna dayanak olan siyasi sistemi açıklamak fikri üzerine oluşturmuştur. Çünkü Polybius'a göre başarı ya da başarısızlığı etkileyen ana neden yönetim sisteminin doğasıdır³⁶.

Bu çerçevede, yönetimlerin dönüşümü kuramını ileri süren Polybius'a göre yönetim; kıtlık, sel, doğal afet gibi zorluklar geçirmiş hayatta kalan ilkel insanlar arasında gücü bakımından diğerlerinden öne çıkan bir kişi etrafında şekillenir. Güce dayanan bu yönetim şekline monarşi denmektedir. İktidarın kaynağı başlangıçta güç olsa da toplumun zamanla gelişmesi ile iyi-kötü, doğru-yanlış gibi kavramlar öğrenilmeye başlanır ve ilkeler edinilir. Doğuştan akıl sahibi olması nedeniyle insanlar, bu ilkelerin hedeflendiği yönetim biçimini tercih eder ve böyle bir yönetim krallıktır. Yönetimlerin dolaşımı düşüncesinin ilk adımı böylece atılmış olur. Zamanla krallıkta gücü ele geçiren yozlaşır ve sınır tanımaz bir hale gelir. Böylelikle krallık tiranlığa döner. Soyluların tiranlığa son vermeleri ile aristokrasi kurulur ancak zamanla para tutkusunun galip gelmesi ile aristokrasi oligarşiye döner. Halk yönetimi ele alır, özgürlük ve eşitliğin hedeflendiği demokrasi kurulur ancak bu yönetim de zamanla yozlaşır ve şiddetin hâkim olduğu bir yönetime dönüşür. Bu yönetimde ilkel hale düşene ve güce dayalı yönetim kuracak bir monark bulana dek sürdürülür ve nihayetinde bir kişinin hakimiyetini kabul ettirmesi ile çember monarşiye gelmiş ve dönüşüm nihayete ermiş olur³⁷.

³⁶ Polybius, **The Histories**, Çev. Robin Waterfield, Oxford, Oxford University Press, 2010, s. 371-372.

³⁷ Polybius, **a.g.e.**, s. 374-378, İlhan Akın, **Devlet Doktrinleri**, İstanbul, Samim Güniz-Sadık Özyaygen Basımevi, 1962, s. 37-38, Frank W. Walbank, **Polybius, Rome and The Hellenistic World: Essays and Reflections**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 201.

Üç yönetim biçiminde çürüme, yönetimlere özgü ayrıcalıkların gelecek nesillere içsel bir disiplin bilinci yerleştirmeden otomatik olarak geçmesi ile gerçekleşmektedir³⁸. Krallık yönetim biçimi olarak uygulanmaya başladığında kral, halkının güvenliği için duvarlar inşa eder, yiyecek temini için araziler ele geçirir, yemesinden giyinmesine dek halktan bir farkı olmadan onlarla iç içe bir yaşam sürer. Böyle olunca kendisiyle meşgul olduğunu gören halk, kralı hakkında olumsuz yorumlar sarf etmediği gibi onu korur. Ancak kralın ölümü ve krallığın kendisinden sonraki nesle geçmesiyle, eksiksiz ve hazır bir krallık bulan yeni kral, önceki kraldan farklı olarak tebaasından ayrı olmasının gerektiğini düşünerek kıyafetinden, yemesine içmesine dek aşırılıklar sergiler. Bu husus halkta krala karşı öfke ve tiksinti uyandırır, kral da buna karşı öfke ve düşmanca tavır takınarak zulmünü sergiler. Bunlara daha fazla dayanamayan ve tiranlaşan bu yönetime karşı atak ise aristokrasiden gelir. Halkın da desteklemesi ile aristokrasi sınıfının tirandan kurtulması sonucu aristokrasi yönetimi kurulur. Yeni yöneticiler, yönetimleri sırasında ortak iyiliği öncelik olarak hedefleyerek, kamu işleri ve halkın sorunlarına dikkatle ve sorumlulukla eğilirler. Ancak bu yöneticilerin ardıllarının yönetime gelmesi ile bu kişiler atalarından kalma ayrıcalıklı ve güçle çevrili hiçbir vatandaşın eşitlik yahut fikir hürriyetinden nasibini alamadıkları bir ortam bulur. Yöneticilerin, açgözlülüğe ve para hırsına kapılmaları ile peşinden gelen içki, kadın, eğlence ortamları ile meşgul olmaya başlamaları aristokrasinin oligarşiye dönüşümü sonucunu doğurur. Halk bu sefer oligarklara öfkelenerek onlardan tiksindir. Oligarkları öldürerek yahut onları sürerek yönetimi ele geçirir. Geçmişte yaşadıkları olumsuz tecrübelerin etkisi ile halk, yönetimi krala yahut aristokratlara bırakmak istemez ve kendisi alır. Böylelikle demokrasi yönetimi kurulur. Eski yönetimin aşırılıklarını bilen o dönemi yaşayan insanlar hayatta olduğu müddet demokrasiden memnuniyet hissedilir. Ancak yeni kuşağın gelmesi ile eşitlik ve fikir hürriyeti gibi kavramlar kanıksanınca önemi unutulmaya başlanır. Gücü ele geçirmek isteyenler de halkı yozlaştırmaya çalışır ve nihayetinde başarılı olur³⁹. Yönetimlerin bozulması, gücü ele geçirenin iştahının artması sonucu aşırılıklara

³⁸ Marshall Davies Lloyd, "Polybius and the Founding Fathers: The Separation of Powers", St. Margaret's School, 22 September 1998, (Çevrimiçi) <http://www.mlloyd.org/mdl-index/polybius/polybius.htm>, 27 Ocak 2021.

³⁹ Polybius, **a.g.e.**, s. 376-377.

meyletmesi kadar kendisinden önce elde edilen değerlerin ne kadar önemli olduğunun idrak edilmemesi ile de alakalıdır.

Yönetimlerin dolaşımı sürecinde, yönetimi ele geçirenin nihayetinde sınırı aşan tutkulara kendini kaptırdığı görülmektedir. Polybius için bu mutlak bir kanundur. Burada dikkat ve fark edilmesi gereken her yönetim biçiminin kendi yıkımını içinde taşımasıdır. Krallıkta mutlaklık, aristokraside oligarşi, demokraside ise kanunsuz vahşet ve şiddet bu yönetimlerin özlerinde saklıdır. Nihayetinde bu yönetimlerin özlerindeki galebe çalar ve yönetim biçimi krallıktan-tiranlığa, aristokrasiden-oligarşiye ve demokrasiden-yasasız vahşet ve şiddete döner. Polybius'a göre bu kanunu engellemek mümkün değilse de vadesini uzatmak mümkündür. Nasıl ki yönetimi ele geçirenler kendilerini sınır tanımaz tutkulara kaptırmakta ise bu durumu engelleyerek bozulmayı geciktirebilmek mümkündür. Yani iktidar, birbirlerini denetleyecek kurumlara, kişilere dağıtılsa bozulma geciktirilebilir. Bu da krallık, aristokrasi ve demokrasi yönetimlerinin iyi özelliklerini alıp karma anayasa, karma yönetim oluşturmakla mümkün olur. Bu durumda dahi evrensel kanun işleyecek ve elbette yıkım gerçekleşecekse de yönetimin vadesi uzamış olacaktır⁴⁰.

Fikirlerinin kaynağını tarihten aldığını ifade eden Polybius'a göre Sparta, karma yönetimin bilinçli bir şekilde uygulanması ile uzun sürmüş, başarılı bir yönetimdir. Sparta'da gücün tek bir elde toplanması ile meydana gelebilecek kontrolsüzlük engellenmiş, gücün güçle dengelendiği karma yönetim oluşturulmuştur. İktidar; kral-senato-halk arasında paylaştırılmış, halk kralın gücünü; senato da halkın gücünü kırarak güçlerin bir arada birbirlerini dengeledikleri bir yönetim kurulmuştur. Halkın yönetimden pay alması, kralın halktan çekinmesini, korkmasını sağlayarak kralın zorba olmasını engellenmiştir. Halkın da senatodan korkarak krallarına saygısızlık etmemesi sağlanmıştır⁴¹.

Sparta, karma yönetimi bilinçli bir şekilde tercih etmiş olmasına rağmen, Roma bu yönetime geçmişinden edindiği tecrübeleri ile ulaşmıştır. Burada karma yönetim, üç yönetim biçiminin türdeş harmanlanması olarak değil, unsurlarının alınarak dengeli

⁴⁰ Şenel, **a.g.e.**, s. 194.

⁴¹ Polybius, **a.g.e.**, s. 378-379.

bir yönetim biçiminin oluşturulması ile gerçekleştirilmektedir. Kraliyetin unsuru konsül, aristokrasinin unsuru senato ve demokrasinin unsuru olan halk bir arada yönetime ortak olarak birbirleri üzerinde kontrol ve sınırlama uygulamakta bu durum bir denge yarattığı gibi siyasi istikrarı da sağlamaktadır⁴².

Konsüller, ordularını sahaya çıkarmadan önce, Roma'da ikamet ederken kamuoyuyla ilgili tüm meselelerden sorumludur. Halk tribünleri hariç tüm devlet memurları kendilerine bağlıdır. Senatörlerin acil gündem konularını belirleme ve senatonun kararlarını uygulamakla yükümlüdür. Halk tarafından onaylanması gereken meseleler için, meclisi toplama, öneriyi meclise sunma ve karar alınmasını sağlamak görevleridir. Konsüllerin ayrıca savaşa hazırlık ve savaş esnasında nerdeyse sınırsız yetkilileri mevcuttur. Senatonun en önemli yetkisi devletin gelir ve harcamalarının yani hazinenin yönetiminden sorumlu olmalarıdır ki bu durum senatoya yönetim bakımından çok geniş bir yetki sahası çizmektedir. Ayrıca İtalya'da işlenen ve kamu soruşturması gerektiren bazı suçların (ihamet, komplo, çete cinayeti, toplu zehirlenme gibi) yargılama yetkileri de senatonun elindedir. Halkın görevlerine gelinirse, ödüllendirme ve cezalandırma yetkileri onların elindedir. Kanunları değerlendirme, savaşa girip girmeme, ittifak, ateşkes ve antlaşmaları onaylayıp onaylamama kararları yine hak meclislerinin görevleridir. Öyle ki Polybius'a göre Romalı yurttaşlar dahil bu dengeli ve eşit yetki paylaşımlarından dolayı anayasanın krallık, aristokratik yahut demokratik olduğu hususunda karar veremez. Bu yönetimlerin her birinin sahip oldukları ayrıcalıklar, diğerlerine karşı da en büyük kozlarıdır. Yani konsüllerin yetkilerini kullanabilmeleri için senato ve halka ihtiyaç duyduğu açıktır. Devletin mali yönetiminin senatoda olması konsülleri senatoya muhtaç kılmakta ayrıca halkın ateşkes ve antlaşmaları onaylama yetkileri de konsüllerin halk meclislerini göz ardı etmesini engellemektedir. Senato ne kadar geniş bir güce sahip olsa da senatonun müzakereleri hatta toplanmaları halk meclisleri tarafından veto ile ekarte edilebilme ihtimali bulunmakta bu da senatoyu halka bağlamaktadır. Halk, seferlerde konsüllerin yetkisi altına girdiği gibi, mali gücü elinde tutması sebebiyle senato ile ters düşmemesi de gereklidir⁴³.

⁴² Walbank, **a.g.e.**, s. 283.

⁴³ Polybius, **a.g.e.**, s. 380-384.

Roma yönetiminde üç grubun her biri yönetimde büyük bir pay sahibi görünse de güçlerini kullanabilmek için birbirlerine ihtiyaç duyduklarından hiçbirinin tek başına yönetme olanağına sahip olmadıkları görülür. Güçler birbirlerine karşıt olarak konumlandırılarak birbirlerinin ölçüyü aşan istekleri dengelenip frenlediği gibi her biri diğerinin sahip olduğu potansiyelden korkarak ölçüyü aşan isteklerde bulunamaz. Yönetmek için birbirlerine duydukları ihtiyaç da güçlerin bütünleşmesini sağlar. Sonuçta; korku-denge-bütünleme yoluyla Roma anayasası bir uyuma kavuşmaktadır⁴⁴. Her ne kadar bütüncül ve birbirine ihtiyaç duyan bir güçler paylaşımından söz edilse de konsüllerin yürütme, halkın denetim, senatonun ise öncelikle mali yetkiler olmak üzere geniş bir yetki alanına sahip olduğu görülür. Polybius da soyluların elindeki gücün yönetimin varlığını sürdürmede önemini belirtmek, soylular yönetimini meşrulaştırmak için çaba gösterir. Roma-Kartaca savaşını örnek veren düşünür, savaş zamanı iktidar Roma’da senatoya, Kartaca’da ise halk yönetimine dayanmakta iken, bilgelerin aldıkları kararlar neticesinde Roma’nın Kartaca’yı egemenlik altına almasının mümkün olduğunu belirtir. Dolayısıyla yönetimde soyluların varlığının ve ağırlığının önemi ortaya çıkmış olmaktadır⁴⁵. Düşünür, Sparta ile Kartaca’yı olumsuz örnek olarak Roma’nın karşısına koyarak gerekli derslerin çıkarılmasını ister. Sparta dengeli yönetimine rağmen emperyalist olmadığı için; Kartaca ise emperyalist olmasına rağmen demokrasi ile yönetildiği için çökmüştür. Öyleyse Roma’nın istikrar için dengeyi ve emperyalizmi bırakmaması gerekliliği ortaya çıkmaktadır⁴⁶.

Gücün tek bir elde toplanması ile meydana gelebilecek mutlaklaşmanın engellenmesi fikri, karma yönetim kuramı ile güçler ayrılığı kuramlarının ortak çıkış noktasıdır. Ancak, Roma cumhuriyet yönetimini açıklarken de görüldüğü üzere, konsül, senato, halk meclislerinin yönetimin tümünde rolü vardır. Güçler ayrılığında görülen yasama, yürütme, yargı şeklindeki işlevsel ayırım karma yönetimde

⁴⁴ Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, Ankara, İmge Kitabevi, 1991, s. 22, Zabcı, “Antik Cumhuriyet Düşüncesinde Siyasal Yozlaşma ve Karma Yönetim: Aristoteles ve Polybios Üzerinden Bir Tartışma”, s. 15.

⁴⁵ Ağaoğulları, Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, s. 25.

⁴⁶ Jean Touchard, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Çev. İsmail Yerguz, İstanbul, Isık Yayınları, 2015, s. 85.

bulunmamaktadır. Kral, senato ve halkın sahip olduğu yetkiler; yasama, yürütme, yargıya karşılık gelmez⁴⁷.

Polybius'un yönetimlerin dönüşümü kuramı yeni bir icat olmasa da çemberi yavaşlatma yönünde pratik bir çözüm öne sürmesi bakımından önem arz etmektedir. Dahası Aristoteles ile Polybius arasında bazı temel farklılıklar gözlenmektedir. Polybius'un aksine Aristoteles, yönetimde farklı grupların temsil edilmesini değil belirli servete sahip orta sınıf yurttaşların doğrudan yönetime dahil olması gerektiğini belirtmiştir. Polybius karma yönetimi sınıfların birbirlerini dengelemesi olarak düşünürken Aristoteles karma yönetimi, sınıfların karışımı olarak yorumlamıştır⁴⁸. Aristoteles için iktidarın orta sınıfa verilmesi karma yönetim anlamına gelirken Polybius için karma yönetim farklı sınıfların yönetimde kullanılmasıdır.

Polybius, gücün bir elde yığılmasını engellemek için iktidarı farklı ellere dağıtarak güçlerin birbirlerini dengelenmesini öne sürmektedir. Polybius'un kuramında, birbirlerinin gücünü kırarak birbirlerini dengeleyen sınıflar mevcuttur. Bu ise ileride Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesinde görülecek ve düşüncelerinin çekirdeğini oluşturacak karma yönetim anlamına gelmektedir. Polybius'un kuramını yalnızca karma yönetim oluştururken, Montesquieu karma yönetimi diğer unsurlar ile birleştirerek güçler ayrılığı düşüncesini oluşturacaktır. Ancak buna gelmeden önce belirtmek gerekir ki hem Aristoteles hem Polybius'un amacı devletin ayakta kalmasını sağlamaktır. Oysaki güçler ayrılığının ortaya çıkması, iktidarın sınırlandırılmasının özgürlüklerin teminatı olarak görülmesinden kaynaklanacaktır. Bu düşünürlerde amaç özgürlük değil, yönetimde istikrarı devletin devamlılığını sağlamaktır. Özgürlük düşüncesinin ortaya çıkması için biraz daha beklenilmesi gerekecektir. Polybius pratik alanda siyasi kurumlara eğilmiş ve kurumlarla ilgilenmiş, sınıflar arası dengeyi siyasi düzlemde sağlamaya çalışmıştır. Bu bakımdan Polybius'un konsül-senato-halk arasındaki ayrımı, güçler ayrılığını ifade etmese de benzerini Montesquieu'de

⁴⁷ M.J.C Vile, **Constitutionalism and the Seperation of Powers**, Second Edition, Indianapolis, Liberty Fund, 1998, s. 40.

⁴⁸ Richard Bellamy, "The Political Form of the Constitution: The Separation of Powers, Rights and Representative Democracy", **Political Studies**, XLIV, 1996, s. 441, (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/41070225_The_Political_Form_of_the_Constitution_The_Separation_of_Powers_Rights_and_Representative_Democracy, 25 Mart 2021.

göreceğimiz sınıfların birbirlerini dengelediği karma yönetim anlayışını yansıtmaktadır.

2.2.3. Cicero

Hukukçu, siyaset kuramcısı, hatip, siyasetçi kimlikleriyle tanınan ünlü düşünür Cicero, Roma cumhuriyetinin çözülmeye başladığı sırada yaşamıştır. Roma devletinde konsüllüğe kadar yükselerek aktif siyaseti tecrübe etmiş, bir isyanın bastırılması sırasında aldığı sert önlemler neticesinde tepki çekerek sürgüne gönderilmiş ve siyasetten elini çekmek zorunda kalmıştır⁴⁹. Ara ara yeniden siyasete dahil olmaya çalışan Cicero siyaset ile ilgilenmediği dönemlerde kendini eserlerine vermiştir. Cicero'nun siyasi düşüncelerine hâkim olan, Roma'nın cumhuriyet dönemine, aristokratik yönetimin ağır bastığı, eski günlere dönme isteğidir. Düşünürün zamanında aristokratlar, can ve mal güvenliklerinin olmaması, bilge kişilerin siyasetle uğraşmaması yönündeki düşüncelerin yayılması gibi nedenlerle yönetimden uzaklaşmışlardır. Cicero'da cumhuriyet dönemine dönmenin yolunun aristokratların siyasete dönmelerinden geçtiğini ifade etmiş, aristokratları siyasete çekmeyi hedeflemiştir⁵⁰.

Cicero, *Devlet Üzerine (De Re Publica)* adlı eserinde; devletin oluşmasını, insanlarda doğal olarak bulunan birliktelik duygusuna dayandırmaktadır. Düşünüre göre insanları bir araya getiren zayıflıkları değil, doğalarında var olan toplumsallaşma içgüdüsüdür. Doğaları gereği bir araya gelen halkın kanun birliği ve ortak yarar üzerine anlaşmaları sonucu devlet ortaya çıkmaktadır. Rastgele bir araya gelmiş insan topluluğunun devleti oluşturmadığına dikkat çeken düşünüre göre devlet, kanunlar ve ortak yarar üzerinde anlaşılan halkın birliğidir⁵¹.

Cicero'ya göre kanun ile akıl özdeşliği bulunmaktadır. Düşünür, aklın hem tanrılarda hem insanlarda bulunan doğaya, evrene kısaca her yere hâkim olan ilke, doğa kanunu olduğunu belirtir. Sonuç olarak kanunun kaynağı için bakılması gereken

⁴⁹ Ağaoğulları, Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s. 36-37.

⁵⁰ Şenel, **a.g.e.**, s. 197-198, Ağaoğulları, Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s. 44.

⁵¹ Cicero, *Devlet Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, 2. Baskı, İstanbul, İthaki Yayınları, 2018, s. 137, C. Cengiz Çevik, *Cicero'nun Devleti De Re Publica Yazıları*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2017, s. 29-30.

yer akıl, doğa, insan doğası olmaktadır⁵². Aklın bütün insanlarda bulunması neticesinde, herkesin doğa kanunlarını keşfedebileceği akla gelebilir. Ancak Cicero böyle düşünmemektedir. Düşünüre göre sadece bilge bir azınlıkta, mutlak iyi/kötü ayrımını sağlayacak bir akıl vardır. Dolayısıyla, doğa kanunlarının keşfi de bilge azınlığa düşmektedir. Ancak her insanda akıl bulunduğu göre bu kanunlara uymaları onların akıllarını kullanmalarının bir gereğidir⁵³. Yani insanlar da kanunlara uyarak aklını kullanmış, gereğini yerine getirmiş olurlar. Bu tutumun aristokrasinin çıkarlarını korumak ve yönetimde meşruluğunu sağlamak için döşenen bir altyapı olduğu ileride görülecektir. Ancak biz yine de burada doğal hukukun herkesi kapsayan niteliklerinden aristokratlara ve halka aynı payın düşmediğini belirtmeliyiz. Aristokratlar için doğa kanunları, yönetim hakkını ve kendisini dizginlemeyi içerirken, halk için yönetimden pay alsa da esasen kendi yerini bilmesini içermektedir⁵⁴.

Cicero yönetimleri; krallık, aristokrasi, demokrasi olmak üzere üçe ayırır. İktidar bir kişinin elinde ise bu kişi kral, yönetim krallıktır. İktidar en iyilerdeyse aristokrasi, halktaysa demokrasidir. Üç yönetim de eğer insanları birlik içinde devlete bağlı tutuyorsa iyi ve tercih edilebilirdir. Ancak düşünüre göre, bu yönetimlerin hiçbiri mükemmel, yetkin, ideal değildir⁵⁵. Düşünür, bu düşüncesine ilişkin nedenleri ise şöyle açıklamaktadır:

“Ancak krallıklarda kral dışındakiler müşterek adalete ve hükme katılmaz, aristokrasilerde ise kitle özgürlük alanından pek pay almaz, zira tüm ortak hükümden ve yetkiden yoksundur; tüm yetki halkın eline geçtiğinde ise, bu yetkiyi adil ve ölçülü bir şekilde kullansa da, yine de ortaya çıkan eşitlik haksız olur, zira bu durumda herhangi bir onur derecesi yoktur... Bu tür yönetimler her şeyden önce, evvelce bahsettiğim kusurlara tabi olup yine başka tehlikeli kusurlara gebedir; bu yönetim türlerinden her biri yanı başındaki kötülüğü görmeyen kaygan bir yolda ilerler.”⁵⁶

⁵² Şenel, **a.g.e.**, s. 196.

⁵³ Ağaoğulları, Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, s. 40.

⁵⁴ Ellen Meiksins Wood, **Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi**, Çev. Oya Köymen, 2.Basım, İstanbul, Yordam Kitap, 2013, s. 155.

⁵⁵ Cicero, **a.g.e.**, s. 138.

⁵⁶ **A.e.**, s. 138-139.

Üç yönetim türünün kendi özlerinden kaynaklanan kötülükleri, doğaları gereği eksiklikleri olduğu gibi dinamizmden kaynaklı bir kötüye dönüşme eğilimleri de mevcuttur. Özlerindeki kötülüğe bakılırsa, krallık ve aristokraside özgürlük söz konusu değildir⁵⁷. Demokraside ise özgürlük bulunmasına rağmen doğru eşitlik anlayışı mevcut değildir. Siyasal hakların yetenek farkı gözetilerek dağıtılmadığı bu yönetimde, herkese dağıtılan siyasal haklar aslında eşitsizliğin kendisini oluşturmaktadır. Yani bu yönetimde, eşitliğin yarattığı bir eşitsizlik vardır⁵⁸.

Wood'a göre, iyi yönetimlerde esas problem *libertasın* (özgürlük) ne kadar dağıtılacağına ilişkin ayarlamamanın yapılamamasıdır. *Libertasın* dağıtımı, krallık ve aristokraside çok az, demokrasilerde ise çok fazladır. *Libertasın* olmaması krallık ve aristokrasilerde değişim ve yozlaşmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Demokrasilerde ise aşırı olması *dignitasın* (şeref, servet, erdem) göz ardı edilmesini ve herkese eşit derecede dağıtılmasını getirir ki Cicero için bu durum, doğal adalet ve gerçek eşitlik ilkelerini ihlal etmektedir. *Dignitastan* kaynaklanan toplumsal eşitsizliklerin korunması ve *libertasın* bunlara göre dağıtılması yani üstünlük farklılıklarının gözetilerek siyasi hak ve özgürlüklerin farklılık esaslarına göre dağıtılması gerekmektedir. *Dignitasın*, *libertas* ile alakası kadar *auctoritas* (güç, otorite, yetki) ile de ilişkisi mevcuttur. Cicero ve Romalılar için, *dignitas* kişiye *auctoritas* bahşetmektedir. *Dignitasın* meydana getirdiği farklılıkları kabul etmekte ve siyasi yapısını bu farklılıklara göre kurmakta başarısız olan devletlerde, temeli otoritenin tanınması ve saygı duyulması olan sivil düzenin canlılığı ve bütünlüğü zarar görür. Ölçülülük ve adalet duyguları kaybolur, kanun ve düzen; mafya, anarşi ve terör tarafından ortadan kaldırılır. Esasen demokrasi çok başlı tiranlara yol açtığı gibi sonradan barış ortamına geri dönmek için iradelerin bir tirana teslim edilmesini gerektireceğinden en kötü olarak resmedilmiştir⁵⁹.

Cicero, yönetimlerin özlerindeki kötülüğün haricinde, her an kaygan bir yolda gittiklerini ifade etmişti. Anlatılmak istenen ise, üç yönetimin kötü versiyonlarına dönebilecek bozulmayı içlerinde taşımalarıdır. Krallık-tiranlığa, aristokrasi-oligarşiye

⁵⁷ Ağaoğulları, Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s. 47.

⁵⁸ Şenel, *a.g.e.*, s. 198.

⁵⁹ Neal Wood, *Cicero's Social and Political Thought*, Berkeley, University of California Press, 1991, s. 147-150.

ve demokrasi-yıgınlığın tiranlığına dönüşür⁶⁰. Bir krallıkta tüm gücü elinde bulunduran krala keyfi ve adaletsiz bir yönetimin cazip gelme ihtimali vardır. Kral adaletsiz yönetmeye başladığında tirana dönüşür ve artık yönetim tiranlıktır. Tüm gücü elinde tutan ve mutlaklaşan böyle bir tiran, bazen halk tarafından ama genelde bir grup aristokrat tarafından devrilir. Yönetimi ele geçiren aristokrasi içinde oligarşiye, demokrasi ise ayak takımı yönetimine dönme eğilimi taşır. Nihayetinde bu karışıklığın arasından bir tiranın çıkması muhtemeldir⁶¹.

Üç yönetimin kendi içinde taşıdıkları kötülükler, her an bozulmaya olan meyilleri onların ideal yönetimler olmalarına engel olmaktadır. Üç yönetim arasında Cicero, uyruklarına baba gibi davranıp onları koruyacağından hareketle, krallığın en iyi yönetim olacağını ileri sürer. Ancak krallıktan daha iyi bir yönetim vardır ki bu, karma yönetimdir⁶².

Cicero'nun ideal yönetimi için örnek aldığı bir model vardır: Roma Cumhuriyeti. Roma'nın cumhuriyet döneminde yönetim; konsül-senato-halk arasında bölüştürülmüş, dengeli bir biçimde idare olunmaktaydı. Cicero'da eski günlere dönmenin yolunu bu yönetim biçimini uygulamaktan geçtiğini düşünerek Polybius'tan bayrağı devralmış, karma yönetim düşünce geleneğini sürdürmüştür. Bu düşüncenin bir emaresi olarak da krallık, aristokrasi ve demokrasi yönetimlerinin hiçbirinin mükemmel olmadığını bu yönetimlerin içlerinde iyi ve kötü özellikleri barındırdıklarını ve hepsinin iyi olarak başlasa da zamanla yozlaşmakta olduğunu ileri sürer. Yozlaşmayı engellenmenin yolu ise mükemmel olmayan bu yönetimlerin anayasalarının karıştırılmasıdır. Böylelikle, yozlaşma engelleneceği gibi yönetim de yetkinliğe kavuşacaktır⁶³.

Cicero karma yönetime ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Krallar bir sevecenlikle, aristokratlar yargılarıyla, halk da özgürlüğüyle bizi ele geçirir.”⁶⁴ “...devlette baskın bir kraliyet yapısı olmalı, belli seçkin kişilere

⁶⁰ Ağaoğulları, Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, s. 47.

⁶¹ Cicero, **a.g.e.**, s. 151, 153.

⁶² **A.e.**, s. 144.

⁶³ Ağaoğulları, Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, s. 47-48.

⁶⁴ Cicero, **a.g.e.**, s. 145.

özel bir otorite verilmeli ve ayrılmalı, bazı meseleler de kitlenin yargısına ve arzusuna bırakılmalıdır.”⁶⁵

Krallık, aristokrasi ve demokrasinin ilke ve niteliklerinin karıştırıldığı⁶⁶ karma yönetimde, mülkiyete dayalı farklılıkları bulunan soylu ve halk sınıflarının yarattıkları bir denge söz konusudur. *Libertas* herkese dağıtılacak ancak bunun dağıtımı eşit derecede olmayacaktır. Böylelikle demokrasinin yarattığı eşitlikten doğan eşitsizlik ortadan kalkacak ve *dignitas*ın ölçüt alınması ile eşitsiz bir dağıtım gerçekleştirilecektir. Sonuç olarak, Roma Cumhuriyetinde görülen toplumsal alandaki hiyerarşik eşitsizliğin siyasal eşitsizliğe yansımaları karma anayasayı ideal, aristokrasi sınıfını ise yönetimde etken kılacak, mülkiyetin ve onun siyasal hegemonyasına hak edilen saygı da sunulmuş olacaktır⁶⁷. Yani, Cicero’nun halkı yönetime katma isteğini demokrasiye duyduğu ilgiye yahut halkın yargısına duyduğu güvene bağlamamız mümkün olmayacaktır. Cicero da halefleri gibi büyük bir çoğunluk oluşturan halkın yönetimden dışlanmasının meydana getireceği olumsuzlukları engelleme arzusundadır. Yönetimde istikrarın ve devamlılığın sağlanması amaçtır. Bunun yolu da halkın yönetimde bir payı olduğu düşüncesi ile onları devlete ait hissettirmek, devlet için bir tehlike haline gelmelerine engel olmaktır. Yönetime her ne kadar halk dahil edilse de görevlerin paylaştırılmasında ortaya çıkmaktadır ki yönetimi gerçek anlamda elinde bulunduran soylulardır. Öyleyse yönetim soyluların elinde sürdürülmek isteniyorsa, halkı kontrol edilebilecek şekilde yönetime katmak en güvenli yol olacaktır⁶⁸.

Cicero’da Polybius gibi karma yönetimi savunmakta olsa da iki düşünür arasında bazı farklılıklar mevcuttur. Polybius’un karma yönetimi iyi yönetimlerin kendine has unsurlarının birleşmesinden meydana gelmektedir. Kraliyetten konsül, aristokrasiden senato ve demokrasiden halk unsurlarının alınıp birleştirilmesi ile Roma cumhuriyet yönetiminin siyasal kurumlara dayanan karma yönetimi vücuda gelmektedir. Cicero ise karma yönetimin, Roma devletinde hangi kurumlara denk

⁶⁵ A.e., s. 154.

⁶⁶ Patricia Springborg, **Batı Cumhuriyetçiliği ve Şark Hükümdarı**, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2020, s. 78.

⁶⁷ Wood, **Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasal Düşüncesinin Toplumsal Tarihi**, s. 153-155.

⁶⁸ Ağaoğulları, Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, s. 52.

düşeceğini belirtmez. Siyasi kurumlara işaret etmek yerine; krallık, aristokrasi ve demokrasi anayasalarının birleştirilmesini öngören Cicero, böylelikle dengeli ve ideal bir yönetimin meydana geleceğini ifade eder⁶⁹. Diğer bir farklılık ise, Cicero karma yönetimin yalnızca denge-istikrar sağlayacağını söylemekle yetinmez ona değer de atfeder. Cicero'ya göre, karma yönetim özgür insanlara layık bir yönetimdir. Ayrıca eşitliği ve sürekliliği de sağlamaktadır⁷⁰. Cicero'nun eşitlik, özgürlük değerlerini içeren anayasası, zamanı ve mekânı aşan bir yapıya işaret ettiği gibi, devlet yönetiminin kuramsallaşması fikrine de yardımcı olmaktadır⁷¹.

2.4. GÜÇLER AYRILIĞI KURAMININ ÖNCÜSÜ: JOHN LOCKE

İngiltere doğumlu düşünür, Oxford'da öğretim üyeliği yaparken liberal parti önderlerinden İngiliz siyasetçisi Lord Shaftesbury ile tanışmış ve kendisinin on beş yıl kadar süre yazmanlığını yapmıştır. Vefatına dek yanından ayrılmadığı bu siyasetçiyle birlikte siyasi görevlerde yer aldığı gibi sürgüne de gitmiştir. 1688 yılında yaşanan Şanlı Devrimle birlikte İngiltere'ye dönmüş, 1690 yılında siyasi görüşlerini içerir *Yönetim Üzerine İki İnceleme (Two Treatise of Government)* adlı eserini yayınlamıştır⁷².

Locke, *Yönetim Üzerine Birinci İnceleme*'de, Robert Filmer'in kutsal kitaba dayandığı, mutlak monarşiyi savunan görüşlerine cevap verir. Filmer'a göre, insanlar babalarına bağımlı olarak doğduklarından özgür değillerdir. Adem'in yaratılan ilk insan olması, onu diğer insanların da babası kılar ve Adem'in herkes üzerinde babalık otoritesi vardır. Tanrı tarafından Adem'e verilen ve bütün dünyayı kapsayan babalık otoritesi, Adem'den mirasçılara miras yolu ile geçmekte, kralların sahip olduğu yetki de Adem'den kalan mirasa dayanmaktadır. Tek yetkili olan Adem ve onun mirasçılarının karşısında, uyruklarının bir söz hakkı yoktur, köledirler. Özetle belirttiğimiz Filmer'in bu görüşlerine şiddetle karşı çıkan Locke, bunları çürütmek için *Kitabı Mukaddes*'e dayanarak açıklamalarını yapmıştır. *Kitabı Mukaddes*'te

⁶⁹ A.e., s. 48-49.

⁷⁰ Touchard, a.g.e., s. 91, Ağaoğulları, Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s. 49.

⁷¹ Tolga Şirin, "Anayasalcılık, Cumhuriyetçilik ve Maddi Anayasa Hakkında Notlar", 02 Ekim 2019, (Çevrimiçi) <https://www.tolgasinir.com/post/anayasalcilik>, 01 Nisan 2021.

⁷² Şenel, a.g.e., s. 335, Filiz Zabcı, "Spinoza ve Locke: Siyasal Özgürleşmeden Bireysel Özgürlüğe", *Sokrates'ten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler*, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, 6.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 478-479.

çocukların babalarına değil, ebeveynlerine itaat etmeleri yönünde emir bulunduğunu, dolayısıyla baba gibi annenin de yetki sahibi kılınabileceğini ifade eder⁷³. Ayrıca Locke, Adem'in doğal babalık hakkına karşı çıkar ve tanrı tarafından Adem'e çocukları üzerinde yahut dünya üzerinde bir yönetme yetkisi verilmediğini belirtir. Adem buna sahip olsa dahi varislerinin buna hakkı olmazdı. Varislerinin buna hakkı olsa dahi, hangi mirasçıya bu yetkinin verileceğine ilişkin herhangi bir tanrı kanunu yahut doğa kanunu olmadığı için belirlenebilir ardılık hakkı olmayacaktır. Ardılık hakkı belirlenebilir olsa dahi, dünya üzerinde soyunu Adem'e dayandırıp bunu ispatlayabilecek kimse bulunmayacaktır. Bu nedenlerle mutlak hükümdarlığını Adem'e dayandıran görüşler dayanaksız kalmış bulunmaktadır. Eğer yönetimlere meşruiyet sağlanmak isteniyorsa bunun için farklı bir referans noktası bulunması gerekecektir. Bu da Locke için kendi görüşlerini temellendirebileceği doğa durumu haline çıkmaktadır⁷⁴.

Doğa durumunda insan, yetkin bir özgürlük ve eşitlik durumundadır. İnsan özgürdür çünkü kimse bir başkasından izin istemek yahut başkasının iradesine tabi olmak zorunda kalmadan ancak doğa kanunlarının sınırları içerisinde eylemleri, kişilikleri ve sahip oldukları üzerinde tasarruflarını gerçekleştirebilir. İnsan eşittir çünkü kimse diğerinden daha fazla iktidar ve yetkiye sahip değildir. İnsanın özgürlüğünü başıbozukluktan ayıran şey doğa kanunları sınırları içerisinde hareket etmesidir. Doğa kanunları nedir denirse, bunu Locke şu şekilde açıklamaktadır: Kendini koruma amacı dışında kimsenin yaşamına, özgürlüğüne yahut sahipliklerine zarar vermemektir. Yani insanlar, kendilerini korumak ve bununla çelişmeyecek ölçüde diğerlerinin de varlığını korumak zorundadır. Doğa kanunlarına aykırı hareket edenleri cezalandırma hakkı, doğa kanunlarının yürütülmesi ise bütün insanlara verilmiştir. Tüm insanlar, doğa kanunlarının çiğnenmesi halinde ihlal ile orantılı olarak cezalandırma yetkisine sahiptir. Cezalandırma ise onarma ve engellemeye yönelik olmalıdır. Yani, suçluyu pişman edecek, diğerlerini de benzerlerini yapmaktan

⁷³ Ali Taşkın, Metin Becermen, **Felsefe Tarihi II Rönesans, Yeniçağ ve XIX. Yüzyıl Felsefesi Tarihi**, 3.Baskı, Bursa, Sentez Yayıncılık, 2018, s. 191-192, Neşet Toku, **John Locke ve Siyaset Felsefesi**, Ankara, Liberte Yayınları, 2003, s. 68.

⁷⁴ John Locke, **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Çev. Fahri Bakırcı, 5. Baskı, Ankara, Serbest Kitaplar Yayınevi, 2019, s. 9-10.

men edecek derece ve şiddette olmalıdır. Cezalandırma yetkisi her insanda olduğuna göre, insanın kendi davasında yargıç olma olasılığı da ortaya çıkacaktır. Bu durumun bazı sorunlara yol açması beklenir. İnsanların kendileri ve yakınlarının davalarında taraflı davranmaları, doğasında bulunan intikam gibi duyguların etkisiyle cezalandırmada aşırıya gitmeleri muhtemeldir. Sonuçta, kargaşa ve düzensizlik hakim olur ve bu durum yönetime geçmenin sebebini oluşturur⁷⁵. Öyleyse, doğa durumunda eksik olan ve insanları siyasal topluma geçişe yöneltten hususlar şunlardır: Doğa durumunda herkes tarafından kabul edilmiş, açık, anlaşılır ve bilinir kanunlar yoktur. Her ne kadar doğa kanunları varsa da insanlar gerek bilgisizlikleri gerek çıkarları gereğince bu kanunlara uymaktan kaçınabilir. Dolayısıyla, doğa durumunda hakların zarar görme tehlikesi bulunmaktadır. İkinci olarak doğa durumunda ihtilafları çözmeye yetkili kılınmış tarafsız bir yargıç yoktur. Üçüncü olarak, verilmiş olan bir hükmün arkasında duracak, onu yürütecek bir güç yoktur. Tüm bunlar doğa durumunda eksik olan ve insanların toplum haline gelerek devlet kurma, yönetime geçmesine neden olan etkenlerdendir⁷⁶.

Özetlenecek olursa doğa kanunlarının hüküm sürdüğü doğa durumunda bütün insanlar, kendilerine ve başkalarına zarar vermek dışında özgürlüğe ve bunların hilafına hareket edenleri cezalandırma haklarına sahiptir. Ancak insanlar, haklarının her an başka biri tarafından ihlal edilebilme tehdidi altında yaşadığı gibi ihlal durumunda başvurulacak, uzlaşma ve tazmini sağlayacak ortak bir yargıçtan da mahrumdur. Ayrıca herkesin doğa kanunlarını ihlal edeni cezalandırma yetkisine sahip olması ise her an bir savaş çıkabilme ihtimalini taşımaktadır. Bunu engellemenin yolu, doğa durumundan çıkıp uygar toplum durumuna geçmektir⁷⁷. Öyleyse, siyasal yaşamda ortaya çıkan siyasi otoritenin kaynağı ve varlık nedeni doğal yaşamda insanların sahip olduğu yargılama ve cezalandırma yetkilerinin topluma devredilmesidir. Böyle bir yetki devrinin nedeni, insanların sahip olduğu yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarının korunmasını sağlamaktır⁷⁸. İnsanların cezalandırma

⁷⁵ A.e., s. 13-22.

⁷⁶ Locke, a.g.e., s. 132-133, Zabcı, “Spinoza ve Locke: Siyasal Özgürleşmeden Bireysel Özgürlüğe”, s. 494.

⁷⁷ Şenel, a.g.e., s. 340.

⁷⁸ Toku, a.g.e., s. 87.

yetkilerini topluma devretmesi ile kanunlar yapılır, kanunların uygulanmasını sağlayacak yetkililer belirlenir, anlaşmazlıklar çözümlenir, suç işleyenler cezalandırılır. Öyleyse siyasal toplum içinde yaşayan insanların ortak kanunları, anlaşmazlıkları ve davaları karara bağlayan, suçluları cezalandıran yargı görevlileri ve yargıçları bulunması onları doğa durumundan ayırmaktadır⁷⁹.

Doğa durumundan siyasal toplum durumuna geçmek isteyen insanların buna yönelik rızaları gerekmektedir. Aksi takdirde doğadaki eşit, özgür ve bağımsız insanların kendi rızaları olmadan başka birinin siyasi iktidarına tabi kılınması mümkün değildir⁸⁰. Böylelikle, kurulacak siyasi iktidarın meşruiyetinin devredenlerin rızalarına bağlı olduğu sonucu çıkar⁸¹. Rızaların açık olması halinde bir sorun yoktur. Ancak herkesin açık rıza gösterdiğini iddia etmek mümkün değildir. Bu sorunu Locke, zımni rızanın da kabul edilebileceği görüşü ile çözer. Bireylerin bir toplumda yaşamaları, onun nimetlerinden faydalanmaları zımni rıza gösterdiklerine işaret etmektedir. Böyle bir rıza da geçerlidir⁸².

Rasyonel bir varlık olarak insan, sahip olduğu durumdan daha kötü bir duruma geçmeyi istemez. Bu, Hobbes'un kuramı için de Locke'un kuramı için de geçerlidir. Hobbes'ta insanları siyasi birlikteliğe iten neden doğa durumunun bir savaş hali olmasından dolayı barışı koruyabilen her yönetimin doğa durumundan iyi olacağı düşüncesidir. Ancak Locke için siyasi yaşamı ortaya çıkaran etken yalnız savaş çıkabilme olasılığı değil ortak ve tarafsız bir yargıcın yokluğunda doğal hukuka uymanın getireceği belirsizlik ve güvensizliktir. Dolayısıyla Locke, hukukun her şeyin üstünde tutulduğu bir hükümet sisteminin insanların iradelerine uygun olacağı düşüncesine ulaşır⁸³. Aksi takdirde, hukuktan üstün bir yöneticinin olması demek bu yöneticinin kendisinin yargıç olması, insanların ise hala tarafsız bir yargıçtan yoksun

⁷⁹ Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 10. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2005, s. 156-157.

⁸⁰ Locke, **a.g.e.**, s. 105.

⁸¹ Zabcı, "Spinoza ve Locke: Siyasal Özgürleşmeden Bireysel Özgürlüğe", s. 496, Göze, **a.g.e.**, s. 157, Toka, **a.g.e.**, s. 88, Larry Arnhart, **Platon'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi**, Çev. Ahmet Kemal Bayram, 5.Baskı, Ankara, Adres Yayınları, 2013, s. 198.

⁸² Arnhart, **a.g.e.**, s. 199, Ellen Meiksins Wood, **Özgürlük ve Mülkiyet Rönesans'tan Aydınlanma'ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi**, Çev. Oya Köymen, 2. Basım, İstanbul, Yordam Kitap, 2016, s. 294.

⁸³ Wood, **Özgürlük ve Mülkiyet Rönesans'tan Aydınlanma'ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi**, s. 291.

olması demektir. Bu durum, doğa durumundaki savaş halinden daha iyi değildir. Üstelik daha avantajsız bir duruma işaret eder ki insanlar en azından doğa durumunda cezalandırma yetkisine sahiptir⁸⁴. Buradan ulaşacağımız sonuç Locke bakımından, mutlak monarşi yönetiminin siyasal toplumla bağdaşan, bir yönetim olmadığıdır. Adil ve tarafsız yargıçların bulunmadığı böyle bir yönetimde mutlak monark, hem kanunları yapmayı hem de kanunların yürütülmesini kendinde toplamaktadır. Bu durum, monark ve diğer insanları doğa durumunda bırakmaktadır⁸⁵. Ancak siyasal toplumda, herkes kendi koydukları kanunlara itaat eder. Siyasal toplumda bunu sağlayan ve garanti altına alan ise iki temel faktör vardır: Yasama gücünün halkın seçtiği kişilere bırakılması ve yasamanın yürütmeden ayrılması⁸⁶.

Locke’a göre toplumsal yaşama geçiş sebebi, doğa kanunlarının belirsizliği nedeniyle güvencesiz durumdaki mülkiyetlerin (yaşam, özgürlük, mülkiyet) güvenliğini sağlamaktır. Öyleyse, mülkiyetlerin güvenliğini sağlamanın yolu doğa kanunlarının belirsizliğine son vermekten yani kanunların oluşturulmasından geçer. Dolayısıyla, tüm devletlerin ilk ve temel pozitif kanunu, yasama gücünü oluşturmaktır. Yasama gücünün ise kendisini de kapsayan ilk ve temel kanunu toplumdaki her bireyin, kamu yararı sınırları dahilinde korunmasının sağlanmasıdır⁸⁷. Bu bakımdan Locke, yasama gücünü toplumun bütün üyelerine ilişkin kuralları ve yürütme gücüne hayat veren kuralları düzenlediğinden diğer bütün iktidarların kendisinden türediği ve kendisine tabi olmak zorunda olduğu en üstün iktidar olarak ifade etmektedir⁸⁸.

Yasama gücüne kimlerin sahip olduğu, devletin yönetim türünün de belirleyicisidir. Toplum, kanun yapma gücünü kendinde tutar ve kullanır, kendi seçtiği temsilcileri vasıtasıyla da yürütürse yönetim türü demokrasidir. Toplum, kanun yapma gücünü, az sayıda seçilmiş kimselere ve varislerine yahut bunların haleflerine verirse yönetim oligarşidir. Toplum, kanun yapma gücünü, tek bir kişiye verirse yönetim

⁸⁴ A.y.

⁸⁵ Locke, **a.g.e.**, s. 96-97, Taşkın, Becermen, **a.g.e.**, s. 194-195, Bedia Akarsu, “John Locke’un Devlet Felsefesi”, **Felsefe Arkivi**, S. 12, 1961, s. 78, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/14586>, 30 Ocak 2021.

⁸⁶ Müzeyyen Eroğlu, “John Locke’un Devlet Teorisi”, **Akademik Bakış Dergisi** (Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi), S. 21, Temmuz-Ağustos-Eylül 2010, s. 7, (Çevrimiçi) <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868204.pdf>, 05 Şubat 2021.

⁸⁷ Locke, **a.g.e.**, s. 141.

⁸⁸ A.e., s. 160.

monarşidir. Bu yönetimlerin karıştırılması ile elde edilen yönetim ise karma yönetimdir⁸⁹.

Locke, her ne kadar yasama gücünün üstün olduğunu belirtse de yasamaya mutlak ve sınırsız bir anlam yüklememiştir. Yasamanın doğadan kaynaklanan dört sınırı vardır⁹⁰:

1. İnsanlar için olduğu gibi doğa kanunu, yasama gücünün de sınırır. İnsanlar doğa durumunda, kendi yaşamını yok edecek yahut başkalarının yaşamını veya mülkiyetini alacak mutlak, keyfi bir iktidara sahip değildir. Sahip olunduğundan daha fazlasını devretmek mümkün olmadığına göre, doğa kanunun bu sınırı yasama gücünün de sınırını oluşturmaktadır. Koruma misyonu yüklenen yasama gücünün, halkın yaşamı yahut mülkleri üzerinde keyfi ve serbestisi yoktur. Onları yok etme, köleleştirme veya planlı olarak yoksullaştırma hakkı yoktur. Nihayetinde yasama gücü kamu yararını gözetmek zorundadır.

2. Yasama gücü; anlık, keyfi kararlarla değil, kurumsallaşmış, yayınlanmış, sürekli ve belirli kanunlarla yönetimi düzenlemelidir. İnsanların doğa durumundan siyasal yaşama geçmelerinin nedeni doğa kanunlarının her bireyce farklı yorumlanma ihtimali karşısında mülkiyetlerin güvenliğinin yeterince sağlanamaması tehlikesidir. Belirsizlikten kaçınmak, güvenceye kavuşmak, böyle bir yönetimin tercih sebebidir. Böylelikle, halk görevlerini bildiği gibi kanunların sınırları içinde emniyet ve güvende olur. Yöneticilerin de kendi görev sahaları içinde kalarak iktidarlarını kötüye kullanmaları engellenmiş olur.

3. Yasama gücü, insanların rızaları hilafına mülkiyetlerinden herhangi bir parça dahi alamaz. İfade edildiği üzere, siyasal yaşamın nedeni mülkiyetlerin korunması düşüncesi olduğuna göre bu sınır, anlaşılır olmaktadır.

4. Yasama gücü, kanun yapma iktidarını başka birilerine devredemez. Bu iktidar halkın rızası ve gönüllü devri ile teşekkül etmiş bir iktidardır. Ve halkın

⁸⁹ Göze, **a.g.e.**, s. 159, Akarsu, **a.g.m.**, s. 79.

⁹⁰ Locke, **a.g.e.**, s. 143-151.

rızasının içeriği, kanunlar yapmaktan oluşmaktadır, yasamacılardan değil. Yasama kanun yapma yetkisine sahip olup bunu devretme yetkisine sahip değildir.

Locke’a göre, kanunların çıkarılması kısa bir zaman diliminde gerçekleşir ve yasama gücünün görevi kanun çıkarmak olduğundan, daimi bir görevi yoktur. Hem kanunların çıkarılması ile kanunların yürütülmesi ayrı şeylerdir. Dolayısıyla, yasama organının sürekli bir toplantı halinde bulunmasına gerek yoktur. Locke’ a göre, yasama organının sahip olduğu güç, bu gücü elinde bulunduranların yürütme hilafına hareket etmelerine, yürütmeyi ele geçirmek istemelerine neden olabilir. Bu amaçla yasama gücünü kullananlar, kendilerini çıkardıkları kanundan muaf kılabilecekleri gibi kendi menfaatlerine göre de kanun çıkarabilirler. Bu nedenle, yasama organı görevini ifa ettikten sonra yani kanunların çıkarılmasından sonra dağıtılmalıdır⁹¹.

Locke’un siyasal topluma geçişle birlikte, iktidarın sınırlandırılması, hakların muhafazası için çeşitli tedbirler ileri sürdüğü görülür. Yasama gücünün mutlak bir güç olmadığını kabul ederek yasamaya sınır çizmesi bunlardan biridir. Bir diğeri ise iktidarın mutlaklaşmasını engelleyen yasama ve yürütme güçlerini birbirlerinden ayırması yani güçler ayrılığı düşüncesidir⁹².

Locke’ta güçler ayrılığından bahsedilebilir mi sorusu tartışmalara gebe dir. Çünkü Locke’un kendisi de yasama gücünü üstün, diğer güçlerin kendisinden türetildiği ve kendisine tabi kılındığı bir güç olarak ifade etmektedir. Ancak güçler ayrılığının var olup olmadığını incelemek için şimdilik devam etmeli ve diğer güçleri de incelemeliyiz.

Locke’a göre kanunların çıkarılması ile yasama organının görevi sonlanmakta ve yasama organı dağılmaktadır. Çıkarılan kanunların yürütülmesini sağlamak ise süreklilik istemektedir. Bu nedenle, yasama organından farklı olarak daima toplantı halinde bulunabilecek bir yürütme organına ihtiyaç vardır⁹³. Dolayısıyla, yürütme organının görevi kendiliğinden ortaya çıkmış olmaktadır: kanunların her zaman yürürlükte kalmasını, uygulanmasını sağlamak⁹⁴. Yasama, ilk ve asli güç olduğundan

⁹¹ A.e., s. 153-154.

⁹² Zabcı, “Spinoza ve Locke: Siyasal Özgürleşmeden Bireysel Özgürlüğe”, s. 499.

⁹³ Locke, a.g.e., s. 154.

⁹⁴ Akarsu, a.g.m., s. 81-82.

yürütme gücü kendisine tabidir. Yürütme görevlileri, yasama organına karşı sorumludur. Yasama organı her zaman verdiği yetkiyi geri alabileceği gibi yetkinin kötüye kullanıldığı durumlarda sorumluları cezalandırabilir⁹⁵.

Yürütme organı esasen yasamanın çıkardığı kanunlara tabidir, görev alanı kanunlarla sınırlıdır. Ancak yasamanın dâimi surette görevde bulunmamasının yaratacağı bazı olumsuzluklar vardır ki bu durum yürütme organına inisiyatif bırakılmasını zorunlu kılar. Bunlardan ilki, yasama organının kanunların hazırlanması sırasında her şeyi önceden öngöremeyeceği ihtimalidir. Gerçekten de bir yasama organının her şeyi önceden bilemeyeceği buna yönelik bir önlem alamayacağı açıktır. Bu gibi öngörülemeyen durumlar ortaya çıktığında yasama organı toplanıp bir çözüm bulana dek yürütme organı, mevcut soruna çözüm bulmada yetkilidir. Bir diğer istisna ise, kanunlara sıkı sıkıya bağlı kalmak her durum için uygun olmaz. Kanunun katı, kalıplaşmış kurallarının durum ve şartlara bağlı olarak esnetilebilmesi, buna yönelik bir takdir hakkının bulunması gereklidir. Ayrıcalık hali olarak ifade edilebilen bu gibi istisna durumlarında, yürütmenin takdir hakkı vardır. Hatta bazı durumlarda bu takdir, kanuna aykırı hareket etmeyi de içermektedir⁹⁶.

Yürütme organının bir diğer görevi ise, görevini tamamladıktan sonra dağılan yasama organını gerek öngörülen seçim zamanı geldiğinde gerek kamusal zorunluluklar nedeniyle yasama ihtiyacı doğduğunda, toplama ve eylemde bulunmasını sağlamaktır. Ancak yürütme organının bu görevini savsakladığı yahut bunu engellemeye yönelik faaliyet içine girdiği durumlarda ne yapılması gerekecektir? Locke bu durumda yürütme organının yetkisi olmayan bir biçimde halka karşı güç uygulamış ve kendisini halkla bir savaşa sokmuş olacağını ifade eder⁹⁷.

Locke, federatif gücü yasama ve yürütme güçlerinin yanında üçüncü bir güç olarak ifade eder. Federatif gücün, yürütme gücünden farkı görev konularının farklı olmasıdır. Yoksa yürütme ve federatif güçlerin ikisi de yürütme organı tarafından kullanılmaktadır. Federatif gücün görevi; savaş ve barışa karar verme, birlik ve ittifaklar oluşturma, uyruk olmayan diğer kişi ve topluluklarla her türlü işlemi

⁹⁵ Locke, **a.g.e.**, s. 162, Eroğlu, **a.g.m.**, s. 11.

⁹⁶ Locke, **a.g.e.**, s. 171-172.

⁹⁷ **A.e.**, s. 163-164.

gerçekleştirmedir. Federatif gücün ortaya çıkışındaki düşünce şudur: siyasal topluma geçen insanlar her ne kadar kanunlarla yönetilse de bu, o devletteki bireyler için bağlayıcıdır. Ancak uluslararası alanda, her devlet uyruklarıyla diğer devletlere karşı bir bütün gibi hareket eder. Bir çeşit doğa durumu hali içindedir⁹⁸. Uluslararası ilişkilerde, ortak bir yargıcın yokluğu tıpkı doğa durumunda olduğu gibi bir savaş olasılığını barındırır. Uluslararası meselelerde, yasama organının gerekli hızda ve netlikte kararlar alamayacağı düşüncesiyle bu gücün idaresi yürütmeye bırakılmıştır⁹⁹.

Hobbes ile Locke'un kuramlarının merkezinde doğa durumu olmasına rağmen, birbirlerinden farklılıklar göstermeleri, doğa durumlarına yaklaşımlarıyla doğrudan alakalıdır. Hobbes gibi, doğa durumunun bir savaş hali olduğu varsayılırsa, toplum sözleşmesine atfedilen rol insanları birbirlerinden ve savaştan kurtaran mutlak iktidarın bir aracıdır. Ancak Locke gibi doğa durumu bir barış hali olarak ele alınırsa, toplum sözleşmesine atfedilen rol sınırlı, geri alınabilir, özgürlükçü bir anlaşmadan öteye gidemeyecektir¹⁰⁰.

Sınırlı olması, sözleşmeyle insanların temel ve doğal haklarından vazgeçemediklerini gösterir dolayısıyla devletin insanlar üzerinde mutlak ve keyfi bir tasarrufunun bulunamayacağı anlamını taşır. Locke'un devleti anayasal, sınırlı, hukuk devletidir¹⁰¹.

Geri alınabilir olması ise akdedilen sözleşmenin karşılıklı olması, insanların sahip olduğu yetkilerin devrinin bir amaç doğrultusunda gerçekleşmiş olması ile alakalıdır. İnsanlar, siyasal topluma geçerken cezalandırma yetkilerini devretmişler ancak doğal haklarından vazgeçmemişlerdir. Sözleşme ile insanların devlete itaat yükümlülükleri ortaya çıksa da devletin de insanların doğal dönemdeki özgürlüklerini koruma yükümlülükleri mevcuttur. Bu da sözleşmeyi karşılıklı kılmaktadır¹⁰². Karşılıklı olmasının bir sonucu olarak taraflardan birinin yükümlülüğünü yerine getirmemesi sözleşmenin diğer tarafı için bu sözleşmeye itaat etme yükümlülüğünü

⁹⁸ A.e., s. 155.

⁹⁹ Şenel, a.g.e., s. 345.

¹⁰⁰ Akın, a.g.e., s. 134.

¹⁰¹ Tokü, a.g.e., s. 115-116.

¹⁰² Yusuf Şevki Hakyemez, "Toplum Sözleşmesi Kavramı ve Günümüz İnsan Hakları Kuramına Etkisi", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, C. 14, S. 1, 2000, s. 204, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuihid/issue/1246/14627> , 20 Ocak 2021.

ortadan kaldırır. Dolayısıyla, mülkiyetlerinin emniyetini sağlamak amacıyla bu sözleşmeyi yapan ve siyasal yaşama geçen insanlar, buna aykırı bir tutum takınan iktidara karşı sözleşmeden vazgeçip devrettiği yetkileri geri alabilme hakkına sahiptir¹⁰³.

Direnme hakkı olarak ifade edilebilecek bu hak insanlara, hukuka aykırı hareket eden iktidar sahibi yöneticilerin tiranlaşarak devlet düzenini bozdukları durumlarda tanınmaktadır. Tiranlaşma çeşitli şekillerde meydana gelebilir: Devlet adına yetki kullanan iktidarın kendilerine çizilen hukuki sınırlara riayet etmedikleri, yetkilerini aştıkları, hukuka aykırı eylemler sergiledikleri zamanlarda ortaya çıkabilir¹⁰⁴. Doğal hakları çiğnemek suretiyle ayaklanan ve savaş durumunu getirenin aslında yöneticiler olduğunu ifade eden Locke, halkın da aynı şekilde davranmakta hakkı olacağını belirtir. Ancak, hangi tarafın haklı olup olmadığını çözme kavuşturacak bir yargıç olmadığı için, nihayetinde haklı tanrı tarafından kazananın kim olduğuna göre belirlenecektir¹⁰⁵. Ancak belirtmeliyiz ki, direnme hakkının doğabilmesi için hukuka aykırı eylemlerin birkaç kişiye karşı değil, halkın çoğunluğuna karşı yapılmış olması gerekir¹⁰⁶.

Locke'un siyasi düşüncesine ilişkin açıklamalarımızı yaptıktan sonra güçler ayrılığına ilişkin yaklaşımını değerlendirebiliriz. Locke, devlette üç gücün ortaya çıktığını ve bunların yasama, yürütme, federatif güç olduğunu ifade eder. Yasama organının görevini ifa eder etmez dağılması, yürütme gücünü de ele geçirmesini engellemek içindir. Yürütme gücünün yasamaya tabi kılınması ve görev alanının kanunlarla belirli olması, yetki alanını aşmasını engellemek içindir. Öyle ki, mutlak monarşinin siyasal bir yönetim olmamasının sebebi yasama ve yürütme güçlerinin bir kişide birleşmiş olmasındandır. Yasama ve yürütme güçleri bir yerde, bir kişide birleşirse iktidarın mutlaklaşması söz konusu olacak, sonucunda ise kişilerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet hakları tehlikeye girecektir. Öyleyse hak ve özgürlüklerin korunmasının bir yolu olarak iktidarın mutlaklaşmasının engellenmesi ve

¹⁰³ Akın, **a.g.e.**, s. 135.

¹⁰⁴ Toku, **a.g.e.**, s. 104.

¹⁰⁵ Şenel, **a.g.e.**, s. 347.

¹⁰⁶ Arnhart, **a.g.e.**, s. 212, Zabcı, "Spinoza ve Locke: Siyasal Özgürleşmeden Bireysel Özgürlüğe", s. 504.

sınırlandırılması gerekliliğine Montesquieu'den önce Locke'un kuramı ile ulaşmaktayız. İktidarın sınırlandırılması sonucu hak ve özgürlüklerin korunacağı fikri güçler ayrılığı kuramının da çıkış noktasıdır. Bu bakımdan Locke'un kuramı ile güçler ayrılığı kuramı ortak çıkış noktalarına sahiptir¹⁰⁷. Ancak Locke'un kuramında yürütme organı yasamaya tabi, ona karşı sorumlu ve onun denetimi altındadır. Locke'a göre yasama ve yürütme güçleri birbirlerine eşit değildir¹⁰⁸ ve düşünür güçler arasında denge kurmak da istemez¹⁰⁹. Güçler arasında bir hiyerarşi belirleyerek yasamayı tek üstün güç diye belirten düşünür, diğer güçleri ikincil ve ona tabi kılmaktadır¹¹⁰. Halbuki Montesquieu, yasama ve yürütme güçlerini birbirinden ayırmak ile yetinmemekte, güçler arasında bir denklik kurmaya da çalışmaktadır¹¹¹.

Ayrıca, güçler ayrılığı ile iktidarın yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üçe ayrılarak ayrı organlara dağıtılmasından bahsedilmektedir. Locke ise yalnızca yasama ve yürütme güçlerinin ayrılmasını ele almış, ayrı bir yargı gücünden bahsetmemiştir. Locke'ta yargı gücü yasamaya içkindir¹¹². Yargının, yasama ve yürütmeden ayrı, bağımsız bir güç olarak bahsedilmesi, Montesquieu ile mümkün olacaktır.

Öyleyse Locke'ta, yasamanın üstünlüğüne vurgu yapılarak yürütme ile arasında bir dengenin kurulmaması ve yargının ayrı bir güç olarak var olmaması Locke'un kuramının taşıdığı problemlere örnek gösterilebilir. Ancak bu problemler Montesquieu ile aşılabilecek ve güçler ayrılığı kuramının yetkin haline ulaşılacaktır.

¹⁰⁷ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, 9. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2004, s. 393-394.

¹⁰⁸ Akın, **a.g.e.**, s. 138.

¹⁰⁹ Zabcı, "Spinoza ve Locke: Siyasal Özgürleşmeden Bireysel Özgürlüğe", s. 500

¹¹⁰ Toku, **a.g.e.**, s. 122.

¹¹¹ Karakul, **a.g.m.**, s. 74, Büyük, **a.g.m.**, s. 167.

¹¹² Recai Galip Okandan, "Amme Hukukunda Kuvvetler Bölümü Meselesi", **İÜHF**, C. 2, 1936, s. 505, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhfm/issue/9143/114564>, 08 Şubat 2021, Eroğlu, **a.g.m.**, s. 12.

İKİNCİ BÖLÜM

MONTESQUEIU: HAYATI, KİŞİLİĞİ VE BAŞLICA ESERLERİ

2.1. MONTESQUEIU’NÜN YAŞADIĞI DÖNEM

Bir düşünürü ve görüşlerini anlayabilmek yaşadığı çağdan, yetiştiği ortamdan, etkilendiği düşüncelerden bağımsız değildir. Amaç, Montesquieu’yü ve onun düşüncelerini anlayabilmek olduğuna göre düşünürün yaşadığı dönemden, dönemin düşünür üzerindeki etkilerinden bahsetmeden geçmek eksiklik olacaktır. Montesquieu’nün yaşadığı dönem olan 18. yüzyıl, Aydınlanma Çağı olarak anılmaktadır. Öncelikle bu döneme değinmeyi ve Aydınlanma Çağı’nın özelliklerini belirtmeyi, ardından Montesquieu dönemi Fransa’sından devam etmeyi uygun görmekteyiz.

Aydınlanma Çağı, olarak adlandırdığımız dönemin düşünce yapısının kökleri, Rönesans’a dek uzanmaktadır. Rönesans’ın getirdiği anlayışla zihniyetin değiştiği, başka dünyada bir gelecek yerine gözlerin bu dünyaya çevrildiği, cennet-cehennem gibi kavramların yerine, yaşanan dünyadaki sorunlar ve değerlerle ilgilenilmeye başlandığı, gerçeklere yönelik özgür araştırma ve düşünme faaliyetlerine girildiği görülmektedir¹¹³. Orta Çağın getirdiği geleneksel düşünce yapısından kopuş ile akıl ve deney ekseninde hayatı ve dünyayı anlamlandırma faaliyeti gelişmeye başlamış ve bu faaliyet 17. yüzyılda sistemleşmiştir. Bu yüzyıl ile birlikte, aklın doğayı anlayabileceği anlayışı gelişmiş, doğayı açıklama ve anlamlandırmada ise rasyonalizm temel alınarak matematik ve fizikten yararlanılmıştır¹¹⁴. 18. yüzyıl, akıl/akılcılığın yine merkezde bulunduğu, deney ve gözlemin aklın yanında bilgi edinme metodu olarak kullanıldığı, inceleme alanının ise doğadan insana yöneldiği, insanı anlama, toplumu inceleme faaliyetine girildiği bir dönem, çağdır¹¹⁵. Bu dönemde aklın kullanımı ve bilgi edinme yolu, olguların deney ve gözlem ile incelenmesi sonucu genel ilkelere ulaşılması, daha sonra bu ilkelerin geçerliliğinin de ampirik deneylerle sınanması

¹¹³ Cemal Yıldırım, **100 Soruda Bilim Tarihi**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1974, s. 116.

¹¹⁴ Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, 20. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2010, s. 290

¹¹⁵ Cavit Orhan Tütengil, **Montesquieu: Siyaset ve İktisat Açısından Bir Yaklaşım**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1977, s. 10.

şeklinde¹¹⁶. İnsanın bilgi edinme sürecine etkin olarak katıldığı bir dönem, denenmemiş ve akıl yolu ile kontrol edilmemiş bilgilerin kabul görmediği bir anlayıştan bahsedilmektedir. Aydınlanma dediğimiz dönem bu düşünce ile şekillenmektedir.

Aydınlanmaya şeklini, karakterini veren özellik aklın öneminin keşfedilmesi, ön plana çıkmaya çalışması ve her şeye egemen olmaya başlamasıdır¹¹⁷. Akıl sahibi olması nedeniyle tüm insanlara kendi aklını etkin, dışarıdan bağımsız kullanabilme özelliği atfedilmiş, bunun yolunun ise insanları kendi aklının hâkimi kılabilme anlayışını oluşturmaktan geçtiğine inanılmıştır¹¹⁸. Aklın eleştirel işlevli kullanılması ile öncelikle eskinin getirdiği ve düşünülmeden kabul gören vahiy, gelenek, otoriteden sadır olan ne varsa sorgulanmaya, eleştirilmeye başlanmıştır¹¹⁹. Burada akla atfedilen iki özellik vardır: öncelikle onun yıkıcı özelliği ile eskinin getirdiği, kabul gören ne kadar inanç, gelenek, kurum varsa bunlar eleştirilmeli, yıkılmalıdır. Ardından aklın yapıcı özelliği ile her türlü otoriteden bağımsız, kendi aklını kullanan, kendi kaderini elinde tutan, iyi, erdemli bir insan yaratılmasıdır. İnsanın toplumsal yapısı nedeniyle yeni bir insan yaratımı yeni bir toplum yaratımını beraberinde getirmektedir¹²⁰. Doğaya hâkim onu kontrol edebilen insanların şimdi hedefi kültürel alana çevrilmiş ve eskinin getirdiği bütün kurumların (toplum, devlet, din, eğitim) sorgulanarak aklın kılavuzluğunda yeniden düzenlenmesi amaçlanmıştır¹²¹.

İnsanları köleleştirici; hurafeler, önyargılar, mitler içeren düşünceleri temsil eden eski düzenden (*ancien régime*) insanların kurtulması, özgürleştirici aklın düzenine sokulması amaç iken¹²² bundan siyasal otoritelerin de nasibini almaması düşünülemez. Aydınlanma düşünürlerince -bilhassa Fransız filozoflarına göre- dönemin siyasal yapısı, insanların hak ve özgürlüklerini hiçe sayan, keyfi yönetimi esas alan bir anlayışa sahiptir. Buna neden olan ise otoritenin denetlenebilirliğine mani

¹¹⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları, “Aydınlanma: Düşünceler Yumağı”, **Sokrates’ten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler**, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 520.

¹¹⁷ Toktamış Ateş, **Siyasal Tarih**, 3. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 76.

¹¹⁸ Ağaoğulları, “Aydınlanma: Düşünceler Yumağı”, s. 520.

¹¹⁹ Ahmet Çiğdem, **Aydınlanma Felsefesi**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1993, s. 16.

¹²⁰ Ağaoğulları, “Aydınlanma: Düşünceler Yumağı”, s. 521.

¹²¹ Gökberk, **a.g.e.**, s. 291.

¹²² Çiğdem, **a.g.e.**, s. 11.

olan, meşruiyetin kaynağını tanrıya dayandıran düşünce geleneğidir. Aydınlanma düşünürlerince, başarıya ulaşabilmenin yolu mevcut siyasi yapının değiştirilmesi yahut düzeltilmesi yani siyasi otoritenin kaynağının tanrısal olmaktan çıkartılarak halka dayandırılması ile keyfiliğin önlenmesidir¹²³.

Aydınlanmanın genel özellikleri ifade edilmiş olsa da her ülke aydınlanmasını kendi yapısı, ihtiyaçları, düşünce geleneği doğrultusunda gerçekleştirmiş, dolayısıyla ülkeden ülkeye değişen farklılaşmalar, farklı aydınlanma tecrübeleri yaşanmıştır. Aydınlanmanın Fransa'daki tezahürü ise İngiltere etkili başlayan ulusal bir fenomene dönüş olarak ifade edilebilir¹²⁴. İngiltere'nin kanunlarla sınırlandırılmış parlamenter monarşi olan siyasi yapısı Fransız düşünürlerce İngiltere'nin idealleştirilmesine neden olmuş, kendi geleneksel monarşik yapısının yerini bu idealin alması yönünde bir örnek teşkil etmiştir¹²⁵. Bilhassa Montesquieu'de İngiltere etkisi açıkça görülmektedir.

Fransız Aydınlanmasını etkilediği gibi Aydınlanmanın en özgür başarısı olarak nitelendirilen ve Fransa'da devrimin itici gücünü oluşturan ise Fransız düşünürlerce çıkarılan ve gelenek-göreneğe bağlı inançları sarsmayı amaçlayan *Ansiklopedi*'dir¹²⁶. *Ansiklopedi* ile Aydınlanmanın topluma temas eden, onu etkileyen, yönlendiren yönü ile karşılaşmaktadır. Eğitimin önemi, bilginin halka yayılması, topluluğun eğitilebilmesi Aydınlanma düşünürlerinin sahip olduğu anlayıştır. Bu doğrultuda düşüncelerin, akademik yahut bilimsel alanın dışına taşarak bilinçli olarak halka yayılması faaliyetleri görülmektedir. Bilhassa Ansiklopedistler bunu başarı ile gerçekleştirmişlerdir¹²⁷. Söylemek gerekir ki *Ansiklopedi* 'nin tek amacı bilgi vermek olmayıp aynı zamanda geniş kesimleri aktif bir şekilde etkilemek ve yol göstermektir¹²⁸. Ancak, Aydınlanma düşünürlerinin bir devrim taraftarı olduğu ya da devrim sözcülüğü yaptığını söylemek mümkün olmayacaktır. Çünkü Aydınlanma

¹²³ Ağaoğulları, "Aydınlanma: Düşünceler Yumağı", s. 532.

¹²⁴ Oskar Ewald, **Fransız Aydınlanma Felsefesi**, Çev. Gürsel Aytaç, 2. Baskı, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2013, s. 17.

¹²⁵ Ağaoğulları, "Aydınlanma: Düşünceler Yumağı", s. 538.

¹²⁶ Gökberk, **a.g.e.**, s. 317.

¹²⁷ Ahmet Arslan, "Aydınlanma", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 2, 1992, s. 25, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctad/issue/25523/269197>, 10 Şubat 2021.

¹²⁸ Frederick Copleston, **Felsefe Tarihi Aydınlanma**, Çev. Aziz Yardımlı, 3. Baskı, C. 7, İstanbul, İdea Yayınevi, 2004, s. 58, Taşkın, Becermen, **a.g.e.**, s. 242.

düşünürleri, gerek reform yolu ile gerekirse aydın bir despot yolu ile ancak devrim olmadan, kan dökülmeden, kanunlar çiğnenmeden bunu gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Ancak dolaylı yoldan da olsa, gerekli düşünsel altyapıyı gerçekleştiren Aydınlanma düşünürlerinin devrime etkide bulunduğu bir gerçektir¹²⁹.

Kısaca özetlenen bu dönem ve şartların, düşünce yapısını etkilediği ve şekillendirdiği bir aydınlanma düşünürüdür, Montesquieu. Dönemin genel atmosferinin yanında Fransa'nın kendine has nitelikleri de düşünürü etkileyen ve şekillendiren bir etkidir. O dönemlerde, Fransa'da toplumsal yapı; soylular, din adamları ve halk (*tiers etat*/üçüncü sınıf) olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Bu üç grup kendi içlerinde homojen olmadıkları gibi çıkar çatışmaları yaşadıkları için gruplaşmalar da mevcuttur. Soylular, Orta Çağ'dan kalma derebeylik sisteminin günümüze getirdiği toprak sahibi feodal beylerdir. Bunlar kendi içinde saray soyluları ve taşra soyluları olarak ayrılmaktadır. Ekonomik alandaki güçlerini yitiren soylular, borç içindedir. Toprak sahibi olsalar da zamanla ya bu toprakları elden çıkarmak zorunda kalmışlar yahut toprakları üzerine ipotek koydurmuşlardır. Ticaret yapma yasakları da bulunan soylulardan toprağı olanlar, gelirlerini toprağı işleyen halktan vergiler yolu ile çıkarmakta, bu da zaten yokluk içinde bulunan halkın soylulardan nefret etmesine yol açmaktadır. Din adamları da kendi içlerinde soylu rahipler, tarikatçılar ve aşağı rahipler olmak üzere çeşitlenmektedir. Kilisenin mülkleri var ve bunlardan gelir elde edebiliyor olsa da bu gelirler soylu rahipler sınıfına gittiğinden diğerleri zenginlikten faydalanamamaktadır. Halk kesimi ise içinde burjuvaları, kentlerdeki halkı ve köylüleri barındırmaktadır. Toprağını işleyen köylüler yahut kentlerde emeğini satan halk, ekonomik olarak iyi durumda değildir. Kentlerde ücretler emeği karşılamamakta, halk ağır vergiler ile boğuşmaktadır. Burjuvalar kendi içinde yüksek burjuvadan küçük burjuvaya dek çeşit çeşittir. Küçük burjuvalar ekonomik açıdan zor durumda iken büyük burjuvalar, zengin kesimi oluşturmaktadır. Ancak büyük burjuvalar da siyasal haklardan yoksun olduklarından kendilerini siyaset alanında var etme çabasıdadır¹³⁰.

¹²⁹ Ağaoğulları, "Aydınlanma: Düşünceler Yumağı", s. 539-540.

¹³⁰ Ateş, **a.g.e.**, s. 95-101.

Dönemin siyasal yapısından bahsetmek gerekirse, XIV. Louis'in güç odaklarını kendinde topladığı görülmektedir. İktidarın kaynağını tanrıya dayandıran kral; yasama, yürütme ve yargı güçlerini elinde tutmaktadır. Kral, kanunların kaynağı olup yasama gücünü fermanlar, beratlar aracılığı ile kullanmaktadır. Ancak kralın kutsal kanuna, tabii ahlaka ve krallığın eski kanunlarına aykırı olarak yasama gücünü kullanamadığı görülmektedir¹³¹. Yürütme gücünü kullanmada krala, bakanları yardım etmektedir. Bakanlar kral adına hareket etmekte olup atanmaları yahut görevden alınmaları kralın takdirindedir. Yargı gücünü kral adına yargıçlar kullanmaktadır. Ancak kralın yargılamaya her aşamada müdahale etme yahut dilediği zaman suçluyu affetme yetkisi bulunmaktadır¹³².

Krala yetkisini kullanmada yardım eden bazı kurumlardan bahsetmek gerekirse, bunlar: kral meclisi, *États Généraux*, merkez ve eyalet meclisleridir. Kral meclisi, krala danışmanlık etmekle görevli organdır¹³³. *États Généraux*'nun kral tarafından konulan vergileri onaylama ve bazı danışmanlık görevleri bulunmaktadır. Buhran dönemlerinde kralın başvurduğu nihai çare olarak da görülmektedir. Öyle ki Fransız İhtilali'nden önce 1614'ten itibaren çağrılmayan *États Généraux* toplanmış, buhran zamanı için çözüm aranmıştır¹³⁴. Merkez ve eyalet meclisleri, Paris parlamentosu ile eyalet parlamentolarından oluşmaktadır. Esas olarak yargı organı olan bu kurumların ayrıca kralın kararları ve emirnamelerini tescil etme yetkileri de bulunmaktadır. Bu yetki ise kralın kararlarını ve emirnamelerini tescil etmeyi reddederek gerekçesi ile krala göndermeyi de içermektedir. Ancak nihayetinde son söz krala ait olup kralın bu tescil işlemini parlamentolara yaptırtabilme imkânı vardır. Zamanla parlamentolar tarafından, krallığın temel kanunlarına aykırı emirnamelerin tescil edilmeyeceği, parlamentoların krallığın temel kanunlarının koruyucusu olduğu anlayışı ileri sürülmüştür¹³⁵.

¹³¹ Albert Soboul, **1789 Fransız İnkılabı Tarihi**, Çev. Şerif Hulusi, C. 6, İstanbul, Cem Yayınevi, 1969, s. 74-76.

¹³² Göze, **a.g.e.**, s. 539.

¹³³ **A.y.**

¹³⁴ Ateş, **a.g.e.**, s. 103, Soboul, **a.g.e.**, s. 77-78.

¹³⁵ Göze, **a.g.e.**, s. 540.

Toplumsal, ekonomik ve siyasi yapısı ile bir devrime sürüklenen Fransa için düşünsel altyapıyı da dönemin düşünürleri oluşturacaktır. Bunlardan biri ise düşünceleri ile istemeden de olsa devrime esaslı bir katkı sağlayan Montesquieu'dür.

2.2. HAYATI, KİŞİLİĞİ VE YÖNTEMİ

Charles-Louis de Secondat Baron de La Brède et de Montesquieu, 1689 yılında, Fransa'nın Bordeaux yakınlarında La Brède'de soylu bir ailede doğmuştur. Büyük babaları Bourdeaux Parlamentosu'nda başkanlık görevinde bulunmuşlardır. Babası, Jacques de Secondat ise bir asker olarak hizmet etmekten otuzlarında ordudan ayrılmış ve soylu bir aileden gelen Marie Françoise de Pesnel ile evlenmiştir¹³⁶. Soylu ailesine rağmen, yoksullarla kardeş olduğu unutulmasın diye ailesi tarafından vaftiz babası olarak bir dilenci seçilmiştir¹³⁷. On bir yaşında, College de Juilly'ye gönderilmiş, burada eğitimini tamamladıktan sonra, Bordeaux'da hukuk eğitimi almak için geri dönmüştür. 1708 yılında hukuk eğitiminin ardından deneyim kazanmak için Paris'e gitmiş ve 1713 yılında babasının vefatı ile mülklerin yönetimi için La Brède'ye dönmüştür¹³⁸. 1714 yılında Bordeaux Parlamentosu'na danışman olarak girmiş, 1715 yılında evlenmiş, evliliğinden iki kız ve bir oğlu olmuştur. 1716 yılında amcasının vefatı ile kendisine Bordeaux Mahkemesi başkanlığı, serveti ve Montesquieu adı kalmıştır¹³⁹. On bir yıl süresince parlamentonun ceza bölümü Tournelle'de başkanlık görevini sürdüren Montesquieu¹⁴⁰, aynı zamanda doğa bilimlerine olan merakının baskın gelmesiyle Bordeaux Bilimler Akademisi'ne katılmış; anatomi, fizik, fizyoloji gibi doğa bilimleri ile ilgilenmeye, denemeler yazmaya başlamıştır¹⁴¹. Mikroskop yardımı ile çeşitli hayvanların organlarını inceleyen, gözlemler yapan düşünürün doğa bilimlerine olan ilgisi ve çalışmaları, onun ileride siyasi kuramlarına kaynaklık eden fikirlerinin oluşması için yararlı bir dönem

¹³⁶ Judith N. Shklar, **Montesquieu**, Oxford, Oxford University Press, 1987, s. 1.

¹³⁷ Albert Sorel, **Great French Writers: Montesquieu**, Çev. Gustave Masson, London, Routledge, 1887, s. 10-11, Ahmet Üzümcüoğlu, **Montesquieu**, 4.Baskı, İstanbul, Parola Yayınları, 2019, s. 7.

¹³⁸ Shklar, **a.g.e.**, s. 2.

¹³⁹ Sorel, **a.g.e.**, s. 12-13, Üzümcüoğlu, **a.g.e.**, s. 7-8.

¹⁴⁰ Shklar, **a.g.e.**, s. 5.

¹⁴¹ Ülker Gürkan, "Montesquieu ve Kanunların Ruhu (Hukuk Sosyolojisi Açısından Bir Değerlendirme)", **AÜHFD**, C. 40, S. 1, 1988, s. 9, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42714/515382>, 10 Şubat 2021.

olmuştur¹⁴². 1721 yılında isimsiz olarak *İran Mektupları (Lettres Persanes)*'ni yayınlamış ve eser hem kendisini hem Montesquieu'yü büyük bir üne kavuşturmuştur. Kavuştuğu ün ile Paris'in entelektüel salonlarında vakit geçirmeye başlayan Montesquieu, bu sırada birkaç eser (1724'te *Dialogue de Sylla et d'Eucrate* ile *Réflexions sur la Monarchie Universelle*, 1725'te *Le Temple de Gnide*) daha yayınlamıştır. 1725 yılında parlamentodaki görevini satan düşünür, 1728 yılında Fransız Akademisi üyesi olmuş, ardından gözlem ve incelemelerde bulunmak için Avusturya, Almanya, İtalya, İngiltere dahil birçok Avrupa ülkesine seyahat etmiştir¹⁴³. Gezilerinde edindiği deneyimlerin, yaptığı gözlemlerin, düşünce dünyasındaki etkileri eserlerinde rahatça görülmektedir. Bilhassa iki yıl kadar kaldığı İngiltere, düşünür üzerinde derin tesirler bırakmıştır. İngiltere, onun düşüncesinde hem Fransa için gerçekleştirilebilir bir örnek, hem de *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eserine ilham olmuştur. İngiltere'de bulunduğu sırada, Royal Society'e girmiş, Avam Kamarası'nın toplantılarına katılmıştır¹⁴⁴.

Montesquieu, 1731 yılında ülkesine döndüğünde en bilindik eseri olan *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eserini yazmaya başlamıştır. Bu eserin tamamlanması kendisinin belirttiğine göre yirmi yılını alacaktır¹⁴⁵. Görme yetisi azalmasına rağmen sıkı bir çalışma için giren düşünür, 1734 yılında, bir diğer mühim eseri *Romalıların Yücelik ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler (Considerations sur les causes de la grandeur des romains et de leur deca dence)*'i yayınlar. 1748 yılında ise *Kanunların Ruhu Üzerine*'yi tamamlayarak yayınlar. *Kanunların Ruhu Üzerine*, yayınlanması ile büyük bir başarıya kavuştuğu gibi eleştirileri de üzerine çeker. Montesquieu eserini savunmak, eleştirilere cevap vermek için iki yıl sonra, *Kanunların Ruhunun Savunması (Défense de l'Esprit des Lois)*'ni yazmasına rağmen kitap, Katolik Kilisesi tarafından yasaklı kitaplar arasına girmekten kurtulamaz. Düşünür ansiklopedi için, "Beğeni Üzerine Deneme" ("Arsace et Lsmenie") adlı

¹⁴² Shklar, **a.g.e.**, s. 10.

¹⁴³ Hilary Bok, "Baron de Montesquieu, Charles-Louis de Secondat" Ed. Edward N. Zalta, Stanford Encyclopedia of Philosophy, Winter, 2018, (Çevrimiçi) <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/montesquieu/>, 11 Şubat 2021.

¹⁴⁴ Shklar, **a.g.e.**, s. 20-21, Üzümcüoğlu, **a.g.e.**, s. 10.

¹⁴⁵ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, Çev. Berna Günen, 6. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. xxxv.

makaleyi yazmaktayken 1755 yılında vefat etmiştir¹⁴⁶. Kendisinden sonra makalesi, onu eleştirmek için epey kalem oynatan ancak kilise tarafından yöneltile eleştirilere karşı onun yanında duran çağdaşı Voltaire tarafından eksik halde yayınlanmıştır¹⁴⁷.

Montesquieu, Aydınlanma Çağı'nda yaşamış ve çağın etkilerini taşıyan bir aydınlanma düşünürüdür. Dönem düşünürlerinin bilgi edinme yöntemine ilişkin anlayışlarını paylaşmaktadır. Düşünür, aklın rehberliğinde incelediği olaylardan deney ve gözlemler vasıtasıyla elde ettiği sonuçları tekrar akıl süzgecinden geçirmekte, bu yöntemle birtakım genel nitelikte ilkelere ulaşmayı amaçlamaktadır¹⁴⁸.

Alışılmış soyutlamalardan ve tümdengelim metodundan uzaklaşarak pozitif bilimlerde olduğu gibi gözlem ve deneyden yararlanacağını belirten düşünür, bu doğrultuda kanun yerine kanunlarla ilgilenecektir. Metafiziğe yönelmeden, insan yapısı kurumlar ve kuralların fiziğini inceleme alanına alacaktır¹⁴⁹. Montesquieu'nün gözlem ve incelemelerine toplanacak malzemeler onun yaşam boyu sürdürdüğü düzenli çalışma faaliyetlerinin semereleridir. Çıktığı seyahatlerde, gittiği şehirleri, sanat eserlerini, arkeolojik bulguları, insanları, yaşayışlarını, geleneklerini, değerlerini detaylarıyla incelemiş, gözlemlemiş, notlar almıştır. Önde gelenlerle, entelektüellerle, bilim insanları ile görüşmüştür¹⁵⁰. Gözlem ve incelemelerinin yanı sıra tarihi kaynaklara, eserlere başvurmuş, okumaya, araştırmaya devam etmiştir¹⁵¹.

Montesquieu'nün yöntemi dört adımda incelenebilir. Düşünür, sosyal veya siyasi olguların gözlemlenmesinde; kanunlar, gelenekler, adetler, yaşam biçimleri, davranış biçimleri gibi çeşitliliklerin mevcut olduğunu belirtir. Bu çeşitli ve karmaşık görünüm ise arkasında süreklilik gösteren ilişkiler barındırır ve bunu tespit edebilmek yani karmaşıklığın arkasında bir düzen yattığını ortaya çıkarmak için öncelikle benzerliklerin tespit edilmesi gereklidir ve ilk adım budur. Olgular arasındaki

¹⁴⁶ Filiz Zabcı, "Montesquieu: Yasaların Ruhu ve Siyasal Özgürlük", **Sokrates'ten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler**, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, 6.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 542.

¹⁴⁷ Shklar, **a.g.e.**, s. 22.

¹⁴⁸ Akın, **a.g.e.**, s. 143, Mahmut Arslan, "Montesquieu'nün Siyaset Sosyolojisi", **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, C. 3, S. 1, 1989, s. 268, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/533/4908>, 12 Şubat 2021.

¹⁴⁹ Göze, **a.g.e.**, s. 175, Arslan, "Montesquieu'nün Siyaset Sosyolojisi", s. 266.

¹⁵⁰ John Alan Baum, **Montesquieu And Social Theory**, Oxford, Pergamon Press, 1979, s. 7.

¹⁵¹ Tütengil, **a.g.e.**, s. 19-20.

benzerlikler kadar farklılıkların da tespit edilmesi ikinci adımı oluşturur. Ahlaki, dini, siyasi önyargılardan sıyrılarak nesnel olma tutumu ise üçüncü adımı oluşturur. Dördüncü ve son adım ise nedenselliklerin kavranmasıdır. Pek çok değişken birbirlerine adeta zincir halkası gibi bağlıdır ve neden-sonuç ilişkileri ile birbirlerine bağlı olduğu gibi hepsi genel bir neden-sonuç ilişkisi de yaratmaktadır. Böylelikle, bir devletin siyasi yapısı yahut hukuk sistemi incelenecekse yine o devletin iklimi, gelenekleri, nüfusu, ekonomisi gibi pek çok değişkenin de gözetilmesi ve bunlar arasındaki ilişkilerin de incelenmesi gerekecektir¹⁵².

Özetle Montesquieu, öncelikle olay ve olguları gözlemlemekle işe başlar. Toplumda bir arada bulunan çok çeşitli olgular mevcuttur, bunları sınıflandıran ve gözlemleyen düşünür daha sonra bu çeşitli olguların ardında aslında bunlara hareket veren esas prensibe, nedene gitmeyi amaçlar. Olguların ardındaki genel prensibe ulaştıktan, neden-sonuç ilişkisini kurduktan sonra tekrar olgulara dönerek, olguların esas prensibe ve birbirine bağlı olarak nasıl hareket ettiklerini gözlemler. Bunları yaparken her türlü sübjektif düşünce ve önyargıdan uzak durduğunu, nesnel olmayı amaç edindiğini ifade eder. Nedensellik zincirini kurarak olguların nasıl hareket edeceğinin bağlantısını kuran düşünür¹⁵³, böyle bir yöntem izleyerek toplumu da gözlem ve inceleme sahasına sokar.

Montesquieu, toplumda var olan din, hukuk, ahlak, ticaret gibi çeşitli elementlerin bir bütünlük oluşturduğunu görmüştür. Biri diğerine referans alınmadan, ayrı ayrı incelendiği takdirde anlaşılamaz. Hukuku ahlaktan, ticaretten, dinden ve diğerlerinden ayırmaz ve en önemlisi diğer tüm sosyal fenomenleri etkileyen toplum biçiminden ayrı düşünmez¹⁵⁴. Toplum ne heterojen elementlerin tesadüfi birleşimleri ne de yapay bir inşadır. Aksine toplum, doğal bir gelişim biçimidir ve kanunlar bu gelişim karakterine adapte olmalıdır¹⁵⁵.

¹⁵² Zabcı, “Montesquieu: Yasaların Ruhu ve Siyasal Özgürlük”, s. 545.

¹⁵³ Göze, **a.g.e.**, s. 175.

¹⁵⁴ Emile Durkheim, “Montesquieu’s Method”, **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2009, s. 153.

¹⁵⁵ Isaiah Berlin, “Montesquieu”, **Against the Current**, Ed. Henry Hardy, Second Edition, Princeton, Princeton University Press, 2013, s. 170.

Bu doğrultuda, Montesquieu, zamanının ünlü kuramlarından olan toplum sözleşmesi gibi kuramlarla ilgilenmez. Sözleşme, doğa durumu gibi varsayımsal açıklamalar yerine, çalışma alanını somut olana, olgulara yöneltir. Düşünür, topluluğun özü yerine olguların incelenmesi ile bazı kanunlara ulaşabilmeyi amaçlar¹⁵⁶. Montesquieu'nün yöntemi, kimilerince onun siyaset biliminin kurucusu¹⁵⁷, kimilerince sosyolojinin¹⁵⁸, hatta hukuk sosyolojisinin öncülü¹⁵⁹, kimilerince de klasik düşünürlerin sonuncusu ve sosyologların ilki olarak anılmasına neden olmuştur¹⁶⁰.

2.3. BAŞLICA ESERLERİ

2.3.1. İran Mektupları

1721 yılında yayınlanan bu eser, Paris'e gelen ve bu şehirde dokuz yıl kadar kalan iki İranlı, Özbek ve Rika'nın, Paris'teki tecrübelerini, mektuplar aracılığı ile aktarmalarını içermektedir. Mektuplaşmalar çok çeşitlidir: Özbek; din adamları, arkadaşları, İsfahan'da sarayında bıraktığı eşleri, hizmetkarları ile Rika ise arkadaşlarıyla mektuplaşmaktadır. Gelenek, kültür, kurumlar ve insanları ile Paris'i kendi şehirleri ile kıyaslayan bu iki İranlının mektuplarında yer yer ahlaka dair sorgulamalar yapıldığı, yer yer hicivli ve mizahi bir dille dönemin Fransa'sının eleştirildiği görülmektedir. Bu iki karakterin Montesquieu'nün iki çehresi olduğu, ahlak ile ilgili ders verildiği zaman kalemin Özbek'in eline geçtiği, çağdaşları hakkında alay ve eleştiri söz konusu olduğunda ise Rika'nın söz aldığı ifade edilmektedir¹⁶¹. Bilhassa; kilise, bozulan aristokrasi ve XIV. Louis'in mutlak yönetimi eserdeki eleştirilerin odak noktasıdır. Montesquieu bu erken dönem eserinde aydınlanmanın getirdiği bakış açısı ile toplumsal kurumlara eleştirel yaklaşmakta,

¹⁵⁶ Zabcı, "Montesquieu: Yasaların Ruhu ve Siyasal Özgürlük", s. 544.

¹⁵⁷ Louis Althusser, **Montesquieu Siyaset ve Tarih**, Çev. Alp Tümertekin, İstanbul, İthaki Yayınları, 2005, s. 15, Göze, **a.g.e.**, s. 174.

¹⁵⁸ Göze, **a.g.e.**, s. 174.

¹⁵⁹ Hamide Topçuoğlu, "Hukuk Sosyolojisinin Mübeşşiri Olarak C. S. Montesquieu", **AÜHFD**, C. 14, S. 1, 1957, s. 182, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/633982>, 15 Şubat 2021.

¹⁶⁰ Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev. Korkmaz Alemdar, 10. Baskı, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2017, s. 54.

¹⁶¹ Sorel, **a.g.e.**, s. 35.

bireylerin bunlar üzerinde değiştirici/dönüştürücü etkide bulunulabileceğini sezdirmektedir¹⁶².

Eserin yazılış amacı, Özbek'te somutlaşan despotizm yönetiminin anatomisi ve eleştirisi ile Fransa'nın despotizme dönüşmesinin engellenme çabaları olduğu ifade edilebilir. Kimilerince Montesquieu, Batı'nın üstünlüğüne inanan bir oryantalist, onun Asyalı despotizm anlatısı da gerçek olmayan, abartılı bir kurgudur¹⁶³. Ancak kimilerince de eserde despotizm coğrafi bir bölgeden ziyade, en kötü insan dürtülerinin hüküm sürdüğü zihnin bir kâbus bölgesidir¹⁶⁴.

Gönderilen mektuplarda karakterlerin, Avrupa kültürü ve kurumları karşısında bocaladığı, bu kültürü yadırgadığı, eleştirdiği görölmekle birlikte zamanla bu kültüre alışan bir karakter de vardır. Rika'nın karakterinin değişime uğrayarak Batılılaştığı Özbek'in ise neredeyse hiç değişmediği görölr. Bunun bir anlamı, eski kurumlar çökmeye başladığında -17. yüzyıl sonu ile birlikte çürüme ve değişim çoktan başlamıştı- insanlara düşüncelerini yeniden oluşturma ve yönlendirme görevi yüklenmiştir. Özbek'in şahsında tasvir olunan karakterin bunu gerçekleştirme olasılığı bulunmamaktadır. Ancak Rika, adapte olarak uyum sağlar ve hayatta kalabilir. Böylelikle Montesquieu, hızla geçip giden şeylerin özlemi ile yeni aydınlanma toplumuna duyduğu korku ve umudu iki karakter aracılığı ile yansıtmaktadır¹⁶⁵. Bir diğer bakış açısı ise Rika'nın bu şehre alışmış olduğu gibi bulundukları ülkenin İşfahan'a insanların da İranlılara benzemeye başlamış olabileceęidir¹⁶⁶. Özellikle, Montesquieu'nün bu eseri XIV. Louis'nin yönetimi mutlaklaştırmasına ve Fransa'nın bir despotizme dönüşme tehlikesine karşı yazdığı göz önüne alınırsa, bu düşünce de mümkün görünmektedir.

Montesquieu *İran Mektupları* eserinde despotizmi simgelemek için saray siyasetini kullanır. Eserde Özbek ve onun İran'daki sarayında bulunan kişiler

¹⁶² şenel, **a.g.e.**, s. 350.

¹⁶³ Shiraz Dossa, "Liberals And Tyranny: Kant, Mill And Montesquieu", **CPSA Conference University of Victoria**, Victoria, BC, June 4th – 6 th 2013, s. 19, (Çevrimiçi) <https://www.cpsa-acsp.ca/papers-2013/Dossa.pdf>, 27 Ocak 2021.

¹⁶⁴ Shklar, **a.g.e.**, s. 46.

¹⁶⁵ Baum, **a.g.e.**, s. 55-56.

¹⁶⁶ Alain Grosrichard, **Sultan'ın Sarayı Avrupalıların Doğu Fantezileri**, Çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul, Aykırı Yayıncılık, 2004, s. 47.

arasındaki güç ilişkileri üzerinden bir despotizm tablosu çizilir. Haremağaları cinsel uzuvlarını feda ederek bir yönetimde bakan yahut vezirlerin yaptığı gibi Özbek'in emirlerini yerine getirip düzeni sağlayabilirler. Özbek'in eşleri saraydan çıkmaya izinleri olmayan, korku ile baskı altına alınmış kimselerdir. Özbek ise ailesinin ve hizmetlilerinin yöneticisi, başı konumunda sahip olduğu mutlak güç ve kontrol ile saray sisteminde ana siyasi figürdür. Korku, kıskançlık, şüphe, baskı kültürü yaratan ve bunu kızıştıran Özbek bir despot olarak hareket eder, somutlaşmış bir despottur¹⁶⁷. Harem ağaları vasıtası ile eşlerini daimi olarak kontrol altında tutan, onlardan eşlerine dair bilgiler alan Özbek, devamlı bir güç ve iktidar sahibi görüntüsü çizerek eşleri ve hizmetkârlarının kendisine karşı hissettikleri korku hissinin kaybolmasına izin vermez. Kendisi yokken bıraktığı hizmetlileri vasıtası ile iktidarını sürdürmeye çalışır. Ancak despotun yani Özbek'in sarayda olmaması zamanla sorunlara yol açarak kargaşa ve isyan girişimleri gözlenecek ve Özbek'in kontrolü sağlamak için şiddetini arttırması gerekecektir.

Despotizm Montesquieu'nün daimi korkusuydu. Düşünür, despotizmin kötü psikolojik yapısı ve yıkıcı etkilerini görüntüleyerek yazın hayatına başlamıştır¹⁶⁸. Saray temsili de görüldüğü şekliyle, yönlendirici bir beynin veya etkin soyluların olmadığı bu yönetim yetersizdir. Yönetimi bir arada tutan ise korkudur¹⁶⁹. Düşünürün, despotizm ile korku arasında kurduğu bağıntı aynı şekilde *Kanunların Ruhu Üzerine*'de de görülecek, despotizmin sürdürülmesi isteniyorsa bunun korku ile olacağı ifade edilecektir. Ayrıca despotizm, kurumsallaşmış bir yönetim biçimi olmadığı için despota ve onun korku yönetimine devamlı olarak ihtiyaç duymakta, despotun baskısı hafifleyecek veya Özbek gibi despot ortadan kaybolacak olursa despotizm düzeninin yıkılması da muhtemel hale gelecektir.

Montesquieu yalnızca despotizmin korkunçluğunu anlatmak ve despotik yönetimin özelliklerini tahlil etmekle yetinmez ayrıca despota karşı ne yapılabileceği sorusunu da cevaplandırır. Despotizmde esas olanın yalnızca despotun diğerleri

¹⁶⁷ Jennifer Epley Sanders, "Resistance From Within: Power and Defiance in Montesquieu's Persian Letters", **SAGE Open**, July-September 2020, s. 1, (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.1177/2158244020951555>, 15 Şubat 2021.

¹⁶⁸ Shklar, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁶⁹ **A.e.**, s. 46.

üzerindeki mutlak hakimiyeti ve otoritesi olduğunu ifade etmek iktidar ilişkisinde eksik bir izah olacaktır. Özbek'in elinde tuttuğu iktidar mutlak ve tek taraflı değildir. Bu saray siyasetinde her tarafın kendince bir gücü vardır. Özbek'in gücü, kontrol ve tahakküm ise eşlerinin gücü direnme, başkaldırma olarak ifade edilebilecek meydan okuyucu güçtür ve bu gücün kullanımı Özbek'in özgürlükleri kısıtlama çabalarına karşı gelişmiştir. Eşler birbirlerinden farklı yöntemlerle gücünü kullanmaktadır. Bir eş, camide topluluk içindeyken peçesini düşürmekte, bir diğer eş Özbek'i aldatarak kendi beden ve cinselliğini kontrol etmektedir. Başkaldırma gücünü en uçta Roksana adındaki eşi kullanmaktadır ki bu eş, intihar etmektedir. Onun yaşam yerine ölümü seçmesi, baskı yerine özgürlüğü seçim olarak anlaşılabilir. Görülmektedir ki eserde kadınların meydan okuyucu gücü, mutlak, tek yönlü olarak görülen güç ilişkisi anlatılarını çürütmektedir¹⁷⁰.

Eserde, dikkat çekmek istediğimiz bir diğer nokta ise Trogloditler hikâyesidir. Arkadaşı tarafından Özbek'e, insanların mutluluğa diledikleri gibi yaşamaları ile mi yahut erdemli bir yaşam ile mi kavuşacakları sorusu sorulması üzerine Özbek Trogloditlerin hikâyesini anlatmaya başlar. Bu hikâye bir erdemli yaşam örneği olduğu gibi *Kanunların Ruhu Üzerine* eserinde göreceğimiz yönetim biçimleri ile ilkelerinin ilkel halini içermektedir. Hikâye 11-14. mektuplar arasında geçmektedir.

Arabistan'da bir kavim olan Trogloditler; vahşi, bencil ve kötü tabiatlı, adalet ve doğruluk tanımayan kimselerden oluşmaktadır. Kendilerinin kötü özelliklerini düzeltmek isteyen ve bu amaçla şiddete yönelen krallarına karşı gelerek onu öldürmüşler, ardından yeni bir yönetici seçmişlerse de bir süre sonra yöneticilerine itaat etmeyerek onu da öldürmüşler ve yönetimsiz bir şekilde uzun süre hayatta kalamayarak telef olmuşlardır. Trogloditlerin bu yaşantısından memnun olmayan iki Trogloditli ise başka bir yere yerleşerek yeni Trogloditler neslinin kaynağı olmuşlardır. Atalarından tamamen farklı bir şekilde yaşayan ikinci nesil Trogloditler; birbirlerini seven, yardımsever, her biri kendi için istediğini bir diğeri için isteyen, kendinden önce bir diğeri düşünen insanlardan oluşmaktadır. Yeni nesil Trogloditler, sürekli atalarının başlarına gelen felaketi hatırlayarak kendilerini erdem

¹⁷⁰ Sanders, **a.g.m.**, s. 7-10.

ile yetiştirmektedirler. Mutlu bir hayat sürmekte iken nüfuslarının artması ile Trogloditler yönetime geçmek ister ve aralarında en erdemli olarak gördükleri en yaşlı kişiyi krallığa uygun görerek bu isteklerini kendisine iletirler. Bu kişi, yönetime geçmek isteyen Trogloditleri erdemli yaşamın sıkı kurallarından kanunların kolay düzenine geçmek istedikleri yönünde eleştirir. Trogloditlerin servet ve şehvet edinmek istedikleri için yönetime geçmek istediklerini ileri sürerek artık erdemle idare olamayacaklarını ifade eder¹⁷¹.

Hikâyede Trogloditler aracılığı ile Montesquieu'nün aktarmak istediği iletiler vardır. Birinci nesil Trogloditler, anarşiden hoşlanan, bencil ve birbirleri ile devamlı savaş halinde bir yaşam sürmekteyken krallarını ve kendi seçtikleri yöneticilerini öldürdükleri gibi zamanla kendi kendilerini de yok etmişlerdir. İnsanlık ve ahlak kurallarına uygun olmayan bu yaşam tarzı, onların sonu olmuştur. Onları yeniden var eden ise yeni nesil Trogloditlerin erdemi benimsemeleridir. Öyleyse bu hikâyede Trogloditlerin telef olmuşken yeniden var olmaları erdemli bir yaşamı seçmiş olmaları ve bunu kendileri benimsedikleri gibi nesillere de benimsetmelerindendir. Erdem ve kamu yararı ikinci nesil Trogloditlerin esas gücüdür. Eğer erdem bu toplulukta olmasaydı Trogloditlerin de var olamayacağı sonucuna ulaşılmaktadır¹⁷². Dolayısıyla, Hobbes'un iddiaları doğru olsa, doğası gereği kötülük ve bencillik içinde yaşamaktayken bir şekilde toplum durumuna geçen birinci nesil Trogloditlerin varlıklarını sürdürmeleri gerekirdi. Ancak, birinci nesil Trogloditler varlıklarını sürdürememişlerdir. Görülmektedir ki insanlar, doğuştan kötü olur, doğru-yanlış duyguları olmaz ve doğası gereği birbirlerine yakınlık duymazlarsa muhtemelen bir sözleşmeye de bağlı kalmazlar. Yani bu hikâye erdemsiz topluluğun var olamayacağının göstergesi olduğu gibi aynı zamanda Hobbes'un kuramına yöneltlen bir reddiyedir¹⁷³.

¹⁷¹ Montesquieu, **İran Mektupları**, Çev. Berna Günen, 4. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, s. 15-24.

¹⁷² Duran Nemutlu, "Montaigne ve Montesquieu'de İnsan, Erdem ve Trogloditler", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 27, S. 1, Mayıs 2003, s. 154, (Çevrimiçi) <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/87.pdf>, 17 Şubat 2021.

¹⁷³ Alessandro S. Crisafulli, "Montesquieu's Story of the Troglodytes: Its Background, Meaning and Significance", **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016, s. 42-43.

İkinci nesil Trogloditlerin hikayesi aynı zamanda daha sonra *Kanunların Ruhu Üzerine* eserinde ayrıntısı ile göreceğimiz, demokrasi yönetiminin ilkesi erdem ile monarşi yönetiminin ilkesi onur arasındaki farklara temas etmektedir. Erdem ile kendilerini yetiştiren ikinci nesil Troglodytlerin davranışlarını, diğerlerinin iyiliğini amaçlamak, sadelik ve eşitlik sevgisi karakterize etmektedir. Davranışları demokrasi yönetimindeki insanların davranışları ile aynıdır. Ancak sayıca artan Trogloditlerin zamanla krallık yönetimine geçmek istemelerinin nedeni, Montesquieu'nün monarşi yönetiminin ilkesi onura atfettiği hırs, zenginlik ve lüks arzusudur. Trogloditler başta eşitlik ve sadelik sevgisine sahip öncelikle kamu yararını gözetirken zamanla hırs, zenginlik ve lüks arzusuna kapılarak değişmişlerdir. Ancak bu durum monarşide erdemli olamayacakları sonucuna varmamıza yol açmayacaktır. Monarşide kanunlara bağlı kaldıkça erdemi sürdürseler de artık davranışlarının esas nedeni farklılaşmıştır. Bu durum ise demokrasi ile monarşi yönetimlerinin ilkeleri arasındaki farkı göstermektedir¹⁷⁴.

Önemli hususları özetlemeye ve izaha kalkıştığımız bu eser, burada anlatılanlardan şüphesiz daha fazlasıdır. İki farklı kültür, İran ve Fransa'nın karşılaştırmasını içerdiği gibi güç, yönetim ilişkileri, cinsiyet eşitsizlikleri, din, ahlak, özgürlük gibi kavramlara da yer vermekte, bunların farklı anlaşılmasını izah etmektedir. Biz ise, konuya yönetim ilişkileri bakımından yaklaşarak, eserde hâkim yönetim despotizm ve kişilerin iktidar sahalarını incelemeyi ve topluluğu bir arada tutan ilkelerden hareketle cumhuriyet ve monarşi yönetimlerinden bahsetmeyi uygun bulduk. Esasen bu üç tür yönetim biçimi Montesquieu'nün görüş alanını genişleterek diğer etkenleri de kattığı *Kanunların Ruhu Üzerine* eserinde ayrıntılı bir biçimde işlenmektedir.

2.3.2. Romalıların Yücelik ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler

Montesquieu'nün bir diğer önemli eseri *Romalıların Yücelik ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler*, 1734 yılında yine isimsiz olarak yayınlanmıştır. Eserde, Montesquieu'nün bakış açısının genişlediği, insan dışı öğelerin tarihin oluşumunda etkisinin araştırılarak gelenek, çevresel etmenler gibi unsurların

¹⁷⁴ A.e., s. 59.

değerlendirme kapsamına alındığı görülmektedir¹⁷⁵. Eser, Roma'nın kuruluşundan yıkılışına dek geçen sürede Roma'nın krallık, cumhuriyet ve imparatorluk olmak üzere değişen yönetimlerini incelemekte, yükseliş ve düşüşündeki nedenleri anlamaya çalışmaktadır. Montesquieu, Roma'nın başarılı yükselişi ve takip eden düşüşünün tesadüfe, bir anda gerçekleşen bir olaya yahut bir kişiye bağlı olamayacağını düşünmekte; buna dair izahını ve eserin temel öğretisini şu şekilde açıklamaktadır:

“Dünyayı yöneten talih değildir. Bunu, belli bir plana göre hareket ederken sürekli refah içinde yaşayan, buna karşılık başka plana geçtiklerinde aralıksız darbe alan Romalılara sorabiliriz. Ahlaki olsun, fiziksel olsun her bir monarşide etkili olan, onu yükselten, ayakta tutan veya uçuruma sürükleyen genel nedenler mevcuttur ve bütün tesadüfler bu nedenlere tabidir. Şayet bir muharebe, yani münferit bir muharebe bir devleti yıkmışsa, o devleti tek bir muharebe sonucu yıkılmaya mahkum eden genel bir neden var demektir. Özetle, genel gidişat bütün münferit tesadüfleri beraberinde getirir.”¹⁷⁶

Ahlaki nedensellik alanı içinde tarihçi; genel nedenler, özel nedenler ve tesadüfi nedenleri üç farklı alt kategoriye ayırmalıdır. Genel nedenler, olayları meydana getiren uzun süreli ve temel etken iken, diğerleri hızlandırıcı etkiye sahiptir. Roma devletinde iki tür genel neden bulunmaktadır. Bunlar: süregelen hükümetlerin temel kurumsal politikaları ve ulusun ruhudur. Ulusun ruhuna zarar veren yahut hükümetin temel yapısını değiştiren bir politika genel neden olarak sonuçlarını uzun vadede gösterecektir. Roma'nın ilk kralları mutlak kalıtsal gücü talep etmeye karar verip soyluluğu küçümsediğinde kendi sonlarını getirmiş oldular. Yani Roma krallığını yıkan olay her ne kadar Lucretia'nın tecavüze uğraması sonucu kralın devrilmesi ise de bunu meydana getiren genel neden, kral ile halk arasında asillerin olmadığı hiçbir monarşinin, uzun süremeyeceğidir¹⁷⁷.

¹⁷⁵ Şenel, **a.g.e.**, s. 350.

¹⁷⁶ Montesquieu, **Romalıların Yücelik ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler**, Çev. Berna Günen, 3. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, s. 137.

¹⁷⁷ Shklar, **a.g.e.**, s. 55-56.

Roma şehri savaşla kurulmuş, devam etmiş ve büyümüştür¹⁷⁸. İlk zamanlardan beri süregelen savaşlar ve savaşçılık faaliyetleri, Romalıların karakterini, ruhunu oluşturmuştur. Roma tarihi ve kurulan yönetimler bu özellik etrafında şekillenmiş, Roma sürekli bir büyüme isteği içinde olmuştur¹⁷⁹. Cumhuriyet döneminde yükseliş ve ihtişamını savaş ile sağlamış ancak bu özellik cumhuriyetin yıkımını da getirmiştir. Aşırı büyüme, cumhuriyetin yönetebilme kapasitesini aşmıştır. Merkezden uzak bulunan orduların komutanlarına itaat etmesine, komutanların da kontrolsüz güçlenmesine neden olmuş, Augustus'un burada ilk olması bir tesadüf ve rakiplerine karşı kazandığı zafer ise Roma İmparatorluğunun özel nedeni olmuştur. Zaten Augustus'dan önce de özgürlük, politik olarak imkânsız hale gelmiş, aşırı büyüme ile gerçekleşen aşırı zenginlik yozlaşmayı getirmiştir. Halk artık atalardan kalma kurumların korunması yerine sadece kendilerini düşünür hale gelmiş ve yönetimi ele geçirmek isteyenlere karşı çıkma yönünde bir iradeleri kalmamıştır¹⁸⁰.

Montesquieu eserinde, Roma'nın yükseliş ve düşüşlerindeki sebepleri incelerken gerçekçi bir yöntemle bunu yapmakta eseri aynı zamanda Fransa monarşisine bir ders niteliği de taşımaktadır¹⁸¹. Öyle ki düşünür, insanların her devirde aynı tutkulara sahip olduğunu, büyük değişimlere neden olan vesilelerin farklı olsa da sebeplerin aynı olacağına inanmaktadır¹⁸². Ayrıca bu eserin bir diğer özelliği, ulusun ruhu kavramının ilk kez kullanılmasıdır. Ulusun kendi şahsi karakterini ifade eden bu kavram, ulusun başarı ve başarısızlıklarının belirleyicisi olduğu gibi ulusu olduğu gibi yapan kurumların belirleyici bir faktörüdür¹⁸³.

2.3.3. Kanunların Ruhu Üzerine

Kanunların Ruhu Üzerine, tamamlanması yaklaşık yirmi yıl süren, Montesquieu'nün önceki eserlerine serpiştirilen görüşlerinin bir bütün halinde teşekkül ettiği, en önemli ve tanınmış eseridir. 1748 yılında Cenevre'de isimsiz olarak

¹⁷⁸ David Lowenthal, "The Design of Montesquieu's Consideration: Consideration on the Causes of the Greatness of the Romans and Their Decline", **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016, s. 69.

¹⁷⁹ Shklar, **a.g.e.**, s. 57.

¹⁸⁰ **A.e.**, s. 59.

¹⁸¹ Zabcı, "Montesquieu: Yasaların Ruhu ve Siyasal Özgürlük", s. 542.

¹⁸² Montesquieu, **Romalıların Yücelik Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler**, s. 3.

¹⁸³ Baum, **a.g.e.**, s. 7.

yayınlanan bu eser için Montesquieu arkadaşına, iki yıl gibi kısa bir sürede yirmi iki baskı yaptığını ve tüm Avrupa’da okunduğunu söylemektedir¹⁸⁴. Eser, çok sayıda okuyucuya ulaşmasının sonucu olarak beğenilip takdir edildiği gibi eleştirilmiştir. Montesquieu’nün çağdaşı Voltaire, bu eserin metotsuz yazıldığını ve yersiz uzatmalarla dolu olduğunu söylemekte; Montesquieu’yü yanlış nedenlere dayanarak çıkarımlar yaptığı yönünde eleştirmektedir¹⁸⁵. Ancak yine Voltaire eseri, insanlara özgürlüklerini anımsattığı, ahlak ilkelerini telkin ederek boş inançlara karşı savaştığı yönünde övmektedir¹⁸⁶. Montesquieu 1750 yılında, kitabının bir savunusu olan *Kanunların Ruhu’nu Savunmak*’ı yazmışsa da kitabını Kilise tarafından yasaklı kitaplar arasına sokulmaktan kurtaramamıştır.

Montesquieu’nün *Kanunların Ruhu Üzerine* eseri; kanunların, anayasaların ve siyasi kurumların oluşumundaki etmenleri araştırma çabasıdır¹⁸⁷. Düşünür, eserinde kanunların dış koşullara nasıl uyacağı ve kanunların dış koşullar tarafından nasıl biçimlendirileceği olmak üzere temel iki problem ile ilgilenmektedir¹⁸⁸.

Öyleyse şimdi cevaplanması gereken bir soruya gelmekteyiz ki o da kanunun ne olduğudur. Montesquieu’ye göre:

“En geniş anlamıyla kanunlar, nesnelerin doğasından kaynaklanan zorunlu ilişkilerdir ve bu anlamda tüm varlıkların kendi kanunları vardır. Tanrı’nın kendi kanunları, maddi dünyanın kendi kanunları, insandan üstün ruhani varlıkların kendi kanunları, hayvanların kendi kanunları, insanın kendi kanunları vardır.

Dünyada gördüğümüz bütün tesirlerin kör talihin eseri olduğunu söyleyenler çok saçma bir şey söylemişlerdir. Zira akıllı varlıkları meydana getirmiş kör bir talihten daha büyük bir saçmalık olabilir mi?

¹⁸⁴ Shklar, **a.g.e.**, s. 67.

¹⁸⁵ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, Çevirmenin Önsözü, Çev. Fehmi Baldaş, İstanbul, Hiperlink Yayınları, t.y., s. 25-28.

¹⁸⁶ **A.e.**, s. 30.

¹⁸⁷ Şenel, **a.g.e.**, s. 351.

¹⁸⁸ Gürkan, **a.g.m.**, s. 15.

Öyleyse iptidai bir neden mevcuttur. Kanunlar ise bu neden ile farklı varlıklar arasındaki ve bu çeşitli varlıkların kendi aralarındaki ilişkilerdir.”¹⁸⁹

Kanunu tanımlayan Montesquieu, çeşitli kanun türlerini açıklayarak devam eder.

En geniş anlamıyla kanunlar: Montesquieu’ye göre, var olan her şey, tanrı dahil olmak üzere, kanunlara tabiidir. Bir yaratıcı ve ilk neden olmadan tüm bu kurallar yapısının var olabileceğini düşünmenin mümkün olmadığını belirten düşünür, dünyadaki her şeyin bir nedeni, her eserin de bir zanaatkarı olduğunu ifade eder. Ancak yine düşünöre göre, yaratan tanrı artık aktif bir rol üstlenmemektedir¹⁹⁰. Dahası aktif olsa da bunu mucizeler değil, sabit kanunlar aracılığı ile gerçekleştirmektedir¹⁹¹. Yaratıldıktan sonra, söz kanunlarıdır. Öyleyse her şeyi, her yeri kuşatan kanunlar, içten içe tanrıyı da doğanın gereklilikler boyunduruğuna sokmuştur¹⁹². Buradan izahla, en geniş anlamda kanun ile ifade edilmek istenenin doğa kanunları olduğu sonucuna ulaşılmaktadır¹⁹³. Kaldı ki Montesquieu, *"Bu kurallar sabit ve yerleşik ilişkilerdir. ...Her çeşitlilik tekdüzelik, her değişim devamlılıktır."*¹⁹⁴ diyerek, doğa kanunlarında gözlemlenen neden-sonuç ilişkisini, zorunluluğu vurgulamaktadır¹⁹⁵.

Tabii kanunlar: En geniş anlamıyla kanunlardan sonra izah edilmesi gereken bir diğer kanun türü tabii kanunlardır. Tabii kanunlarda, insanın biyolojik yapısına bir vurgu vardır. Bu kanunlar insanın tabiatından kaynaklanır ve dört tanedir:

İlki, insanın tabii halde korkak, aciz bir halde bulunmasından kaynaklı, diğerleriyle barış içinde yaşamayı istemesidir. İkincisi, insanın beslenme ihtiyacı içinde olup bu yönde arayışlar gerçekleştirmesidir. Üçüncüsü, insanın kendi türü ile

¹⁸⁹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 1. Kitap, 1. Konu, s. 3.

¹⁹⁰ Shklar, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁹¹ Krzysztof Łazarski, “Law, Forms of Government and Liberty in Montesquieu’s Thought”, **Studia Prawnicze: Rozprawy i Materiały**, No. 1 (12), 2013, s. 7, (Çevrimiçi) https://repozytorium.ka.edu.pl/bitstream/handle/11315/27543/LAZARSKI_Law_Forms_of_Government_and_Liberty_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 16 Şubat 2021.

¹⁹² Althusser, **a.g.e.**, s. 40.

¹⁹³ Topçuoğlu, **a.g.m.**, s. 186.

¹⁹⁴ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 1. Kitap, 1. Konu, s. 4.

¹⁹⁵ Topçuoğlu, **a.g.m.**, s. 186.

yakınlaşmak ve münasebette bulunmak istemesidir. Dördüncüsü, insanın kendi türü ile bilinçli bir biçimde bir araya gelerek toplum halinde yaşama arzusu duymasıdır¹⁹⁶.

Toplum haline geldikten sonra ise bir savaş tasviri yapar Montesquieu. Artık insanlarda zayıflık duygusu ve eşitlik kaybolur, diğerleri ile savaşa girer. Gerek toplum üyelerinin birbirleri ile savaşından gerekse toplumların birbirleri ile savaşından ise çeşitli kanunlar doğar¹⁹⁷. Bunlar pozitif kanunlardır ve aşağıda açıklanacaktır.

Din ve ahlak kanunları ile adalet ilkeleri: Montesquieu'ye göre, akıllı bir varlık olan insan, her ne kadar doğa kanunları ile yönetilmekte ise de tanrının koyduğu kanunları bozmak, kendi koyduğu kanunları ise değiştirmek iradesindedir. Zekâsı sınırlı olduğu için yanlışa düşmekten kendini alamaz, duygulu bir varlık olarak kendini tutkulara kaptırır. Bu nedenle insanların yaratıcısını unutmaması için din kanunları, kendi varlığını unutmaması için ahlak kanunları, diğer insanları unutmaması için ise pozitif kanunlar vardır¹⁹⁸.

Montesquieu'nün bu kanunlarla ilgili yaptığı açıklamada kanunlara insanın yazgısını takip etmeye yönelik hatırlatma misyonu yüklemesi ve kanunların insanın doğası ile ilgisi olması nedeniyle düşünürün doğal hukuk geleneğine teslim olduğu ileri sürülmektedir. Çünkü bu kısımda, incelemeye alınan olgular yerine, insanın doğasına atıf bulunmaktadır¹⁹⁹. Üstelik düşünürün insan doğası veya doğal hukuk kavramına atfı yalnız bununla kalmaz ki despotizme yönelik eleştirilerde bu atıflara sık sık rastlanmaktadır²⁰⁰.

Montesquieu'ye göre, adalet ise pozitif kanunlardan evvel de bulunmaktadır. Düşünüre göre pozitif kanunlar ile adaletin ortaya çıktığını iddia etmek, çember çizmeden evvel yarıçapların eşit olmadığını iddia etmekle aynıdır. Adalet, pozitif

¹⁹⁶ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 1. Kitap, 2. Konu, s. 6-7, Topçuoğlu, **a.g.m.**, s. 187, Gürkan, **a.g.m.**, s. 13.

¹⁹⁷ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 1. Kitap, 3. Konu, s. 8.

¹⁹⁸ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 1. Kitap, 1. Konu, s. 6.

¹⁹⁹ Althusser, **a.g.e.**, s. 49.

²⁰⁰ Düşünüre göre, despotik toplumlarda görülen aile içi kölelik doğal hukuka aykırıdır. Keyfi yasal süreçler ve acımasız cezalar ise nefsi müdafaa hakkını ihlal eder. Çok eşlilik veya kadınların aşırı boyunduruk altına alınması, insan doğasına aykırıdır. Bir yönetim biçimi olarak despotizm, doğal hukuku sürekli ihlal eder. David Young, "Montesquieu's Methodology: Holism, Individualism, and Morality", **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016, s. 144.

kanunlardan önce var olsa da pozitif kanunlar, adaletin yerleştirilmesini sağlamaktadır²⁰¹. Düşünün, adalet ilkelerinin pozitif kanunlardan evvel var olduğunu öne sürmesi, sosyologlar tarafından “spontane hukuk” yahut “kendiliğinden hukuk” olarak adlandırılan ve devlet yahut kanun koyucudan önce toplumda mevcut bulunan hukuk ilkeleri ile aynı anlama geldiği ifade edilmektedir²⁰².

Pozitif kanunlar: Pozitif kanunlar, kanun koyucu tarafından çeşitli ilişkileri düzenlemek amacıyla vazedilmektedir. Bu kanunların ortaya çıkışı, insanların toplum haline gelmesi ile birlikte olur. Toplum haline geçen insanlar, toplumun avantajlarını kendi menfaatlerine çevirmek ister, bu durum ise toplum içinde bir savaş durumu yaratır ve kanunların düzenlenmesini gerektirir. Yönetenle yönetilen arasındaki ilişkiyi siyasi hukuk, vatandaşlar arasındaki ilişkiyi ise medeni hukuk düzenler. Toplumların birbirlerine karşı güç uygulama isteğinin doğması ile de milletlerarası hukuk meydana gelir²⁰³.

Görüldüğü üzere düşünür, toplumun bir araya gelmesi ile bir yöneten-yönetilen ilişkisi saptar. Ona göre bir toplumun yönetimsiz yaşama olasılığı yoktur. Yönetime geçmek zorunda olan toplum, kendi doğasına uygun olan yönetimi tercih etmelidir. Kanunlarını da bu yönetimin biçimine uygun oluşturmak zorundadır. Dolayısıyla kanunlar her ulusun kendine özgü olmalı, diğer uluslara denk düşme ihtimali çok nadir olmalıdır²⁰⁴.

Montesquieu eserinin önsözünde, eserini oluştururken yararlandığı yönteme ilişkin şu cümleleri kullanır:

“Öncelikle insanları inceledim. Sonsuz çeşitlilik arz eden kanun, örf ve adetler içinde, bu insanların sadece kendi fantezileri uyarınca hareket etmediklerine inandım.

Prensipleri ortaya çıkardım; özel durumların kendiliğinden bu prensiplere uyduğunu, bütün ulusların tarihçelerinin bu prensiplerin bir sonucundan ibaret

²⁰¹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 1. Kitap, 1. Konu, s. 4.

²⁰² Topçuoğlu, **a.g.m.**, s.189

²⁰³ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 1. Kitap, 3. Konu, s. 8.

²⁰⁴ **A.e.**, s. 9.

olduğunu, her bir özel kanunun bir başka kanunla ilişkili veya daha genel bir kanuna bağlı olduğunu gördüm.”²⁰⁵

Montesquieu'nün incelemeye aldığı insan etkiye açık, çevreden etkilenen bazen de bu çevrenin ürünü bir varlıktır. Dolayısıyla çevresel değişkenlerin sonuçlarını da aynı insanda gözlemlemek mümkündür. Ayrıca insanın dış çevre etkisi ile değişmesi aynı çevrede yaşayan tüm insanlar için geçerli olacağından bu değişiklikler, aynı zamanda toplumların da özelliklerini ifade etmektedir²⁰⁶. İnsanı etkileyen çeşitli koşullar farklı tarihsel dönemlerde yahut dünyanın farklı yerlerinde çeşitli toplumlar ve toplumsal kurumların ortaya çıkmasını sağlamaktadır²⁰⁷. Öyle ki Montesquieu'ye göre, insanlar; iklim, kanunlar, din, yönetim türü, emsaller, ahlak ve davranış kuralları olmak üzere çeşitli etkenler tarafından yönetilmektedir. Tüm bunlar ise genel ruhu oluşturmaktadır²⁰⁸.

Görülmektedir ki Montesquieu insandan yola çıkarak toplum ve toplumsal kurumların biçimlenmesinde çeşitli etmenlerin varlığını ileri sürmektedir. Bunlardan biri de kanunlardır. Ancak bu açıklamada kanunların hatta bulunabilecek en mükemmel kanunların toplumsal düzenin sağlanmasında tek başına etkili olmayacağının anlaşılması gerekir. Kanun koyucunun toplumsal düzenin sağlanmasında etkisi vardır fakat kanun koyucu aynı zamanda içinde bulunduğu koşullarla da bağlıdır²⁰⁹. Montesquieu nihayetinde, bir ülkede kanunlar yapılacaksa toplumu etkileyen çeşitli etmenlerin varlığı ve genel ruh göz önüne alınması ve bunlara uygun kanunlar oluşturulması gerektiği düşüncesindedir.

Kanunları etkileyen ise pek çok unsur vardır. Kanunlar; ülkenin fiziki yapısı, iklimi, toprağı, konumu, boyutu, halkın geçim için uğraşları ile alakalı olmalıdır. Yine kanunlar devletin taşıyabileceği özgürlük derecesine, halkın dinine, eğilimine, zenginliklerine, nüfusuna, ticarete, ahlak kurallarına ve davranışlarına uygun olmalıdır. Kanunların kendi aralarında da kökenleri, kanun koyucunun amacı ve üzerine inşa edildiği olayların sırası ile de alakaları vardır. Montesquieu'ye göre

²⁰⁵ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, Önsöz, xxxv.

²⁰⁶ Topçuoğlu, **a.g.m.**, s. 183.

²⁰⁷ Gürkan, **a.g.m.**, s. 12.

²⁰⁸ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 19. Kitap, 4. Konu, s.385.

²⁰⁹ Gürkan, **a.g.m.**, s. 12.

kanunlar tüm bu bağlarla incelenmelidir. Düşünür, amacının tüm bu ilişkiler ağını incelemek olduğunu ileri sürer ve sonuç olarak bu ilişkilerin bir araya gelmesinin kanunların ruhunu oluşturduğunu ifade eder²¹⁰.

Tüm bu anlatılardan sonra Montesquieu'nün tüm ülkeler için geçerli olacak evrensel bir en iyi yönetim düşüncesinde olmadığı sonucuna varılabilir. Varılacak ikinci sonuç da bir ülkenin gelenekten gelen kanunları, yönetim biçimi ve kurumlarının o ülke için en uygunu olduğudur²¹¹.

²¹⁰ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 1. Kitap, 3. Konu, s. 10.

²¹¹ Şenel, **a.g.e.**, s. 352.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIYASİ ÖZGÜRLÜĞÜN GÜVENCESİ OLARAK GÜÇLER AYRILIĞI

3.1. MONTESQUIEU'YE GÖRE SIYASİ ÖZGÜRLÜK*

Montesquieu, özgürlüğe verilen anlamın insandan insana, ulustan ulusa, yönetimden yönetime değiştiğini belirtir. Özgürlük, kimileri için bir zorbayı tahttan indirme kolaylığı, kimileri için kendilerini yönetecekleri kişiyi seçmektir. Kimilerine göre silah taşıma, şiddete başvurabilme olanağı iken kimileri de kendilerinden biri tarafından veya kendi kanunlarına göre yönetilmeyi özgürlük olarak görür. Düşünür, herkesin kendi yönetim şeklini özgür olarak adlandırdığını ancak gerçekte böyle olmadığını ifade eder²¹². Bilhassa demokrasilerde halkın istediğini yapar gibi görünmesi özgürlüğü bu yönetimle özdeşleştirmiştir ancak halkın gücü ile halkın özgürlüğü farklı kavramlardır²¹³. Yine, özgürlük ile karıştırılabilen bir diğer kavram da bağımsızlıktır. Bağımsızlık, kişinin arzuları ve tutkuları uyarınca hareket etmesi, dilediğini yapmasıdır. Böyle davranan bir kişinin tıpkı bir despot gibi arzularının tutsağı olduğu söylenebilirse de özgür olduğu söylenemeyecektir²¹⁴. Çünkü düşünüre göre özgürlük, istediğini yapmak değildir. Özgürlük, kişilerin istemeleri gereken şeyleri yapabilmeleri, istememeleri gereken şeyleri yapmaya zorlanmamalarıdır²¹⁵. Tanımdan hareketle, kişilerin neyi yapmaları, neyi yapmamaları gerektiğini onlara söyleyecek olan bir belirleyiciye ihtiyaç duyarız. Montesquieu'ye göre işte bu belirleyici, kanunlardır²¹⁶. Nihayetinde özgürlüğün formülü ortaya çıkar: “*Özgürlük, kanunların izin verdiği her şeyi yapma hakkıdır.*”²¹⁷ Kanunların izin vermediği şeyleri yapmak ise özgürlük değildir. Çünkü bu takdirde herkesin aynı şeyi yapma, kanunları

* Montesquieu için özgürlük, yalnızca siyasal toplumda görülebileceğinden her şeyden evvel siyasaldır. Mehmet Ali Ağaoğulları, Filiz Çulha Zabcı, Reyda Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, 2. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2009, s. 418. Dolayısıyla bu tezde özgürlük ifadesi siyasi özgürlük anlamında kullanılacaktır.

²¹² Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 2. Konu, s. 195-196.

²¹³ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 3. Konu, s. 196.

²¹⁴ Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 418-419.

²¹⁵ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 3. Konu, s. 196.

²¹⁶ Berlin, **a.g.e.**, s. 192.

²¹⁷ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 3. Konu, s. 197.

ihlal etme ihtimali ortaya çıkar²¹⁸ ki bu nihayetinde despotizme yol açacak anarşi ve kargaşa demektir²¹⁹.

Kanunlar, kişilerin hareket sahalarını belirlemektedir. Özgür bir toplumda yurttaşlar, kanunların kendisine izin verdiği şeyleri yapabilmekten engellenmemeli yahut kanunlar, kişinin kendi eğilimlerini takip etmeye izin verdiği takdirde onu başka bir yola zorlamamalıdır²²⁰. Kanunlar kişinin kendi iradesini başkasına dayatmasına mani olduğu gibi başkalarının iradesinin zorlamalarından da o kişiyi korur. Yani kanunlar hem kişinin bağımsızlığına sınır çeker hem de bağımsızlığını, başkalarının iradesi olmadan ancak başkalarına zarar da vermeden kanunların güvencesi altında etkili bir şekilde kullanmasını sağlar²²¹. Sonuç olarak Montesquieu özgürlüğü kanunların izin verdiği şeyi yapma olarak tanımlayarak özgürlüğün, bağımsızlık ve otonomiden farklı bir şey olduğunu açıkça ortaya koymaktadır²²².

Kanunlar, özgürlüğün bir koşuludur. Ancak kanunların varlığı kendiliğinden özgürlüğü ortaya çıkarmaz yani kanunlar tek başına bir yönetimi özgür kılmaya yeterli değildir. Kanunlar despotizmin bir aracı olabilir, yapılmaması gereken bir şeyi emredebilir yahut yapılmak istenen bir şeyden men edebilir²²³. Öyleyse tanımın yetersiz ve belirsiz olduğundan²²⁴ hareketle, kanunların bazı özelliklere sahip olması gerektiğinden bahsedilebilir. Rasyonel bir toplumda kanunlar, adalet ilkeleri üzerine oluşturulmalıdır²²⁵. Tezimizin 2.3.3. bölümünde belirtildiği üzere, Montesquieu'ye göre, her varlığın kendi kanunları vardır ve kanunlar, nesnelerin doğasından kaynaklanan zorunlu ilişkilerdir. Montesquieu'nün ifade ettiği 'nesnelerin doğasından kaynaklan' lafzı, evrensel bir yasallığa işaret etmektedir. Bu evrensel yasallık, fiziki dünyada kanunlarla görünmekte ayrıca akıllı varlıklar olan insanların dünyasını da yönetmektedir. Ancak insanlar, var olan özgür iradelerinden ötürü, kanunlara riayet

²¹⁸ A.y.

²¹⁹ Berlin, a.g.e., s. 192.

²²⁰ Copleston, a.g.e., s. 26.

²²¹ Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 419.

²²² Annelien de Dijn, "On Political Liberty: Montesquieu's Missing Manuscript", **Political Theory**, Vol. 39, No. 2, April 2011, s. 194-195, (Çevrimiçi) http://www.academia.edu/4394450/On_Political_Liberty_Montesquieu_s_Missing_Manuscript, 13 Mayıs 2022.

²²³ Sorel, a.g.e., s. 106.

²²⁴ A.y.

²²⁵ Berlin, a.g.e., s. 192.

etmekten kaçınabilecekleri için kanun koyucular, pozitif kanunlar ile insanlara adalet ilkelerini hatırlatmak ve insanların onlara uymalarını sağlamak zorundadır. Düşünür, adalet ilkelerinin pozitif kanunlardan evvel var olduklarını ifade ettiği gibi insanların adalet ilkelerine uymalarını sağlamak için pozitif hukukla desteklenmesi gerektiğini de belirtmekte yani adalet ilkelerini pozitif hukuk için uygunluk kriteri olarak belirlemektedir²²⁶. Öyleyse denilebilir ki özgürlüğün çerçevesini kanunlar çizmekte, kanunların da adalet ilkelerine uygun olmaları gerekmektedir.

Montesquieu 1730'ların başında, *Politik Özgürlük Üzerine* adlı bir elyazması kaleme almıştır. Bu el yazması kayıp olsa da Montesquieu'nün parçalarını defterine kopyalaması ile içeriğinin yeniden kurulması sağlanmıştır²²⁷. Günümüze ulaşan parçalarından anlaşılan, Montesquieu'nün özgürlüğün kendi kendini yönetmekten daha farklı bir şey olduğuna inanmaya başlamasıydı. Düşünüre göre, özgürlük kendi kendini yönetmek değil, kişinin yaşamının ve mülkünün keyfi olarak ihlal edilmeyeceğinin bilgisinden elde edilen zihinsel huzurdu²²⁸. Ve *Kanunların Ruhu Üzerine*'de özgürlük için bu doğrultuda bir tanım daha verir, Montesquieu. Tanıma göre:

“Bir vatandaş için siyasi özgürlük, herkesin kendi güvenliği hakkında sahip olduğu fikirden kaynaklanan iç huzurudur. Bu özgürlüğe sahip olmak için yönetimin, hiçbir vatandaşın bir başka vatandaştan korkmayacak şekilde düzenlenmesi gerekir.”²²⁹

Tanımdan anlaşılan, özgürlüğün ortaya çıkması için yönetimin, kişilerin güvenliğini tesis edecek şekilde düzenlenmesi gerekliliğidir. Böylelikle, özgürlük ile yönetim arasındaki ilişki de kurulmuş olmaktadır. Çünkü Montesquieu'ye göre özgürlük, yalnızca ılımlı yönetimlerde görülebilecektir²³⁰.

Bir devlette vatandaşın iç huzurunu yani özgürlüğünü sağlamak, kanunların varlığı ve yönetimin ılımlı olması ile mümkündür. Gücün kötüye kullanılmadığı, güçle

²²⁶ Balázs Fekete, “The Unknown Montesquieu”, *Iustum Aequum Salutare*, V. 2009/1, s. 157, (Çevrimiçi) <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20091sz/13.pdf>, 05 Nisan 2021.

²²⁷ Dijn, *a.g.m.*, s. 187.

²²⁸ Dijn, *a.g.m.*, s. 188.

²²⁹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 11. Kitap, 6. Konu, s. 198-199.

²³⁰ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 11. Kitap, 4. Konu, s. 197.

sınırlandığı yönetimler ılımlı ve özgürlüğün gerçekleşebileceği yönetimlerdir. Düşünür, özgürlüklerin korunmasının garantisi olarak gücün sınırlanmasını gündeme getirir çünkü güce sahip olan herkesin, gücü suistimal edeceğini ileri sürer, ta ki güç bir sınırla karşılaşana dek²³¹. Gücün sınırlanması meselesi özgürlüğün temeli olduğuna göre, sınırlanacak güçlerin neler olduğu sorusu gündeme gelecektir.

Montesquieu'ye göre:

“Her devlette üç tür güç mevcuttur: yasama gücü, milletlerarası hukuka bağlı işlere bakan yürütme gücü ile medeni hukuka bağlı işlere bakan yürütme gücü.

...Yasama gücü, tek bir kişi veya yüksek dereceli memurlardan oluşan tek bir kurum bünyesinde yürütme gücü ile birleşirse, özgürlük yok demektir, zira aynı hükümdarın veya senatonun zorbaca kanunlar yapmasından ve bu kanunları zorbaca uygulamasından korkulabilir.

Yargılama gücü, yasama ve yürütme gücünden ayrı olmazsa yine özgürlük yok demektir. Yargılama gücü yasama gücüyle birleşirse, vatandaşların canı ve özgürlüğü üzerinde sahip olunan güç keyfi hale gelecektir, zira hakim bu durumda yasa koyucu olacaktır. Yargılama gücü yürütme gücüyle birleşirse, hakim bir zorbanın gücüne sahip olabilecektir.

“Şu üç güç, aynı kişinin veyahut önde gelenlerden veya asillerden veya halktan oluşan aynı kurumun elinde olursa her şey mahvolur: kanun yapma gücü, kamu kararlarını yürütme gücü ile suçları veya şahıslar arasındaki anlaşmazlıkları yargılama gücü.”²³²

Aristoteles'ten itibaren tasnifi yapılan devletin üç gücü; yasama, yürütme ve yargı, Montesquieu'de de yerini bulmuştur. Bu güçleri açıklayan düşünür, akabinde güçlerin ayrılmasını özgürlüğün bir koşulu olarak ifade eder. Özgürlüğün, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin aynı organda toplanmaması ile yani güçler ayrılığı ile bağlantılı olduğunu savunur.

Özgürlük ve yönetsel gücün kullanımı arasındaki ilişkinin yanı sıra siyasi özgürlüğü etkileyen başka etmenler vardır. Bunlar; kanunlar, iklim, yeryüzü şekilleri,

²³¹ A.y.

²³² Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 198-199.

toprağın yapısı ve verimliliği, vergiler, ahlak ve davranış kurallarıdır. *Kanunların Ruhu Üzerine*'nin on ikinci kitabından on sekizinci kitabına kadar olan bölümleri, özgürlüğün sayılan konularla ilişkisini açıklamaktadır. Ancak tezimizin konusu Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesi olduğu için özgürlüğü de güçler ayrılığı ile ilişkili olduğu düzeyde ele almayı uygun görmekteyiz. Bu nedenle bu kısma tezin konusunu aştığı düşünüldüğünden değinilmeyecektir.

Montesquieu, güçler ayrılığına ilişkin açıklamalarını, *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eserinin “Devlet yapısıyla ilişkisine göre, siyasi özgürlüğü tesis eden kanunlar” konulu 11. kitabının, “İngiltere'deki devlet yapısı üzerine” başlıklı 6. bölümünde yapmaktadır. Özgürlük konulu kitapta güçler ayrılığının ele alınmış olması tesadüf değildir. Montesquieu için güçler ayrılığının özgürlükle doğrudan alakası vardır. Güçler ayrılığı özgürlüğün sağlayıcısıdır.

Devam eden kısımda, öncelikle yasama, yürütme ve yargı güçleri ele alınacak ardından Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesinin gerçekte neyi ifade ettiği incelenecektir.

3.2. SİYASİ ÖZGÜRLÜĞÜN ORTAYA ÇIKMASI: GÜÇLER AYRILIĞI

3.2.1. Yasama Gücü

Montesquieu'ye göre yasama gücü; kanun yapma, değiştirme ve kaldırma yetkilerini içermektedir²³³. Düşünür, insanların özgür ve kendi kendilerini yönetebilecek potansiyellere sahip olduklarını, bu nedenle yasama gücünün kullanımının halka bırakılması gerektiğini belirtir. Ancak, doğrudan katılım yoluyla herkesin yasama görevini üstlenmesini küçük devletler için sakıncalı, büyük devletler için olanaksız bulur. Çözüm ise yasama gücünün halk tarafından seçilen temsilciler eliyle kullanılmasıdır²³⁴.

Temsil etmek, yaşanılan şehri ve oradaki insanları tanımayı, bilmeyi gerektirir. Dolayısıyla düşünüre göre, temsilciler yaşadıkları şehirlerden seçilmeli ve seçildikleri

²³³ A.e., s. 198.

²³⁴ A.e., s. 201-202.

yeri temsil etmelidir. Temsilciler, seçilmeleri ile genel bir emir almış olur ve bundan sonra halk ile devamlı bir müzakere halinde bulunmalarına, her durumu onların onayına sunmalarına gerek yoktur. Temsil etmenin avantajı da buradadır. Halkın bir araya gelerek tartışması ve karar alması kolay değilken temsilciler bunu yapabilecek durumdadır²³⁵. Montesquieu'nün temsilcilerin geneli temsil etmediklerini belirterek ulusal temsil anlayışına ve genel talimat aldıklarını ifade ederek emredici vekalet anlayışına karşı çıktığı görülmektedir²³⁶.

Oy verecek kişiler için geniş bir yelpaze belirleyen Montesquieu, *“kendilerine ait iradeleri olmayacak kadar düşük seviyede oldukları görülen kişiler hariç”* herkesin oy hakkına sahip olacağını ifade eder²³⁷. Kadınların oy hakkı olup olmadığına ilişkin olumlu yahut olumsuz bir ifadesi yoktur. Herkesin oy hakkı olduğu ifadesinden kadınlar için bir engel olmadığı anlamı çıkabilirse de düşünürün hemen öncesinde, kendi isteklerini belirtemeyecek duruma düşmüş olmayı istisna olarak belirtmesi, bu sonuca varmamızı engelleyecektir. Bu ifadenin bir maddiyat koşulu gerektirdiği anlaşılmaktadır. Dahası Ağaoğulları'na göre, Montesquieu, döneminin hakim anlayışı doğrultusunda kadınları yurttaş statüsünde görmemektedir. Bu nedenle, kadınların oy verebilecekler arasında sayılmadığına kuşku yoktur²³⁸.

Halkın içinden seçilen temsilcilerin oluşturduğu bir meclis, yasama görevini üstlenmektedir. Ancak düşünüre göre her toplulukta; doğum, servet, mevki bakımından bazı ayrıcalıklara sahip olan kişiler bulunmaktadır. Ayrıcalıklı kişilerin halk ile bir tutulması bu kişilerin özgürlüğünü değil, köleliğini getirir. Dolayısıyla, soyluların ayrı bir meclisi olmalı ve halk meclisiyle birlikte yasama faaliyetini gerçekleştirmelidir. Öyleyse, yasama gücü halk meclisi ile soylulardan oluşan ayrı iki meclis tarafından kullanılmalıdır²³⁹.

Düşünüre göre, soylular meclisinin ayrıcalıklarını kötüye kullanma ihtimali bulunmaktadır. Bu nedenle yasamanın temel görevi olan kanunların yapımı, halk

²³⁵ A.e., s. 202.

²³⁶ Ağaoğulları, Çulha Zabacı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 425.

²³⁷ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 202.

²³⁸ Ağaoğulları, Çulha Zabacı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 425, dn. 121.

²³⁹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 203.

meclisi tarafından gerçekleştirilmelidir. Soylular meclisi ise halk meclisi tarafından yapılan kanunları veto etme yetkisine sahip olmalıdır²⁴⁰.

Düşünür, bir veto yetkisini de yürütme organına tanımıştır. Yürütme organı yasama meclisinden çıkan kanunları veto edebilir yahut veto etmeyip onaylayabilir. Böylelikle yürütme organına, yasamaya katılım imkânı sunulmaktadır. Ancak dikkat edilmelidir ki bu katılım, yapılan kanunları veto edip onaylamama yahut veto etmeyerek onaylamadan ibarettir. Yürütme organının kanun yapım sürecine dahil olma olanağı yoktur. Yürütme organına tanınan veto yetkisi ile yasama gücünün de sınırlandırılması sağlanmaktadır²⁴¹.

Yürütme organının veto yetkisi dışında, yasama gücü üzerinde sahip olduğu bir diğer sınırlama, yasama organının toplanma zamanını ve süresini belirlemektir. Yasama organının kendi kendine toplanmasına karşı çıkan Montesquieu, toplanmak için oy birliği gerekeceğinin ancak meclislerden hangisinin isteği ile toplanacağını belirlenemeyeceğini belirterek yasama organını toplama görevinin yürütme organına bırakılması gerektiğini ifade eder²⁴². Ancak yürütme organının en az yılda bir kez yasama organını göreve çağırması gereklidir. Aksi takdirde yürütme organının yetki sınırlarını aşarak yasamanın yetki alanına girme ihtimali ortaya çıkar²⁴³.

İki ayrı meclisin varlığı, iki ayrı sınıfın siyaset sahasına yansımış bir izdüşümüdür. Toplumsal dinamiklerin birbirlerini dengeleyerek herhangi birinin tahakkümüne mani olması bakımından iki meclisin varlığı önemlidir. Soylular, sınıflarının çıkarlarını gözeterek ayrıcalıklarını korumak için hareket edebileceklerinden onlara kanun yapma yetkisi tanınmamıştır. Halk da soyluların aleyhine hareket edebileceğinden yaptıkları kanunlar soyluların onayına tabi kılınmıştır. Böylelikle iki sınıfın birbirlerinin gücünü sınırladıkları, iki sınıf arasında

²⁴⁰ A.e., s. 204.

²⁴¹ A.e., s. 205.

²⁴² A.y.

²⁴³ Ağaoğulları, Çulha Zabı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 427, Göze, a.g.e., s. 189.

dengeinin sağlandığı görölebilir. Halk ve soylular sınıfı kendilerine verilen yetkilerle birbirlerini dengelemekte ve kontrol etmektedir²⁴⁴.

Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesinde ilhamı İngiltere'dir. Tasarladığı halk ve soylulardan oluşan iki meclisli yapının esin kaynağı da İngiltere'de bulunan Avam Kamarası ile Lordlar Kamarası'dır²⁴⁵. Montesquieu'nün güçler ayrılığı açıklamalarında çıkış noktası olması bakımından önemli olduğu için devam eden kısımda İngiltere'de güçlerin ayrılması süreci ele alınacaktır.

3.2.1.1. İngiltere'de Güçlerin Ayrılması

Düşünür eserinde her devletin, varlığını sürdürme amacı dışında başka özel bir amaç daha taşıdığını ileri sürer. Roma'nın amacı genişleme, Lakedaimonia'nın savaş, Marsilya'nın ticaret, Çin'in kamu huzuru, Rodos'un denizciliktir. Vahşilerin amacı doğal özgürlük iken despotik yönetimlerin amacı despotun keyfidir. Monarşi yönetimlerinin amacı ise monarkın ve devletin şanıdır. Ancak özgürlüğü kendisine amaç edinen ve buna ulaşan bir devlet de vardır. Bu devlet, İngiltere'dir²⁴⁶.

Montesquieu'nün İngiltere'de özgürlüğün varlığına olan inancı, bu yönetimde yasama ve yürütme güçlerinin kral ve parlamento arasında bölüşüldüğü düşüncesinden ileri gelmektedir. Yaklaşımının özüne özgürlük-güçler ayrılığı bağlantısını yerleştiren düşünöre göre, güçlerin ayrılması, tek bir elde birleşmemesi neticesinde İngiltere'de özgürlüğün varlığından söz edilebilmektedir. Bununla ilgili düşüncelerini *İngiltere Üzerine Notlar*'da şu şekilde dile getirir:

"Günümüzde bütün devletler içinde dünyanın en özgür ülkesi İngiltere'dir. Özgür diyorum, çünkü prens, iktidarının parlamento yasalarınca denetlenip sınırlandırılması nedeniyle, hiç kimseye düşünölebiilecek herhangi bir haksızlık yapabilme gücüne sahip değildir; ama eğer Avam Kamarası üstün olursa, aynı zamanda yürütme erkini de ele geçireceğinden, iktidarı sınırsız ve

²⁴⁴ Ayşe Özkan Duvar, "Devlet Teorisinde Kuvvetler Ayrılığının Doğuşu: Locke ve Montesquieu", **YBHD**, Yıl 4, S. 1, 2019, s. 49, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/666744>, 15 Şubat 2021.

²⁴⁵ Özkan Duvar, **a.g.m.**, s. 48.

²⁴⁶ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 5. Konu, s. 197-198.

tehlikeli bir hal alır; buna karşılık günümüzde, sınırsız iktidar, kral ile parlamentoda ve yürütme erki kraldadır, onun da iktidarı sınırlıdır."²⁴⁷

İngiltere’de güçler ayrılığının tezahürü ise, çeşitli dinamiklerin siyaset alanında varlığı ve mücadeleleri ile ortaya çıkmıştır. Yoksa devlet içinde işlevler hemen her zaman ayrıla gelmiştir. Ancak işlevlerin ayırımına güçler ayrılığı demek için, güçlerin dış görünüşleri itibarı ile ayrılmasından daha fazlasına ihtiyaç vardır. 13. yüzyılda İngiltere’de *Magna Carta Libertatum*’un imzalanması ile kralın yetkileri sınırlandırılmış ve güçler ayrılığına yol açan sürecin adımı atılmıştır²⁴⁸. Buna neden olan gelişmeler ise kısaca şöyledir.

11. yüzyılda İngiltere adasının Normanların işgaline uğraması ile Norman kralı yerel feodal beylerin topraklarını ellerinden alarak kendi şövalyeleri ve baronları arasında paylaştırır ve adada, kralın gücünün feodal beyler ve onların askeri güçlerine dayandığı merkezi ve güçlü bir krallık kurulur. 13. yüzyıla dek çıkar ve iş birliğine dayalı, sorun yaşamadan devam eden bu devlette feodal beylerin krallarına destekleri mevcuttur. Ancak 13. yüzyılda kralın, papa ve Fransa kralına karşı başlattığı mücadelelerin yenilgiyle sonuçlanması ile feodal beyler, hakları güvence altına alınana dek krala destek vermeyeceklerini ve onunla mücadele edeceklerini açıklar. Nihayetinde kral feodal beylerin başkaldırılarına dayanamaz ve 1215 yılında isteklerini kabul ederek *Magna Carta*’yı imzalar²⁴⁹. Bu anlaşma ile feodal beylerin ayrıcalıkları kral tarafından tanınmış ve feodal beyler lehine de olsa kralın iktidarı ilk kez bir belge ile sınırlandırılmıştır²⁵⁰. Bir insan hakları bildirisi olmaktan uzak, feodal beylerin haklarını ve çıkarlarını güvence altına alan bu belge, ileride imzalanacak birçok belgenin temelini oluşturduğu gibi, demokratik kazanımların da çıkış noktası olacaktır²⁵¹. Ancak bizim için önemli olan, *Magna Carta* ile kralın yetkilerini sınırlamaya yönelik girişimin, güçler ayrılığı ilkesini ortaya çıkaran “iktidarın sınırlanması gerekliliği” fikri ile aynı çıkış noktasına sahip olmasıdır. Bu gelişmeyi de içine alan 11. yüzyıl 17. yüzyıl arası süreçte, kralın iktidarını sınırlama yönünde,

²⁴⁷ Montesquieu, *Voyages-Notes sur l'Angleterre* (CEuvres completes, C. I, s. 884) akt. Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 433.

²⁴⁸ Doehring, **a.g.e.**, s. 193-194.

²⁴⁹ Göze, **a.g.e.**, s. 429-430.

²⁵⁰ **A.e.**, s. 431-432.

²⁵¹ Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yayınevi, 1987, s. 460.

mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçiş olarak adlandırılacak bir dönem söz konusudur²⁵².

Normanların İngiltere adasını istila ederek yerleşmesinden önce topraklarda yaşamış olan Anglo-Saksonların örf ve adeti uyarınca memleketin ileri gelenlerinden oluşan *Witan* adlı meclis, krala danışmanlık etmektedir. Normanların topraklara yerleşmesi sonucu bu gelenek devam ettirilmiş ve kral, kendisini meclise kral olarak ilan ettirmiştir. *Witan Meclisi* ise *Magnum Consilium* adını alarak feodal beyler, soylular ve din adamlarından oluşan bir organ haline gelmiştir. Bu organın görevi tamamıyla danışma niteliğinde olsa da kralın önemli fermanlar çıkaracağı veya önemli davalarda hüküm vereceği zaman bu organa danışmak zorunda olduğu anlayışı hakimdir²⁵³. *Magnum Consilium*, zamanla yerel yönetim birimlerinin temsilcileri olan şövalyeler ve önemli şehirlerin temsilcilerinin de katılımıyla genişlemiş ve 1265 yılından sonra parlamento olarak anılmaya başlamıştır. Zamanla, soylular, feodal beyler ve din adamlarının bir tarafta, şövalye ve şehir temsilcilerinin ise diğer bir tarafta iki ayrı grup halinde hareket etmeye başlamaları parlamentonun Lordlar ve Avam Kamarası olarak ayrılmasını getirmiştir. 15. yüzyıla gelindiğinde parlamentonun danışma ile sınırlı görevinin aşıldığı ve yasama gücünün kullanımına katıldığı görülmektedir. Lordlar ve Avam Kamarası tarafından hazırlanan kanun tasarıları, kralın onaylaması ile kanun haline gelmekte, böylelikle parlamento yasama gücünü kralla birlikte kullanmaktadır. Ancak yasama gücünün tamamıyla, parlamentoya devredilmiş olduğu söylenemez. Kral, emirnameler çıkararak veya bir kişiyi ya da bir olayı kanun dışında tutarak (*jus dispensendi*) hala yasama gücünü tek başına kullanabilmektedir²⁵⁴. 1688 yılına gelindiğinde Haklar Bildirisi (*Bill of Rights*) ile yasama gücünün parlamentoya devri kesin olarak gerçekleşmiş ve kanun yapma yetkisi münhasıran parlamentoya verilmiştir. Kralın tek başına yasama gücünü kullanabildiği yetkiler de elinden alınmış ve yasama görevine katılımı, herhangi bir değişiklik yapmadan kanunları yürürlüğe koymak olarak sınırlandırılmıştır²⁵⁵. Böylelikle İngiltere, yürütme gücünün kralda, yasama gücünün parlamentoda olduğu

²⁵² Göze, a.g.e., s. 429.

²⁵³ Kemal Gözler, **Devletin Genel Teorisi**, 3. Baskı, Bursa, Ekin Yayınevi, 2011, s. 203-204.

²⁵⁴ Göze, a.g.e., s. 433-436.

²⁵⁵ A.e., s. 441.

güçler ayrılığını kesinleştirmişti²⁵⁶. Uzun bir tarihsel süreçte güçler ayrılığını gerçekleştiren İngiltere ise Montesquieu'nün düşüncelerine ilham kaynağı olmuştur.

Montesquieu'nün İngiltere anayasa yapısına yönelik yaptığı açıklamalar ise çeşitli eleştirilere yol açmıştır. Bu eleştirilerin bir kısmı doğrudan Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncelerine yönelik iken bir kısmı ise o tarihlerde İngiltere'de güçler ayrılığı bulunup bulunmaması noktasındadır. Kimi eleştiriler de güçler ayrılığı düşüncesi ile “egemenlik” kavramının bağdaşmadığını ileri sürerek Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncelerinin devletin egemenliğini zedelediği iddiasındadır. Devam eden kısımda ise bu eleştirilere yer verilecektir.

3.2.1.2. Montesquieu'ye Yöneltilen Eleştiriler

İngiltere'de o tarihlerde, yasama ve yürütme güçlerinin ayrılığından ziyade bu iki gücün iş birliği içinde hareket etmesi²⁵⁷, dahası kralın elinde bulunan yürütme gücünün parlamentonun içinden çıkan kabineye doğru kayması²⁵⁸ gibi nedenler İngiltere'de güçler ayrılığının bulunmadığı yönünde Montesquieu'nün eleştirilmesine neden olmuştur²⁵⁹. Gerçekten de *Kanunların Ruhu Üzerine*'nin yayınlanmasının ardındaki yıllarda İngiltere'de kabinenin yönetimde ön plana çıkması Montesquieu'nün açıklamaları ile İngiltere'deki gerçeklik arasındaki farkı büyütecektir. İngiltere'de bakanların münhasıran parlamento üyelerinden seçilmesi, Montesquieu'nün kuramının önemli bir parçasını oluşturan yasama ve yürütme görevlerini yerine getirecek kişilerin ayrılması düşüncesi ile açıkça çelişmektedir²⁶⁰. Shackleton, Montesquieu için gelişmekte olan kabine sistemini anlamadığı yorumunu yapmaktadır²⁶¹.

Montesquieu, bilhassa anayasasını açıklamaya çalıştığı ülke olan İngiltere'de oldukça şiddetli eleştirilmiştir. İngiliz eleştirmenlerin Montesquieu'ye yönelik

²⁵⁶ Okandan, **a.g.m.**, s. 503.

²⁵⁷ Teziç, **a.g.e.**, s. 397.

²⁵⁸ Şenel, **a.g.e.**, s. 355, Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 435.

²⁵⁹ Şenel, **a.g.e.**, s. 355, Teziç, **a.g.e.**, s. 397, Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 8.Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2005, s. 169.

²⁶⁰ Danny Gittings, “Conflict Over “Montesquieu’s Doctrine” on Separation of Powers”, 10 June 2015, s. 4, (Çevrimiçi) <https://ssrn.com/abstract=2617094>, 6 Şubat 2022.

²⁶¹ Robert Shackleton, *Montesquieu: A Critical Biography* (Oxford: Oxford University Press, 1961) at pages 300-301, akt. Gittings, **a.g.m.**, s. 4-5.

eleştirilerinde ortak nokta, Montesquieu'nün açıklamalarının İngiliz anayasa yapısını açıklamaya yönelik kayda değer bir alakası bulunmadığına ilişkindir²⁶². Bu eleştirilerden yasama, yürütme ve yargı güçleri arasında ayırım yapmanın uygulanabilirliğini sorgulayarak Montesquieu'nün üçlü güçler ayırımına pratik gerekçelerle meydan okuyanlar olduğu gibi²⁶³ bu üç gücün herhangi bir “kesin tanımını” sağlamanın zorluğunu belirterek “bir güçler ayrılığı varsa, neyin ayrıldığına belirsiz olduğunu”²⁶⁴ ileri sürenler de olmuştur. Daha ileri giderek yasama, yürütme, yargı işlevleri arasında maddi bir fark olmadığını bu nedenle Montesquieu'nün kuramının herhangi bir görevin neden belirli bir organa verilmesi gerektiğini açıklamakta başarısız olduğunu iddia edenler de vardır²⁶⁵.

Teorik olarak güçler ayrılığı, “uzmanlaşma” ve “bağımsızlık” olmak üzere iki kuralın birleşimi olarak kabul edildiği takdirde İngiltere’de ve Montesquieu’nün açıklamalarında bunun olmadığı görülecektir. Uzmanlaşma, işlevler kadar organ/makam olmasını ve her bir organın bir işlevde uzmanlaşmasını yani her organın sadece bir işlevi yerine getirmesini ve diğer işlevlerin tamamen dışında kalmasını ifade eder. Bağımsızlık ise her organın diğerlerinin etkilerinden korunmasını ifade etmektedir²⁶⁶.

Montesquieu'nün ardıl ve öncellerinin tanımladığı İngiliz anayasa yapısı yasama gücünün Avam Kamarası, Lordlar Kamarası ve kraldan oluşan parlamentoya ait olduğu bir yapıdır. Üç organ uzmanlaşmaktan uzak olduğu gibi ayrıca diğer işlevleri de yerine getirir. Kral yürütme işlevini üstlenir, Lordlar Kamarası yargı işlevinde görev alır, Avam Kamarası kanunların uygulanmasını kontrol eder ve kamu görevlerini üstlenen kişiler için suçlamada bulunabilir²⁶⁷.

²⁶² Gittings, **a.g.m.**, s. 5.

²⁶³ Gittings, **a.g.m.**, s. 5.

²⁶⁴ Geoffrey Marshall, *Constitutional Theory* (Oxford: Clarendon Press, 1971) at page 124, akt. Gittings, **a.g.m.**, s. 5.

²⁶⁵ Gittings, **a.g.m.**, s. 5.

²⁶⁶ Michel Troper, “Seperation of Powers”, Çev. Philip Stewart, *A Montesquieu Dictionary*, ENS Lyon, September 2013, (Çevrimiçi) <http://dictionnaire-montesquieu.ens-lyon.fr/en/article/1376427308/en/>, 26 Mayıs 2022.

²⁶⁷ A.y.

Montesquieu'nün İngiltere açıklamalarına bakılacak olursa burada uzmanlaşma yoktur; çünkü yasama gücü, halk temsilcilerinden oluşan meclis, soylular meclisi ve mutlak veto hakkı olan önleme yetkisini elinde bulunduran kral olmak üzere üç ayrı organa verilmiştir. Bu üç organın da onayı alındıktan sonra kanun kabul edilebilir ve sadece biri buna karşı çıkabilir. Montesquieu'nün açıklamalarında bağımsızlığa bakılırsa, meclisin bakanlara karşı suçlamalarda bulunabilmeye varan kanunların uygulanmasını denetleme yetkisi vardır ve kralın meclisi toplantıya çağırma ve süresini belirleme yetkisine sahip olduğu görülebilir. Sonuç olarak ifade edilebilir ki bağımsızlık ve uzmanlaşma anlamında bir güçler ayrılığı düşünürün açıklamalarında söz konusu değildir²⁶⁸.

Öyle ki Montesquieu'nün açıklamaları için, düşünürün İngiltere'yi idealize ettiği²⁶⁹, düşüncelerini açıklamada basamak olarak kullandığı²⁷⁰ hatta monarşi yönetimlerinin özgürlüğünü ölçen bir denektaşı olarak kullandığı²⁷¹ ifade edilmiştir. Gerçekten de Montesquieu açıklamalarında bağımsızlık ve uzmanlaşmayı ileri sürmediği gibi tam tersi yönünde bir ilkeye dayandığı görülebilir. Bu husus tezimizin ilerleyen sayfalarında ortaya konacaktır. Ancak belirtmeliyiz ki düşünür eserinde “güçler ayrılığı” ifadesini kullanmaz. Ayrılık ifadesini kullanırken ise bunu izole anlamında kullanmaz. Sadece birleşme, bir araya gelme ifadelerinin zıttı olarak kullanır. Dolayısıyla güçlerin birbirinden ayrılabilmesi için birleştirilmemeleri yeterli gelmektedir²⁷².

Montesquieu'ye yöneltilen itirazlardan biri de tek ve bölünmez egemenlik düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşünceye göre egemenliği bölmek imkansızdır ve buna yönelik bir girişim kaçınılmaz olarak iktidarın felç olmasına veya anarşiye veya tüm güçlerin bir kişinin elinde toplanarak yeniden kurulmaya varacak bir yıkıma yol açacaktır²⁷³.

²⁶⁸ A.y.

²⁶⁹ Touchard, **a.g.e.**, s. 412.

²⁷⁰ Akın, **a.g.e.**, s. 153.

²⁷¹ Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 435.

²⁷² Michel Troper, “Seperation of Powers”, Çev. Philip Stewart, A Montesquieu Dictionary, ENS Lyon, September 2013, (Çevrimiçi) <http://dictionnaire-montesquieu.ens-lyon.fr/en/article/1376427308/en/>, 26 Mayıs 2022.

²⁷³ A.y.

Egemenlik kavramını modern anlamda ilk kez kullanan ve egemenliği mutlak, sürekli, sınırlanamaz, bölünemez ve devredilemez özellikleri ile ifade eden Bodin'dir²⁷⁴. Egemenliğin bölünemezliği düşüncesi ile Bodin ve ondan sonraki bazı düşünürler devlet güçlerini her ne kadar işlevsel olarak ayırsalar da bu ayrım Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesi ile aynı amaca hizmet etmekten uzaktır. Bu düşünürler güçlerin işlevsel olarak ayrımını kabul eder ancak egemenliğin bölünmemesi gerektiğinden dolayı bu ayrım iktidarın sınırlanması anlamına gelmemekte olup nihayetinde tüm güçlerin bir egemenin elinde toplandığı görülmektedir.

Bodin, kralın yargı gücünü kullanmamasını ve yargı gücünün bağımsız hakimlere bırakılması gerektiğini ifade eder. Düşünüre göre, kralın hem kanun koyucu hem yargıç olması, kanunla keyfi hareketin karıştırılmasına sebebiyet verecek ve bu durum hukukun bozulmasına neden olacaktır. Bodin için yargı, kralın keyfiyetine bırakılmamalı, bağımsızlığı sağlanmalıdır²⁷⁵. Bodin'in yargıyı diğer güçlerden ayırdığı görülmektedir. Ancak belirtmemiz gerekir ki düşünürde her ne kadar yargı bağımsızlığına vurgu söz konusu olsa da yasama ve yürütme güçlerinin birbirlerinden ayrılması gibi bir durum söz konusu değildir. Üstelik kanun koyucu olan kralın vazedeceği kanunlara yönelik bir engel, kontrol de söz konusu değilken yargı bağımsızlığının uygulamada ne kadar etkin olacağı tartışmalı olacaktır.

Pufendorf'a göre egemenlik bölünemezdir. Ancak egemenliğin bazı kısımları vardır. Bunlar: yasama, ceza verme, yargı, savaş-barışa karar verme ile diğer devletlerle ittifaklar kurma ve sözleşmeler akdetme, memurları tayin etme, vergi koyma ve toplama, devlet içinde öğretilen doktrinleri inceleme olmak üzere yedi kısımdan oluşmaktadır. Düşünür bunlar arasında doğası gereği çözülemez bir bağ olduğunu ifade eder ve bu yetkilerin birbirlerinden tamamen bağımsız ellere dağıtılmasını uygun bulmaz. Kaldı ki düşünüre göre böyle bir dağıtımın düzensizlik ve kargaşa olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Düşünür, yasama ve yürütme

²⁷⁴ Abdurrahman Saygılı, "Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış", **AÜHFD**, C. 63, S. 1, 2014, s. 189-191, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42418/510817>, 31 Mayıs 2022.

²⁷⁵ İlhan Akipek, "Kuvvetler Ayrılığı Nazariyesinin Doğmasında Amil Olan Fikirler", **AÜHFD**, C. 9, S. 1, 1952, s. 173, (Çevrimiçi) https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001013, 29 Mayıs 2022.

yetkilerinin birbirlerinden ayrı ve bağımsız ellere verilmesi durumunda, yürütmenin işlevsiz kalacağı yahut yasamanın yürütmenin vekili durumuna geleceğini ifade eder ve iki gücün aynı iradeye tabi olması gerektiğini belirtir²⁷⁶.

Rousseau'ya göre egemenlik monarka değil halka aittir ve genel irade halk adına egemenliği kullanır. Genel irade üstün, kayıtlanamayan çoğunluğun iradesidir. Düşünürce göre genel irade devredilemez olduğundan güçler ayrılığı söz konusu değildir²⁷⁷. Yasama, yürütme ve yargı işlevleri ayrı kişiler eliyle görülebilirse de egemenlik yasama gücüne aittir. Diğer organların iktidarı ise yasamadan kaynaklanır ve ona tabiidir²⁷⁸. Düşünür, çoğunluğun iktidarını azınlık üzerinde veya kişisel çıkarları uğruna kötüye kullanma ihtimaline karşı ne önlem alınacağından bahsetmez çünkü düşünürce göre genel irade yanılmazdır. Ancak çoğunluğun yahut bir meclisin de iktidarını kötüye kullanabilmesi mümkündür ve çıkarılacak kanunlar yolu ile özgürlüklerin kaybı söz konusu olabilir²⁷⁹.

Pratik bir düzlemde bakan bazı düşünürler de güçlerin birbirlerini kontrol etmesi durumunda kurumsal blokağın ortaya çıkacağını, bu durumun ise tekrarlanan darbelere sebebiyet vereceği ifade etmektedir. Düşüncelerini örneklemek için de güçler ayrılığına ya da bu ilkenin katı yorumlanmış haline yer veren anayasaları örnek göstermektedir²⁸⁰. Ancak Raymond Carré de Malberg'in Montesquieu'ye yönelik eleştirisi bu itirazları geçersiz kılmaktadır. Malberg organların birbirlerini dengeleyebilmesinin güçlerinin birbirlerine denk olabilmesi durumunda mümkün olacağını ifade eder. Kanunların yürütülmesinin ise kanunlara tabi olduğunu belirterek işlevler arasında bir hiyerarşi söz konusu olduğunu ileri sürer. Organların uzmanlaşması durumunda yürütme organı yasamaya tabi olacaktır. Organlar arasındaki hiyerarşiyi işlevler arasındaki hiyerarşi takip edecek ve tabi güç üstün gücü

²⁷⁶ Akipek, **a.g.m.**, s. 174-178.

²⁷⁷ Teziç, **a.g.e.**, s. 394.

²⁷⁸ Turhan Feyzioğlu, "Kuvvetlerin Ayrılığı Nazariyesi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, 1947, s. 52-53, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3239/45215>, 21 Mart 2021.

²⁷⁹ Teziç, **a.g.e.**, s. 394.

²⁸⁰ Michel Troper, "Seperation of Powers", Çev. Philip Stewart, A Montesquieu Dictionary, ENS Lyon, September 2013, (Çevrimiçi) <http://dictionnaire-montesquieu.ens-lyon.fr/en/article/1376427308/en/>, 26 Mayıs 2022.

kontrol edemeyecektir. Dolayısıyla, güçler ayrılığı egemenliğin birliğini tehlikeye atmayacaktır, çünkü yasama gücü egemen güç olarak her zaman devam edecektir²⁸¹.

Esmein'e göre de güçlerden birinin diğerlerine göre üstün bir duruma geçmesi mukadder olup bu güç de doğal olarak yasama gücüdür. Yasama gücü kanunlar aracılığı ile diğerlerinin faaliyetlerini düzenler ayrıca bütçeyi onaylama gibi bir avantajı da elinde bulundurmaktadır²⁸².

M. de La Bigne de Villeneuve'e göre devlete ait olan iktidar birdir ve bölünmesi mümkün değildir. Devlette birbirine eş, egemen birçok gücün bulunduğunu kabul etmek devletin bütünlüğü düşüncesi ile örtüşmez. Montesquieu'nün amaçladığı gibi gücün gücü durdurması şeklinde gerçekleşecek güçler ayrılığı yurttaşların özgürlüğünü sağlamayacağı gibi devlet işlerini sekteye uğratar ve anarşiye yol açar. Yasama gücünün diğerlerinden üstün olduğunun kabulü şeklinde bir görüş ortaya atılarak parlamenter rejim ile güçler ayrılığı ilkesini uzlaştırmaya çalışmak da çelişkilidir çünkü yürütme gücünün parlamentoya tabi olduğunun kabulü halinde artık yürütme gücüne bağımsız ve egemen deme olanağı yoktur²⁸³.

Duguit'ye göre; birbirlerine eşit üç egemen gücün varlığı kabul edilemez. Devletin organlarından her biri egemenliğin bir parçasına sahip olmadığı gibi aralarında güç adı altında bir bölüştürme de yapılamaz. Güçler ayrılığı uygulamada söz konusu olmadığı gibi 18. yüzyılın gerektirdiği devlet ve egemenlik anlayışlarına da uygun değildir²⁸⁴.

Shackleton'a göre ise güçler ayrılığı fikri ile üstün bölünemez egemenlik fikri birbirleri ile bağdaşmaz. Öyle ki yazara göre Montesquieu zaten egemenlik doktrinine karşı çıkmaktadır²⁸⁵:

“Dünyada her bakımdan despotik bir beşeri otoritenin olduğuna inanmak bir hatadır. Böyle bir otorite hiçbir zaman olmamış, hiçbir zaman da

²⁸¹ A.y.

²⁸² Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 54.

²⁸³ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 55.

²⁸⁴ Okandan, **a.g.m.**, s. 510.

²⁸⁵ Robert Shackleton, “Montesquieu, Bolingbroke And The Separation of Powers”, **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016, s. 406.

olmayacaktır. En uçsuz bucaksız iktidar dahi, her zaman bir ucundan sınırlandırılmıştır.”²⁸⁶

Tüm bu itiraz ve açıklamalara karşı söylemeliyiz ki Montesquieu soyut kavramlar ile pek ilgilenmemektedir. Düşünür nasıl ki çağında meşhur olan bir kavram olsa da toplum sözleşmesi gibi kuramlarla ilgilenmemiş ve ilgisini olgular alanına çevirmiş ise aynı şey egemenlik kavramı için de geçerlidir. Soyut kavramları somutla, uygulama ile ilişkili olduğu müddetçe ele alan düşünür için egemenlik teorisi ve egemenliğin bölünüp bölünemeyeceği de uygulamaya temas ettiği müddetçe ilginizi cezbedecektir. Düşünür iktidar kavramını tanıır ancak esas ilgisi iktidarın sınırlanması ve bunun gerekliliğidir. Sınırsız iktidarı yukarıdaki alıntıda anlaşıldığı üzere düşünmeyen ve bunu asla istemeyen düşünür için güçler ayrılığı da iktidarı sınırlamanın yoludur. Bunun için de güçlerin üçlü ayrımını ileri süren düşünür için yasama, yürütme ve yargı organları iktidarın yasama, yürütme ve yargı işlevlerini kullanacağı organlardır. Bu noktaya dek günümüz güçler ayrılığı düşüncesi ile bir benzerlik taşıdığı gerçeğini belirtmeliyiz.

Özbudun’a göre egemenlik/iktidar/devlet gücü tek ve bölünmezdir. Egemenliğin kullanımı farklı şekillerde olsa da sonuçta bunların hepsi egemenliğin tezahürlerinden başka bir şey değildir. Bu da birden fazla işlev ve yine birden fazla organlar vasıtasıyla gerçekleşir. İşlevler, egemenliğin kullanım biçimi iken organlar işlevleri yerine getiren kişi yahut kuruluşlardır. Yasama organı yasama işlevini, yürütme organı yürütme işlevini, yargı organı yargı işlevini yerine getirmektedir. Dolayısıyla günümüzde güçler ayrılığı ifadesi kullanılırken anlaşılması gereken de işlevlerin ayrılığıdır²⁸⁷.

Ancak son cümle ile Montesquieu ve günümüz güçler ayrılığı düşüncesinin farklılaştığı kısma temas ettiğini belirtmemiz gerekir. Düşünür için yasama, yürütme ve yargı organlarının yasama, yürütme ve yargı işlevlerini yerine getirmesi gereklidir. Ancak her şey sadece bununla sınırlı değildir. Hem bu organlar birbirleri üzerinde denetim ve kontrol uygulayacak ayrıca bu ayırım yalnızca işlevler ayırımı anlamına

²⁸⁶ Montesquieu, **Romalıların Yücelik ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler**, s. 175.

²⁸⁷ Özbudun, **a.g.e.**, s. 171.

gelmeyecek ondan daha farklı bir anlamı içerecektir. Bunu izah edebilmek üzere devam etmeli düşünürün diğer güçlere ilişkin açıklamalarını izah etmeliyiz.

3.2.2. Yürütme Gücü

Düşünüre göre yürütme gücü; savaş ve barışa karar verme, elçiler gönderme yahut kabul etme, ülkenin güvenliğini sağlama ve kanunların uygulanması, yürütülmesi yetkilerini içermektedir²⁸⁸. Montesquieu, yürütmenin hız ve çabukluk gerektirmesinden ötürü bir kişiye, krala bırakılmasını uygun görmektedir²⁸⁹.

Yürütmenin yasama organı üzerinde veto yetkisine sahip olması onun yasama görevine dahil olmasına neden olmaktadır. Düşünüre göre, niteliği gereği yasama gücünün yürütme gücünü de kullanarak görev ve yetkisini genişletme imkanı vardır ancak yürütme gücü için bundan bahsetmek söz konusu değildir. Yürütmenin yetki alanı zaten sınırlıdır. Bu nedenle, yasama organının yürütme üzerinde böyle bir veto yetkisi yoktur²⁹⁰. Yasama organının yürütme organı üzerinde, veto etme gibi bir durdurma yetkisi olmasa da düşünür, yasama organına yürütme organının kanunlara uygun hareket edip etmediğini denetleme yetkisi verir. Yasama organına denetleme yetkisi verilerek yürütme organının sınırlandırılması gerçekleştirilir. Ancak düşünüre göre bu denetim, yürütmenin başı olan kralı kapsamaz. Kralın kişiliğine kutsiyet atfedilerek denetimden muaf tutulması sağlanmalıdır²⁹¹. Aksi takdirde, yürütmenin başını denetime tabi kılmak yönetimi, monarşiden ziyade özgür olmayan bir cumhuriyete²⁹², dahası halk despotluğuna dönüştürecek²⁹³. Kral, denetlenemese de kralın yardımcıları, bakanlar denetime ve yargılanmaya tabidir²⁹⁴.

Yürütmenin başı kralın bulunmaması durumunda yasama organı içinden birinin yürütmenin başına getirilmesine, güçlerin birleşmiş olacağı gerekçesi ile karşı çıkar, Montesquieu. Çünkü bu durumda yürütme organı hem yasama hem yürütme görevlerini üstlenmiş olacaktır²⁹⁵. Oysa yürütme organının yasama organını

²⁸⁸ Montesquieu, **Kanunların Ruhunu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 198.

²⁸⁹ **A.e.**, s. 204.

²⁹⁰ **A.e.**, s. 205.

²⁹¹ **A.e.**, s. 205-206.

²⁹² **A.e.**, s. 206.

²⁹³ Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 428.

²⁹⁴ Montesquieu, **Kanunların Ruhunu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 206.

²⁹⁵ **A.e.**, s. 204.

sınırlandırması, kanunları veto etmeden ibarettir. Veto yetkisi sayesinde beğenmediği kanunları onaylamama, reddetme olanağı bulunmaktadır. İlave olarak yürütme organına yasama faaliyetlerine katılmasına izin verilmemelidir²⁹⁶.

Bu noktada Montesquieu ile İngiliz yazarlar arasında İngiltere'deki siyasi yapıya ilişkin açıklamalarda Vile'in işaret ettiği bir farklılaşma yaşandığına dikkat çekmeliyiz. Vile, İngiliz yazarlara göre yasama gücünün; kral (her ne kadar olumsuz bir katılım olsa da), soylular ve halk tarafından ortaklaşa kullandığını belirtir. Ancak Montesquieu buna farklı bir eksenden bakmıştır. Düşünür, yasama organının iki parçadan oluştuğunu ve yürütmenin yasamadan ayrı olduğunu ifade etmiştir. Yürütme organına veto yetkisi vererek yasama gücünün kullanımına katmaktadır. İngiliz yazarlar kralı yasama organının temel bir parçası olarak görürken Montesquieu yürütmeyi yasama işlevinde rol oynayan ama ondan ayrı bir organ olarak görmüştür²⁹⁷.

Montesquieu'nün yürütme yetkisine sahip kralı yasama organının dışında görmesi, eğer kararları gerçek anlamda kral veriyorsa, yasama organını yozlaştırmamak şartıyla, yardımcılarının yasama organı üyesi olup olmamasının önemli olmadığı sonucunu doğurur. Ancak tersi olur ve kralın artık yürütmenin başı olmadığı durumlarda veya gerçek gücün bakanların elinde olduğu ve kendisinin sözde baş konumuna düştüğü durumlarda Montesquieu'nün işaret ettiği güçlerin tek elde birleşmesi, güç yoğunlaşmasının gerçekleşeceği ve bu güç yoğunlaşmasının tehlike arz edeceğine dikkat edilmelidir. Vile bu duruma işaret eder ve Montesquieu'yü İngiltere'de gelişen kabine sisteminden habersiz olduğu şeklinde suçlayanların yanıldığını ifade eder²⁹⁸.

Öyle ki bu durumu Montesquieu şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Hükümdar olmazsa ve yürütme gücü yasama organından seçilmiş belli sayıda kişiye emanet edilirse, özgürlük diye bir şey kalmaz. Zira kimi zaman her iki güce de sahip olanlar ile her iki güce istediği zaman dahil olabilenler hep aynı kişiler olacağından, iki güç birleşmiş olur.”²⁹⁹

²⁹⁶ Göze, **a.g.e.**, s. 189.

²⁹⁷ Vile, **a.g.e.**, s. 101.

²⁹⁸ **A.e.**, s. 101-102.

²⁹⁹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 204.

Öyleyse Montesquieu'nün de işaret ettiği gibi gücün gerçek anlamda kullanımı söz konusu olduğu takdirde organların tek elde birleşmemesi, tek bir kişinin yahut bir sınıfın kontrolüne girmemesi gerektiği vurgusuna bir kez daha dikkat çekmeliyiz³⁰⁰.

Teziç'e göre, güçler arasındaki ilişkiden bahsedilirken esas alınan güçler yasama ve yürütmedir. Güçler ayrılığı siyasi bir ilkedir. Yargılama ise hukuki gerçeğe ulaşma faaliyeti olduğundan siyasi bir faaliyet değildir³⁰¹. Montesquieu'de yargı gücü için *"Sözünü ettiğimiz üç güç içinde, yargılama gücü bir bakıma içi boş bir güçtür."*³⁰² ifadesini kullanmaktadır. Düşünür her ne kadar yasama, yürütme ve yargı olmak üzere güçleri üçe ayırsa da siyasi düzlemde esas olarak yasama ve yürütme güçlerini dikkate almakta, yargı gücünün siyasi önemi diğer iki gücün karıştırıldığı rejimlerde ortaya çıkmaktadır³⁰³. Kaldı ki bu husus tezimizin ilerleyen bölümlerinde detaylıca açıklanacaktır.

Öyleyse Montesquieu'nün güçler ayrılığı açıklamalarında yargının bağımsızlığına önem verildiği ve güçler arasındaki ilişkilere dahil edilmediğine dikkat edilmelidir. Bu hususu belirterek açıklamalarımıza devam etmekteyiz.

Montesquieu, gücün tek bir elde yığılmasının yaratacağı olumsuzluğa vurgu yaparken burada asıl tehlikeyi yasama organında görmekte, düşünüre göre özgürlük için tehlike daha çok yasama organından gelmektedir³⁰⁴. Montesquieu'nün burada Locke ile ayrıldığı birkaç noktayı ifade etmek gerekir. Locke, yasama gücünü diğer güçlerin kendisinden türediği asli güç olarak görmekte ve yasamanın üstünlüğüne vurgu yapmaktadır. Düşünür yürütme gücünü, yasamadan ayırmaktadır ancak bu durum yasama gücünün üstün olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Yürütme gücü, yasama gücüne eşit yahut denk değildir. Locke yasama organına doğal hukuktan kaynaklı sınırlar koyarak ve yasama organının görevini yerine getirdikten sonra dağılmasını sağlayarak yasama organını tehlikeli hale gelmesini engellemektedir. Yasama organının tehdit olmaktan çıkması ile geriye yürütme organı kalmaktadır.

³⁰⁰ Vile, **a.g.e.**, s. 102.

³⁰¹ Teziç, **a.g.e.**, s. 392, dn. 77.

³⁰² Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 203.

³⁰³ Pierre Manent, "Montesquieu and the Separation of Powers", **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016, s. 446.

³⁰⁴ **A.e.**, s. 447.

Tehlikeli hale gelebilecek organ, yürütme organıdır. Montesquieu için ise durum böyle değildir. Yasama gücünün zorbalanması yönünde endişesini belirten düşünürde vurgu yasamadır, çünkü yürütme zaten sınırlıdır.

“Yürütme gücü yasama organının girişimlerini durdurma hakkına sahip değilse, yasama gücü zorbalasır. Zira hayal edebileceği bütün gücü kendi kendine bahsedebilir, diğer bütün güçleri yok eder.

Ancak yasama gücünün de yürütme gücünü durdurma hakkının olmaması gerekir. Zira yürütme tabiatı itibarıyla sınırlara sahip olduğundan, bu gücü daha da sınırlamak gereksizdir.”³⁰⁵

Montesquieu temsile dayanan bir sistemde meşruiyeti elinde bulunduran yasama organının, kötüye kullanacak şekilde gücünü artırmaya, doğal bir eğilimi olduğunu görür. Bu nedenle yürütmede yeterli insicamı sağlamak için önlemler alınmalıdır. Rejimin meşruluğu ilkesine uygun olarak yürütme yasamaya tabi olsa da tüm anayasal önlemlerin amacı, yasama ve yürütmenin güç veya yetki bakımından hemen hemen birbirine eş hale getirilmesidir³⁰⁶.

Montesquieu’nün yasama gücünü soylular ve halktan oluşan meclise verdiği kralın da veto yetkisi ile yasama gücünün kullanımına katıldığı belirtilmişti. Yürütme gücü ise kralda olup bunu yardımcıları ile kullanmaktadır. Montesquieu güçlerin farklı ellere paylaşımı durumunun devlet işlerini sekteye uğratabileceğine yönelik itirazları ise reddetmekte, buna yönelik şu açıklamaları yapmaktadır.

“Bu üç güç, durağanlık veya hareketsizlik oluşturmalıdır. Fakat olayların zorunlu hareketi sonucu üç güç de hareket etmek zorunda olduğunda, uyum içinde hareket etmek zorunda kalacaktır.”³⁰⁷

Montesquieu ayrıca yasama ve yürütme organlarına birbirlerine müdahale etmeye yarayacak yetkiler verilmesini öngörmüştür. Dengeler ve frenler ilkesi olarak adlandırılan bu ilkenin kullanımı Montesquieu’ye göre yasama ve yürütme organlarının birbirlerini dengeleyebilmeleri ve organların yetkilerini sınırı aşmadan

³⁰⁵ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 205.

³⁰⁶ Manent, **a.g.e.**, s. 447.

³⁰⁷ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 208.

kullanabilmeleri açısından önem arz etmektedir. Devam eden kısımda bu ilkenin Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesinde nasıl kullanıldığı açıklanacaktır.

3.2.2.1. Dengeler ve Frenler İlkesi

Montesquieu birbirlerinden ayrılmış organlar arasında güçlerin dağıtımını gerçekleştirmiş ancak organlara birbirleri üzerinde denetim yetkileri vererek özgürlüğün denetim ile sağlanacağı bir düzen tesis etmiştir³⁰⁸. Yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkiler dengeler ve frenler (*checks and balances*) ilkesinin karakteristik özelliklerini açıkça göstermektedir. Yürütme, yasama üzerinde olumlu katılmayı içermeyen veto yetkisi ile yasamada görev almalı, ayrıca yasama organını toplantıya çağırma ve süresini belirleme yetkisine sahip olmalıdır. Böylelikle yürütme organı yasamanın yetkilerini genişleterek despotik hale gelmesini önleyecektir. Yasama organı ise yürütmeyi durdurma değil kanunların uygulanmasını denetleme yetkisine sahip olmalıdır. Ancak bu denetleme yürütme organının başını değil yardımcılarını kapsamalıdır³⁰⁹.

Organlara birbirleri üzerinde frenleme ve denetleme yetkileri verilmesi ile organların yalnızca kendi çıkarlarını düşünerek hareket etmelerinin önüne geçilmiş olacaktır. Ayrıca diğer organa verilen sınırlı müdahale yetkisi ile organların kendi alanlarında güçlerini artırarak yetkilerini keyfi kullanmalarının da önüne geçilmiş olacaktır. Dengeler ve frenler ilkesi, her bir organın diğerinin gücünü kontrol edebildiği örtüşen işlevleri ileri sürer. Dengeler ve frenler ilkesinin ardında yatan düşünce, mutlakiyetten kaçınmak için otorite merkezini dağıtarak katı bir sınıflandırmadan ziyade kutuplaşma yaratmaktır³¹⁰.

Dengeler ve frenler sisteminde, her organ belirli konularda karar verme bakımından birincil yetkiye sahiptir ancak yetkisini kullanmada başarılı olmak istiyorsa, diğer organların asgari düzeyde de olsa gönüllü iş birliğine ihtiyaç

³⁰⁸ Mudassir Nazir, Tauseef Ahmad, Mohammad Aman Khan Afghani, "Separation of Powers: A Comparative Analysis", **Commonwealth Law Review Journal**, Vol. 3, September 2017, s. 82, (Çevrimiçi) https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3193479, 30 Mayıs 2022.

³⁰⁹ Vile, **a.g.e.**, s. 103.

³¹⁰ Nazir, Ahmad, Afghani, **a.g.m.**, s. 86.

duymaktadır³¹¹. Her bir organ, diğer bir organ üzerinde tamamen ona hâkim olmamak kaydıyla bir dereceye kadar kontrole tabidir. Gücün kullanımı, en az iki organın iş birliğini gerektirir ve her bir organ kendi eylem alanı içerisinde tutulur³¹². Her bir organa diğerinin işlevini yerine getirmesinde sınırlı bir rol vererek diğer organlar üzerinde bir dereceye kadar doğrudan kontrol uygulamasına yetki verilmiştir. Yürütme organına yasama üzerinde veto yetkisi verilmesi yahut yasama organına verilen *impeachment* yetkisi bunlara örnek verilebilir. Önemli olan, bu müdahale yetkisinin sınırlı olmasıdır, böylelikle işlevlerin ayrılması fikri, organların diğer işlevlerden de bir miktar kullanılabileceği görüşü ile değişmiştir³¹³.

Montesquieu'nün kuramındaki dengeler ve frenler ilkesi hakkında dikkat edilmesi gereken şey, yukarıda da bahsedildiği üzere, yargı gücünü içermemesidir. Montesquieu'de yargıya diğer organlar üzerinde herhangi bir yetki verilmemiştir. Yasama organının temyiz mahkemesi olarak istisnai yetkisini kullandığı durumlar haricinde, yargı diğer organların denetimine de tabi olmayıp bağımsızlığı mutlaklıdır. Yani mahkemelerin sadece kanun sözcülüğü yapmaları, devlette herhangi bir toplumsal gücü temsil etmemeleri, yargı organının denetlemesini ve denetlenmesini gereksiz kılmıştır³¹⁴.

Öyleyse Montesquieu'nün, güçlerin üçlü ayrımını yapar ve güçleri organlara dağıtırken bunu dengeler ve frenler ilkesi ile yaptığını söylemeliyiz³¹⁵. Dengeler ve frenler ilkesinden bahsederken bu ilke ile sıkça anılan ve Montesquieu'nün düşüncelerinin etkisinin doğrudan görülebileceği 1787 Amerikan Anayasası'ndan bahsedilecektir. Ancak Montesquieu'nün etkisi yalnızca bu anayasa ile sınırlı değildir. Kendi ülkesi Fransa'nın 1791 Anayasası üzerinde de etkili olan düşünürün görüşleri iki anayasada oldukça farklı yorumlanmış bu durum Montesquieu'nün güçler ayrılığının neyi içerdiği hakkında oldukça farklı yorumlar yapılmasına neden

³¹¹ M. Paul Johnson, (Çevrimiçi) http://webhome.auburn.edu/~johnspm/gloss/checks_and_balances.phtml, 2 Aralık 2021.

³¹² John Alder, *Constitutional and Administrative Law*, Third Edition, New York, Macmillan Press, 1999, s. 80-81.

³¹³ Vile, *a.g.e.*, s. 20.

³¹⁴ *A.e.*, s. 102.

³¹⁵ "The Separation of Powers Doctrine: An Overview of its Rationale and Application", *CRS Report*, 23 June 1999, s. 3, (Çevrimiçi) <https://www.everycrsreport.com/reports/RL30249.html>, 05 Haziran 2022.

olmuştur. Bu farkları göstermek ve Montesquieu'nün düşüncesini daha iyi anlayabilmek için bu iki anayasa ele alınacaktır.

3.2.2.2. 1787 Amerikan Anayasası ve 1791 Fransız Anayasası

1787 yılında kabul edilen Amerika Birleşik Devletler Anayasası'nda³¹⁶, yasama gücünün Senato ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan Birleşik Devletler Kongresi'ne³¹⁷, yürütme gücünün Amerika Birleşik Devlet Başkanı'na³¹⁸ ve yargı gücünün Yüksek Mahkeme ve alt derece mahkemelerine ait olduğu belirtilmiştir³¹⁹. Kurucuların Anayasa'nın oluşturulması sırasında, Montesquieu'nün İngiliz kamu hukukuna ilişkin görüşlerinin etkisinde kaldığı görülmekte bu doğrultuda güçler; Başkan, Kongre ve Mahkemeler arasında bölünmektedir³²⁰. Madison, özgürlüğün korunması için ayrılması gereken güçler konusunda Montesquieu'yü her zaman danışılan ve alıntılan bir kâhin olarak nitelendirmektedir³²¹.

Anayasa metninde her ne kadar güçler ayrılığı ifadesi açıkça yer almasa da anayasal düzenin dikey ve yatay güçler ayrılığı üzerine tesis edilerek bu ilkeyi siyasal sistemlerinde kabul ettiği görülmektedir³²². Kaldı ki Madison, Anti-Federalistlere karşı Anayasa'nın savunusunu yaptığı Federalist Belgeler No. 47'de güçler ayrılığının gerekliliğine ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır: *“Yasama, yürütme ve yargı gibi tüm yetkilerin ister bir, ister birkaç veya daha fazla, ister kalıtsal, ister kendi kendine atanmış veya seçilmiş, aynı yerde toplanması haklı olarak tiranlığın tam tanımı olarak telaffuz edilebilir.”*³²³ Madison'un bu ifadesinin, Montesquieu'nün güçler ayrılığı yönündeki görüşleri ile aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Daha önce açıklandığı üzere, Montesquieu'de yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek kişide veya asiller

³¹⁶ 1787 Amerika Birleşik Devletler Anayasası (The Constitution of the United States) tam metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://constitutioncenter.org/media/files/constitution.pdf>, 07 Aralık 2021.

³¹⁷ 1787 Amerika Birleşik Devletler Anayasası 1. Bent 1. Bölüm 1. Madde.

³¹⁸ 1787 Amerika Birleşik Devletler Anayasası 2. Bent 1. Bölüm 1. Madde.

³¹⁹ 1787 Amerika Birleşik Devletler Anayasası 3. Bent 1. Bölüm 1. Madde.

³²⁰ Göze, **a.g.e.**, s. 491.

³²¹ Alexander Hamilton, James Madison, John Jay, **The Federalist**, Ed. J. R. Pole, Indianapolis, Hackett Publishing Company, 2005, s. 262.

³²² Türker Ertaş, “Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Bağlamında Yasama, Yürütme ve Yargı Organları Arasındaki Modern İlişkiler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi**, İzmir, 2017, s. 71.

³²³ Hamilton, Madison, Jay, **a.g.e.**, s. 261.

topluluğunda veya halk topluluğunda olması fark etmeksizin tek elde toplanmasına karşı olduğunu ifade etmişti.

Anayasa'ya göre, Kongre üyeleri ve Başkan, ayrı ayrı seçilir ve herhangi bir organda görev alan kişi, diğer organda bulunamaz³²⁴. Anayasa'da Kongre ile Başkan'ın birbirlerine müdahale etmemeleri esasına uygun olarak yetkilerin dağıtımı gerçekleştirilmiş ve iki organın bağımsızlıklarının sağlanmasına önem verilmiştir. Bu doğrultuda Kongre, kanunların yapımını gerçekleştirecek münhasır organ olarak bulunmakta, Başkan'ın yasamaya müdahale etmesi, kanun önerisinde bulunması, yasama organı üyelerini etkilemesi ve organı feshetme veya görevden alıkoyma tehditleri ile etkilemesi söz konusu olmamaktadır. Yürütme gücü de Başkan'a verilmekte ve Başkan'ın yasama organı karşısında bağımsızlığına dikkat edilerek Kongre'nin, Başkan'ın ya da bakanlarının görevde kalmaları ya da ayrılmaları yönünde etkide bulunamayacağı kabul edilmektedir. Bu çerçevede iki organın bağımsızlığı birbirine karşı korunmuş olmaktadır³²⁵.

Ancak Madison, Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesine dayanak olan İngiliz Anayasası'nda yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirlerinden tamamen ayrılmamış olduğuna dikkat çekmekte, Montesquieu'nün de organlar arasında birbirlerinin eylemlerine ilişkin hiçbir kontrolün bulunmadığını kast etmediğini belirtmektedir³²⁶. Madison, iktidarın doğası gereği sınır aşan bir yapısı olduğu ve kendisine belirlenen sınırları aşmasının etkili bir şekilde önlenmesi gerektiğini belirtir. Yasama, yürütme ve yargı olarak güçlerin ayrılmasından sonraki ve en zor iş ise bu organların her birine diğerlerinin saldırılarına karşı pratik bir güvenlik sağlamak olduğunu ifade eder³²⁷. Çünkü ona göre, organların anayasal sınırlarının sadece kağıt üstünde çizilmesi, tüm güçlerin aynı ellerde tiranca toplanmasına neden olan aşmalara karşı yeterli bir koruma değildir³²⁸. Madison, organların birbirlerine, diğerleri üzerinde anayasal bir denetim verecek şekilde birbirlerine bağlı ve harmanlanmış olmadıkça, özgür bir yönetim için gerekli olan ilkenin gerektirdiği ayrılma derecesinin

³²⁴ Alder, **a.g.e.**, s. 80.

³²⁵ Göze, **a.g.e.**, s. 491-492.

³²⁶ Hamilton, Madison, Jay, **a.g.e.**, s. 263.

³²⁷ **A.e.**, s. 268.

³²⁸ **A.e.**, s. 272.

uygulamada asla sürdürülelemeyeceğini ifade eder³²⁹. Montesquieu'nün kuramı, her organın bir diğerinin öncelikli olarak yetkilendirilen işlevine kısmi katılımını engellememektedir. Madison'un okumasına göre, üç güç arasında dengeler ve frenler olarak bilinen şey bizzat Montesquieu tarafından izin verilmiştir. Ve Madison, bu şekilde sınırlı bir işlevler karışımının sadece izin verilebilir değil aynı zamanda gerekli olduğunu savunmuştur³³⁰.

Madison Federalist Belgeler No. 51'de denge-fren mekanizmasına olan ihtiyacı şu şekilde açıklamaktadır:

“İnsanlar melek olsaydı yönetime gerek kalmazdı. Melekler insanları yönetecek olsaydı, yönetim üzerinde ne dış ne de iç kontrollere gerek olurdu. İnsanlar tarafından insanlar üzerinde idare edilecek bir yönetim kurmanın en büyük zorluğu şudur: Önce yönetimin yönetilenleri kontrol etmesini sağlamalı, bir sonraki yerde onu kendi kendini kontrol etmeye zorlamalısınız. Halka bağlılık şüphesiz yönetim üzerindeki ilk kontroldür ancak tecrübe insanlığa yardımcı kontrollerin gerekliliğini öğretmiştir.”³³¹

Dengeler ve frenler ilkesine yapılan vurgu, kurucuların organlar arasında etkileşim ihtiyacının farkında olduklarını göstermektedir. Kurucular, devletin organları arasına katı engeller koymaktan kaçınan etkili ve verimli bir yönetime olanak sağlayan bir güçler ayrılığı modeli geliştirmişlerdir³³². Bu doğrultuda, güçlerin sert ayrılığının ortaya çıkarabileceği olumsuzluklara karşı kurucular, organlara birbirlerinin denge-denetimini sağlayabilecek bazı yetkiler vermişlerdir. Başkan Kongre'ye mesaj gönderebilmekte, birliğin durumuna ilişkin bilgi verebilmekte ve uygun olduğuna inandığı önlemler hakkında Kongre'nin dikkatini çekebilmektedir. Ayrıca Başkan, Kongre'nin kabul ettiği kanunları da veto edebilmektedir³³³. Buna karşılık, yasama organına da yürütme organı karşısında bazı yetkiler verilmiştir.

³²⁹ A.e., s. 268.

³³⁰ Bernard Manin, “Checks, Balances and Boundaries: The Separation of Powers in the Constitutional Debate of 1787” **The Invention of the Modern Republic**, Ed. Biancamaria Fontana, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, s. 48.

³³¹ Hamilton, Madison, Jay, a.g.e., s. 281.

³³² “The Separation of Powers Doctrine: An Overview of its Rationale and Application”, **CRS Report**, 23 June 1999, s. 4-5, (Çevrimiçi) <https://www.everycrsreport.com/reports/RL30249.html>, 05 Haziran 2022.

³³³ Göze, a.g.e., s. 492.

Senato, Başkan tarafından yapılan atamaları denetleyebilmekte ayrıca uluslararası antlaşmalar konusunda da Başkan ile Kongre birlikte hareket etmektedir³³⁴. Güçlerin sert ayrılığına dayanan bu sistemde, denge-denetim gereği güçlerin eline çeşitli yetkilerin verilmesi, güçlerin birbirleri ile etkileşime girerek gücün merkezileşmesinin, bir yerde toplanmasının önüne geçilmesini sağlamaktadır³³⁵. Anayasaya göre, kişileri ile birbirlerinden ayrılmış üç ayrı organ kurulmuş, ancak görevlerin dağıtımı gerçekleştirilirken her bir organa aslan payı düşecek diğer organların ise daha az payı olacak şekilde dağıtım gerçekleşmiştir. Yani her bir organa, görevin tamamen devri söz konusu olmamış, her göreve diğer organların da katılımı sağlanarak güçler ayrılığı ile birlikte dengeler ve frenler sistemi oluşturulmuştur³³⁶.

1791 Fransız Anayasa'sına gelinecek olursa, bu Anayasa, 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni, anayasanın başlangıç bölümüne dahil etmiştir. Bildirinin güçler ayrılığına doğrudan yer veren 16. maddesinde; *"Hakların güvence altına alınmadığı veya güçler ayrılığının sağlanmadığı toplumların anayasası yoktur."*³³⁷ denilmekte, ilk kez anayasal bir belgede 'güçler ayrılığı' ifadesi geçmektedir³³⁸. 1791 yılında kabul edilen Fransız Anayasası'nın "Kamu Güçleri Üzerine" başlıklı bölümün 1. maddesi ile kaynağı ulusa dayandırılan egemenliğin tek, bölünmez, devredilmez ve zaman aşımı ile kaybedilmez olduğu kabul edilmektedir. Aynı başlığın devam eden maddelerinde ise güçlerin dağıtımı yapılmakta, 3. maddesinde yasama gücünün Ulusal Meclise, 4. maddesinde yürütme gücünün Kral'a ve onun yetkisi altındaki bakanlar ve diğer sorumlu kişilere, 5. maddesinde ise yargı gücünün yargıçlara verildiği belirtilmektedir³³⁹.

³³⁴ A.y.

³³⁵ Serdar Gülener, **Başkanlık Sistemlerinde Denge ve Denetleme**, İstanbul, Seta Yayınları, 2016, s. 13, (Çevrimiçi) <https://setav.org/assets/uploads/2016/06/baskanlik-sistemlerinde-denge-ve-denetleme.pdf>, 18 Mart 2022.

³³⁶ Lipson, **a.g.e.**, s. 344-345.

³³⁷ 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (Declaration of Human and Civic Rights of 26 August 1789) tam metni için bkz. (Çevrimiçi) https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/2019-03/20190304_declarationhumanrights_0.pdf, 06 Aralık 2021.

³³⁸ Ertaş, **a.g.t.**, s. 71.

³³⁹ 1791 Fransız Anayasası (The Constitution of 1791) tam metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://wp.stu.ca/worldhistory/wp-content/uploads/sites/4/2015/07/French-Constitution-of-1791.pdf>, 06 Aralık 2021.

1791 Fransız Anayasası'na göre, yasama ve yürütme organları arasındaki ilişki güçlerin sert ayrılığı esasına dayanmaktadır³⁴⁰. Yasama gücünün Meclis'e verildiği Anayasa'da; Kral'ın özel af, kanun teklif edebilme, tüzük ve yönetmelikler yapma yetkileri elinden alındığı gibi³⁴¹ Kral, kanun yapma faaliyetine katılamamakta hatta kanunların uygulanmasına ilişkin detayları dahi düzenleyememektedir³⁴². Kral'ın yasama görevine ilişkin sahip olduğu tek yetki ise geciktirici veto yetkisidir³⁴³. Bu yetkiye göre Kral, en fazla iki yasama dönemi boyunca meclis tarafından onaylanan kanunu veto edebilmekte, bu sürenin sonunda aynı kanunun kabul edilmesi halinde kanunu onaylamak durumunda kalmaktadır³⁴⁴. Kral'ın bu yetkisi ise istisnalara tabi olup bütçe kanunu ile bakanların Yüce Divan'a yollanması kararlarına karşı kullanılamamaktadır³⁴⁵.

Meclisin toplanması, kralın onayına bağlı olmadığı gibi kral, meclisin toplanmasını engelleyemez veyahut meclisi feshedemez³⁴⁶. Buna karşılık yürütme organı olan kralın da kişiliği kutsal ve dokunulamaz kabul edilmektedir³⁴⁷. Kralın etkisinden meclisi kurtarmak³⁴⁸ ve yasama ile yürütme organları arasındaki ayrılığı sağlamak amacıyla, kralın yürütmeye görev alacak bakanları ve yardımcılarını meclisin içinden seçemeyeceği öngörülmektedir³⁴⁹. Bakanların siyasal sorumlulukları bulunmamakla birlikte, ulusal güvenlik ile anayasaya karşı suç işlemleri durumunda cezai sorumlulukları bulunmaktadır³⁵⁰.

³⁴⁰ Göze, **a.g.e.**, s. 553.

³⁴¹ Jacques Soubeyrol, "Bir Devrimin Doğumu ve Ölümü: 1791 ve 8. Yıl Anayasaları (Naissance et mort d'une révolution: Les constitutions de 1791 et de l'an VIII)", Çev. Durmuş Tezcan, **Prof. Şükrü Postacıoğlu'na Armağan**, İzmir, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No. 81, 1997, s. 394 (Çevrimiçi) https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2020/01/soubeyrol_tezcan.pdf, 06 Aralık 2021.

³⁴² Ertuğrul Cenk Gürçan, "1791 ve 1793 Fransız Anayasaları'na İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 13, S. 3, 2011, s. 202, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287333>, 6 Aralık 2021.

³⁴³ Soubeyrol, **a.g.m.**, s. 394.

³⁴⁴ 1791 Fransız Anayasası 3. Başlık 3. Bölüm 3. Altbölüm 2. Madde 2. Fıkra.

³⁴⁵ Soubeyrol, **a.g.m.**, s. 394.

³⁴⁶ Gürçan, **a.g.m.**, s. 203.

³⁴⁷ 1791 Fransız Anayasası 3. Başlık 2. Bölüm, 1. Altbölüm, 2. Madde.

³⁴⁸ Göze, **a.g.e.**, s. 553.

³⁴⁹ 1791 Fransız Anayasası 3. Başlık 2. Bölüm 4. Altbölüm 2. Madde.

³⁵⁰ Göze, **a.g.e.**, s. 553.

Yasama ve yürütme organları arasındaki görev ve yetki paylaşımı göstermektedir ki, 1791 Fransız Anayasası'nda, ulus egemenliği ve Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşünceleri birlikte etkili olmuş ve yasama ile yürütme arasındaki ayrım net olarak çizilmiştir³⁵¹. Öyle ki anayasada ulusun, egemenliğin kaynağı olduğu ancak bu egemenliğin temsilciler eliyle kullanılacağı düsturu ile parlamento, kral ve mahkemelere egemenliğin birer parçası verilmiş, organların kendi alanlarında egemen olması sağlanmıştır. Anayasa ile parlamentonun yasama gücünün tümünü ve sadece yasama gücünü, kralın yürütme gücünün tümünü ve sadece yürütme gücünü, mahkemelerin yargı gücünün tümünü ve sadece yargı gücünü kullanacağı belirtilmiş, her organın kendi alanında bağımsız kalacağı diğer organlar üzerinde etkide bulunamayacağı kabul edilmiştir³⁵². Güçlerin birbirlerinden sert bir şekilde ayrıldığı 1791 Anayasası ile yönetim sürdürülebilir olamamış ve 1793 yılında yeni bir anayasa hazırlanmış, hazırlanan anayasada yürütme gücü karşısında yasama gücüne, öncelik ve üstünlük verilmiştir³⁵³. Ancak belirtmek gerekir ki 1793 Anayasa'sı halk oylaması ile kabul edilmesine rağmen uygulamaya konulamamıştır³⁵⁴.

Sonuç olarak denilebilir ki 18. yüzyılda, güçler ayrılığı devlet gücünün kötüye kullanılmasına ve tiranlık tehdidine karşı bir siper olarak görülmüş³⁵⁵, bahsedilen Fransız ve Amerikan Anayasalarının ise güçler ayrılığına yaklaşımları birbirlerinden farklı olmuştur. Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesinin Fransa'da devrim sırasında yanlış anlaşıldığı, abartıldığı ifade edilmekte³⁵⁶ bu düşüncenin doğruluğu da 1791 Anayasası'nda görülmektedir. Yasama ve yürütme organlarının ayrıldığı ve organların birbirlerini etkilemelerinin engellendiği bu anayasada, organlar arasında denge-denetim sağlanması gerekliliği ihmal edilmiştir. Birbirlerine zıt olarak konumlanan organlara verilen ve iktidarın kullanımını sağlayan güçler, güçlerin sert bir şekilde ayrılmasının yarattığı bir sorun olarak bir süre sonra diğerini hakimiyet

³⁵¹ Gürçan, **a.g.m.**, s. 202.

³⁵² Özbudun, **a.g.e.**, s. 170.

³⁵³ Gürçan, **a.g.m.**, s. 202.

³⁵⁴ Göze, **a.g.e.**, s. 555.

³⁵⁵ Aileen Kavanagh, "The Constitutional Separation of Power", **Philosophical Foundations of Constitutional Law**, Ed. David Dyzenhaus, Malcolm Thorburn, Oxford, Oxford University Press, 2016, s. 221.

³⁵⁶ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 53.

altına almak istemiştir³⁵⁷. Bu da Fransa’da yönetimin istikrarlı ve uzun süreli olmamasına yol açmıştır. Kurucular ise Amerikan Anayasası’nı hazırlarken güçleri farklı organlara dağıtmakla birlikte organlar arasında uyum ve iş birliğine dayalı bir dengeler ve frenler sistemi de kurmuşlardır³⁵⁸. Bunda Montesquieu ve Madison’ın güçler ayrılığına verdikleri anlamın üçe ayrılan organ arasında ‘denge’ kurulmasını içermesinin yanında³⁵⁹, Amerika’nın siyasi tecrübeleri de rol oynamış, henüz koloni döneminden itibaren yasama organından ayrılan yürütme organı ve bu iki organ arasında yaşanan çatışmaların bağımsızlık sürecine dek devam etmesi etken olmuştur³⁶⁰. İki anayasanın da güçler ayrılığı kuramına yaklaşımları farklılıklar arz etse de her iki anayasa içinde ortak olarak söylenebilecek olan şudur ki, 1787 Amerikan Anayasası’nı da 1791 Fransız Anayasası’nı da hazırlayanlar, güçler ayrılığı ilkesini hak ve özgürlüklerin korunmasında öncelikli koşul olarak görmüşlerdir³⁶¹.

3.2.3. Yargı Gücü

Montesquieu’ye göre yargı gücü, kişiler arasındaki uyuşmazlıkların çözülmesi ve suçluların cezalandırılması yetkilerini içermektedir³⁶². Düşünür, yargı gücünün halka bırakılmasını ister. Yasama ve yürütmeden farklı olarak, yargılama faaliyetinin vatandaşları doğrudan etkileyen yanı vardır. Devamlı bir kurul yerine bu güç, halka bırakıldığı takdirde korkutuculuğu kaybolur, görünmez gibi olur ve vatandaşlar yargıçtan değil yargıcın görevinden korkar. Bu nedenle düşünür, yargı gücünün kanunlar uyarınca belirli süreliğine seçilecek halktan kişiler eliyle görülmesini önerir³⁶³.

Düşünüre göre mahkemeler sabit değilse de verilecek hükümler sabit olmalıdır. Hükümler süreklilik göstermeli, hepsi bir kanun metninden çıkmışçasına aynı olmalıdır. Yargıçlar kararlarını kanunlara birebir uyacak şekilde vermeli, kararlarına kişisel düşüncelerini katmaktan kaçınmalıdır. Aksi durumu düşünür, hukuki belirliliğe

³⁵⁷ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 53.

³⁵⁸ Lipson, **a.g.e.**, s. 345.

³⁵⁹ **A.e.**, s. 346.

³⁶⁰ **A.e.**, s. 343.

³⁶¹ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 50.

³⁶² Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 198.

³⁶³ **A.e.**, s. 200.

aykırı bulur³⁶⁴. Montesquieu yargı gücüne, yasama ve yürütme güçlerine kıyasla daha az önem verir gibi görünmektedir. Bunun nedeni yargıçlara kanunun okuyucusu rolü biçmesindendir³⁶⁵. Montesquieu için, yargıçların görevi kanunların lafzından fazlasıyla uğraşmayan, pek fazla yaratıcı işlevi olmayan bir faaliyettir. Dolayısıyla yargı gücü siyasi olarak etkin ve hukuksal açıdan biçimlendirici bir konuma sahip değildir³⁶⁶.

18. yüzyılda, Montesquieu'nün de içinde olduğu bazı düşünürler, İlk Çağ ve Orta Çağ döneminde siyasi ve dini baskıların aracı olarak uygulanan ve insan onurunu hiçe sayan aşırı katı cezalara ve monarşinin keyfi cezalandırma usulüne karşı çıkmıştır³⁶⁷. Bu düşünürler, cezalandırmanın amacının intikam almak veya kralın ezici gücünü göstermek değil, gelecekteki suçları önleyerek toplumu kanuni çerçevede korumak olduğu kanısındadır³⁶⁸. Bu doğrultuda Montesquieu'nün eserinde; akla, insanın tabiatına ve doğaya aykırı suçlamalara, adaletsiz ve insanlık dışı cezalandırmalara dikkat çekerek bunları eleştirdiği ve karşı çıktığı görülmektedir. Düşünöre göre, insancıl bir ceza hukuku oluşturulmalı ve verilecek cezalar da buna uygun olmalıdır³⁶⁹.

Montesquieu'nün eserinde, ceza hukukuna ait “kanunsuz suç ve ceza olmaz” şeklinde ifade edilebilecek, suçta ve cezada kanunilik ilkesinin ilk kullanımlarına da rastlanmaktadır. Düşünün, özgürlüğün yalnızca kanunlarla sınırlanabileceği ancak kanunların yasaklamadığı alanlarda bireylerin serbestliğinin bulunacağı ve yargıcın kıyas ve yorumlama yapamayacağı yönündeki görüşleri, suçta ve cezada kanunilik ilkesinin Montesquieu'de varlığını göstermektedir³⁷⁰. Ayrıca düşünür, suçları tasnif

³⁶⁴ A.e., s. 201.

³⁶⁵ A.e., s. 207.

³⁶⁶ Doehring, a.g.e., s. 196.

³⁶⁷ Emine Eylem Aksoy Retornaz, “Beccaria’nın Hapis Cezasına Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 112, Mayıs-Haziran 2014, s. 94, (Çevrimiçi) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-112-1381>, 11 Nisan 2021.

³⁶⁸ (Çevrimiçi) <https://science.jrank.org/pages/10921/Punishment-Enlightenment.html#:~:text=Violent%20but%20irregular%20punishments%20were,and%20must%20not%20be%20arbitrary>, 20 Aralık 2021.

³⁶⁹ Nur Centel, Hamide Zafer, Özlem Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 11 Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2020, s. 23.

³⁷⁰ Uğur Alacakaptan, **İngiliz Ceza Hukukunda Suç ve Cezaların Kanuniliği Prensibi**, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 1958, s. 4.

ederek ayırmakta ve verilecek cezaların suçun ağırlığıyla orantılı olarak takdir edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir³⁷¹.

Montesquieu'ye göre suçlar; dine karşı suçlar, ahlak kurallarına karşı işlenen suçlar, huzuru bozan suçlar ve güvenliği bozan suçlar olarak dörde ayrılmaktadır. Montesquieu tarafından sınıflandırılan bu suçların ihlal ettikleri değerler ve suçlara takdir edilecek cezalar ise şunlardır³⁷²:

1. Dine karşı İşlenen Suçlar: Bu tür suçlar, doğrudan kutsal şeylere karşı işlenmektedir. Suçlara verilecek cezalar da dinin sağladığı menfaatlerden kişiyi mahrum bırakmak olmalıdır. Tapınaklara almamak, süreli yahut süresiz topluluktan dışlamak, küçümsemek verilecek cezalara örnektir. Dine karşı işlenen suçların aleni değil gizli olarak işlenmesi halinde suç, kişi ile tanrı arasında olduğu için konusuz kalmakta ve ceza verilmesi mümkün olmamaktadır.

2. Ahlak Kurallarına Karşı İşlenen Suçlar: Kişi yahut topluluğun sahip olduğu iffet anlayışına ters davranışlar bu suç kategorisine girmektedir. Bu suçlara verilecek cezalar da suç işleyen kişileri doğru yola sevk etmek amacına uygun olmalıdır. Bu nedenle; utandırmak, rencide etmek, gizlenmeye mecbur etmek, şehir ve toplumdan dışlamak, para cezası vermek gibi cezalar takdir edilmelidir.

3. Huzuru Bozan Suçlar: Vatandaşların huzurunu kaçıran suçlar bu kategoriye girmektedir. Hapis, sürgün ve ıslah edici kimi cezalar olayların mahiyetine göre takdir edilmelidir.

4. Güvenliği Bozan Suçlar: Kamunun veya bir vatandaşın güvenliğini ortadan kaldıran yahut ortadan kaldırmaya teşebbüs eden suçlar bu kategoriye girmektedir. Bu suçlara verilecek cezaların özü, eylemi işleyen kişilere karşı, onların da güvenliğini sağlamamak yönünde misilleme yapmaktır. Düşünür, birini öldüren yahut öldürmeye teşebbüs eden kişiye karşı o kişinin öldürülmesini olayların mahiyetine uygun görmektedir. Hatta böyle bir cezanın hasta bir toplumu iyileştirmeye yönelik çare olacağını ifade eder. Mala karşı işlenen suçlarda olayların doğasına uygun olanın mal ile tazmin edilmesi olduğunu belirtir. Ancak mala karşı suç işleyen kişilerin genellikle

³⁷¹ Centel, Zafer, Çakmut, **a.g.e.**, s.23-24, Aksoy Retornaz, **a.g.m.**, s. 94.

³⁷² Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 12. Kitap, 4. Konu, s. 240-242.

bir mülke sahip olmadığından bu kişilere fiziksel cezalar uygulanmasını gerekli görmektedir.

Suçları tasnif eden ve bu tasnife göre değişen cezaların verilmesi gerektiğini belirten düşünür, devam eder ve bazı suçlara ve bunlara yönelik uygulanan cezalara dikkat çeker. Bunlardan biri büyüculük ve sapkınlık ile ilgili suçlamalardır. Düşünüre göre, büyüculük ve sapkınlık ile ilgili suçlamalar, suçlanan kişilerin eylemlerinden ziyade, bu kişilerin karakterlerine ilişkin varılan yargı ile ilişkilidir. Bu da halkın cehaletiyle toplumdaki kişilerin özgürlüklerinin ters orantılı olmasına yol açar. Yani cehalet arttıkça bu toplumdaki kişilere yönelik tehdit de artar. Dolayısıyla, bu suçlara yönelik kovuşturmalara dikkat edilmeli ve suçlamalar kanun koyucu tarafından sınırlandırılmalıdır³⁷³.

Düşünüre göre, bir diğer dikkat edilmesi gereken suç, hükümdara ihanet suçudur. Bu suç, despotik tutumlara ve yönetimi despotizme kaydırmaya oldukça açıktır³⁷⁴. Dolayısıyla, nelerin hükümdara ihanet suçu olarak adlandırılacağı kanunlarla net bir şekilde belirlenmeli, eyleme geçmeyen, düşüncede kalan suçlar cezalandırılmamalıdır. Sözlerin cezalandırılması için, suç teşkil eden eylemi hazırlaması, teşvik etmesi yahut onu takip etmesi gereklidir. Bu nedenle eyleme geçmeyen sözler cezalandırılmamalıdır³⁷⁵. Yazılar sözlerden daha kalıcı olsa da eğer yazılar da ihanet suçunu hazırlamaya yönelik değilse bu suçun konusu olmamalıdır³⁷⁶.

Montesquieu, özgürlüklerin sağlanması için dini siyasetten ve özellikle ceza hukukundan ayırmış görünmektedir. Dini hataların cezasını tanrıya bırakmakta, eyleme geçmeyen, isyana teşvik etmeyen düşünceleri de hukukun dışına itmekte ve cezalandırılacak suç kategorisi olarak kişiye yahut kişinin mülkiyetine karşı işlenen cibri/şiddeti işaret etmektedir³⁷⁷. Suçta ve cezada kanunilik ile cezaların orantılı olması prensipleri, ılımlı ve önleyici cezalandırmaya yönelik düşünceler,

³⁷³ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 12. Kitap, 5. Konu, s. 242-243.

³⁷⁴ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 12. Kitap, 7. Konu, s. 246.

³⁷⁵ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 12. Kitap, 12. Konu, s. 250-251.

³⁷⁶ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 12. Kitap, 13. Konu, s. 252.

³⁷⁷ Shklar, **a.g.e.**, s. 89-90.

Montesquieu'nün eserlerinde yer alan ve çağının önde gelen, yenilikçi tutumlarındandır.

Yargı gücü, Montesquieu'nün açıklamalarında yasama ve yürütmeden daha farklı bir yerde konumlandırılmıştır. Bu durum, yargının diğer iki güçten farklı bir anlam taşımasından kaynaklanmaktadır. Yargının güçler ayrılığındaki rolü, güçler arasındaki ilişki bağlamında değil, taşıdığı potansiyel güç ve tehditte saklıdır. Tarafsız, kurallara sıkıca bağlı, öngörülebilir yargıçlardan oluşan yargı sistemi gerçek özgürlüğün sağlayıcısıdır. Özgürlüğü sağlama misyonu diğer güçlerden bağımsız olan yargıya yüklenmiştir³⁷⁸. Öyle ki, eserin bazı bölümlerinin dikkatle okunmasında bu husus açıkça görülmektedir.

“Avrupa'daki krallıkların çoğunda yönetim ılımlıdır, zira ilk iki güce sahip olan prens, üçüncü gücü uyruklarına bırakır. Üç gücün de sultanın elinde olduğu Türklerde ise korkunç bir istibdat hüküm sürmektedir.”³⁷⁹

İlk iki güç ile yasama ve yürütme güçlerinden bahsedilmektedir. Montesquieu'nün açıklamasına göre Avrupa'daki krallıkların çoğunda yasama ve yürütme, kralın elinde olsa dahi yargının kralın elinde bulundurmaması yönetimde ılımlılığı sağlamaktadır. Ancak yargının da kralın eline geçmesi durumunda yönetimin despotlaşacağına dikkat edilmelidir. Siyasi özgürlüğün koşulu ılımlı yönetim, ılımlı yönetimin de koşulu yargının diğer iki güç ile birleşmemesi olduğuna göre, son kertede özgürlüğün garantisi yargı gücünün düzenlenişinde yatmaktadır³⁸⁰. Öyleyse, ılımlılığın ve özgürlüğün teminatı yargının kralın elinde bulunmamasında yani yargı bağımsızlığındadır.

Montesquieu monarşilerde kralın yargıç olmaması gerekliliğine özellikle vurgu yapar, bu husus düşünür için çok önemlidir. Kralın yargıç olduğu durumda; aracı güçlerin silineceğini, formalitelerin ortadan kalkacağını, korkunun insanları kaplayacağını ve onur, sevgi, güvenlik duygularının yok olarak devletin çökeceği ve monarşi diye bir yönetimin kalmayacağını ileri sürer³⁸¹. Yine düşünür, kralın yargıç

³⁷⁸ A.e., s. 88.

³⁷⁹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 199.

³⁸⁰ Wood, **Özgürlük ve Mülkiyet Rönesans'tan Aydınlanma'ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi**, s. 212.

³⁸¹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 6. Kitap, 5. Konu, s. 99.

olması durumunda dalkavukların bunu fırsat bilerek istedikleri hükümleri alma yönünde kralı sıkıştıracaklarını, verilen hükümlerin önü alınamaz adaletsizlikler ve istismarların nedeni olacağını belirtir³⁸².

Montesquieu'ye göre kişilerin canlarına, servetlerine ve onurlarına önem verilmeyen despotik yönetimlerde, anlaşmazlıklar nasıl olduğu önemli olmadan hemen sonlandırılma eğilimindedir. Bu nedenle yargılama, hızlı, formalitesiz, kuralsızdır. Öyle ki düşünür bu yönetimlerde paşanın olayı dinledikten sonra kafasına göre davacıları sopalatarak yargılamayı bitirdiğini ifade eder³⁸³. Despotik yönetimlerde yargıçlar herhangi bir kanuna dayanmaz çünkü kanun yoktur, dolayısıyla hakimler kendileri kanun yerine geçerek karar verir³⁸⁴. Despotik yönetimlerdeki insanları umutsuz, karamsar ve talihsiz olarak niteleyen düşünüre göre bu yönetimlerde insanlar, yaşamsal haklarını yitirmekten daha çok ölümden korkar. Bu nedenle verilecek cezaların daha sert olması gerekir. Ancak ılımlı yönetimler olan cumhuriyet ve monarşide, insanlar ölümden daha fazla yaşamsal haklarını yitirmekten korkar. Bu nedenle verilecek cezalar insanları yaşamsal haklardan mahrum etmeye yönelik olmalıdır³⁸⁵. Ayrıca ılımlı yönetimlerde, her bir yurttaşın canı kıymetli görüldüğünden despotik yönetimlerin aksine uzun soruşturmalar, formaliteler bulunur ve kişilere her türlü kendini savunma araçları sağlandıktan sonra yargılama nihayete erdirilir³⁸⁶.

Ayrıca taraflara yargıç seçme ve reddetme hakkı tanıyan düşünüre göre önemli suçlamalarda suçlunun kanuna uygun olacak biçimde yargıçları seçebilmesi gerekir. Bu hak tanınmadığı takdirde düşünüre göre en azından kişiye, yargıçları reddetme hakkı tanınmalı ve kişi reddetme hakkını o kadar çok kullanmalı ki nihayetinde kendi istediği yargıçlar ile yargılama gerçekleştirilsin³⁸⁷.

Montesquieu monarşi yönetimlerinde kanunların bulunduğunu ifade eder. Dolayısıyla kanunların belirgin olduğu durumlarda yargıçlar kanuna uygun hüküm

³⁸² A.e., s. 100.

³⁸³ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 6. Kitap, 2. Konu, s. 94-95.

³⁸⁴ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 6. Kitap, 3. Konu, s. 96.

³⁸⁵ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 6. Kitap, 9. Konu, s. 104.

³⁸⁶ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 6. Kitap, 2. Konu, s. 94-95.

³⁸⁷ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 200-201.

vermelidir. Kanunların belirgin olmadığı durumda ise yargıçlar kanunun ruhunu aramalıdır. Cumhuriyet yönetimlerinde ise yargıçlar, kanunlara sıkı sıkıya bağlı kalmalı ve kanunlar asla yurttaşlar aleyhine yorumlanmamalıdır³⁸⁸.

Düşünüre göre, monarşilerde yargıçlar hakem görevinde olup istişare ederek düşüncelerini birbirleri ile paylaşır, uzlaşır ve ortak kanaate varmaya çalışır. Ancak cumhuriyet yönetimleri için bu usulü doğru bulmayan düşünür, bu yönetimlerde yargıçların birbirleri ile konuşmamasını belirterek yargıçların hükme dair kanaatlerini bildirmelerini yeterli görmektedir³⁸⁹.

Montesquieu'nün güçler ayrılığı açıklamalarında yasama, yürütme ve yargı olmak üzere güçler üçe ayrılrsa da bu güçler aynı amaca yönelmiş değildir. Doğal olarak güçlere ilişkin yaklaşım ve açıklamaların da farklı olması doğaldır. Daha önce de belirtildiği üzere, yargı siyasi bir nitelik taşımamakla birlikte yasama ve yürütme bütünüyle siyasi bir faaliyettir. Bu doğrultuda Montesquieu'nün yargı gücüne ilişkin açıklamaları aynı zamanda kendi döneminin yargı ve yargıçlara yönelik yerleşik düşünceler ile de aynı doğrultudadır. Yargının kıyas makinesi, yargıçların ise salt mantıkçı olarak görüldüğü dönemin yaygın anlayışı doğrultusunda Montesquieu'nün yargıyı ve yargıçları güçler arasındaki ilişkilere dahil etmemesi ve yargı gücünü diğer iki güçten farklı konumlandırması anlaşılır bir durumdur. Ayrıca yargı bağımsızlığına önem veren düşünürün yargı gücünü diğer iki gücün etkisinden koruma çabası da yargının güçler arasındaki ilişkide konum farkını açıklamada bir diğer unsurdur³⁹⁰.

Siyasi alanda daimi bir mücadele söz konusu olup denge kaygıları, çıkar için gruplaşmalar, yeni arayışlar söz konusudur. Siyaset; değişmez, düzenli, oturmuş bir düzlem olmayıp devamlı yenilik, değişim, hareketlilik içindedir. Ancak yargının tarafsız bir şekilde işlevini yerine getirebilmesi, siyasetin bu hareketli, canlı düzleminden uzak durması ile mümkündür. Yargının gerektirdiği belirlilik, düzen,

³⁸⁸ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 6. Kitap, 3. Konu, s. 96.

³⁸⁹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 6. Kitap, 4. Konu, s. 96.

³⁹⁰ Cemil Oktay, "Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Yargı Açısından Anlamı ve Türkiye Örneği", **Anayasa Yargısı Dergisi**, C. 1, 1984, s. 224, (Çevrimiçi) https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6318/cemil_oktay.pdf, 26 Haziran 2021

açıklıktır. Bu nedenle yargıyı siyasi düzlemde ve siyasi faaliyet gerçekleştiren yasama ve yürütmeden ayrı tutmak yargının niteliği gereği olmaktadır³⁹¹.

Yargı bağımsızlığının önemine ilişkin Yargıç Marshall'ın şu ifadeleri önemlidir.

“Doğurduğu etki ve sonuç itibarıyla yargı gücü kendisini her hanede hissettirir; topluluğa dâhil her şahsın mülkiyeti, onur ve haysiyeti, hayatı ve nihayet her şeyi onun elinden geçer. Bundan dolayı değil midir ki, ... yargıç, kendi Allah'ının ve vicdanının emir ve murakabesi dışında hiçbir etkinlik baskısına kapılmayacak şekilde mutlak bir bağımsızlığa sahip olmalıdır. Gençliğimin daha ilk çağlarından bugüne gelinceye kadar iman ettiğim ve inandığım bir şey var ise, o da şudur ki, günahkar ve nankör bir millete bu yeryüzünde yüklenecek en büyük cehennem azabı ve en zalim ceza, ... bağımsızlığından mahrum bir adalet cihazıdır.”³⁹²

Yargı bağımsızlığının ortaya çıkışı, yerleşmesi ve kabulü güçler ayrılığı ilkesinin ortaya çıkışından daha önceye dayanmaktadır. Yargı bağımsızlığı, yargıçların yerine getirdikleri işlevin toplumsal boyutu nedeniyle baskı ve müdahalelerden karşı anayasal ve kurumsal önlemler ile korunma altına alınması anlamına gelmektedir³⁹³.

Ayrıca yargı bağımsızlığının güçler ayrılığı ilkesi ile olan ilişkisi bakımından günümüzde başka bir önemi daha vardır. Yasama ve yürütme organlarının işlevlerini yerine getirirken hukuka uyup uymadığı, kendi yetki sınırlarını aşp aşmadığının tespiti ve eğer böyle bir ihlal varsa gerekli yaptırımın sağlanması yalnızca diğer güçlerden bağımsız olan yargı aracılığı ile mümkündür³⁹⁴. Ancak bu noktada yargı gücünün bu işlevi ile Montesquieu'nün yargı gücü ve güçler ayrılığına ilişkin düşünceleri arasında bir fark olduğunu belirtmeliyiz. Yargı gücünün işlevini, kişiler

³⁹¹ Oktay, **a.g.m.**, s. 225.

³⁹² Akt. Ender Ethem Atay, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Işığında Danıştay”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 17, S. 2, 2013, s. 1130, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789318>, 01 Haziran 2022.

³⁹³ Levent Gönenç, “Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı”, **TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri-3**, Ankara, 2011, s. 1, (Çevrimiçi) https://www.tepav.org.tr/upload/files/1299851562-0.Yarginin_Bagimsizligi_ve_Tarafsizligi.pdf, 01 Haziran 2022.

³⁹⁴ Gönenç, “Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı”, s. 7.

arası uyuşmazlıkların çözümü ve suçluların cezalandırması olarak gören düşünür, yargıyı diğer organlar üzerinde kontrol aracı olarak görmemekte ve yargının eline diğer organları kontrol edecek herhangi bir yetki vermemektedir. Montesquieu yargı bağımsızlığını vurgular ve gerçekleştirirken bunu yargıyı diğer iki güçten izole ederek yapmaktadır.

Montesquieu için siyasi düzlemde koparılan yargının, gerçekte özgürlüğü sağlama gibi önemli bir görevi olduğu ifade edilmişti. Ancak hepsi bu değildir. Düşünür, yargı gücünün önemli bir potansiyel taşıdığını fark ederek tehdit haline gelme ihtimalini de gözden kaçırmaz. Bu nedenle düşünür, bazı önlemler alarak yargı gücünün kendi sınıfı soylular için tehlikeli hale gelmesini engeller.

Yargı gücü, yasama ve yürütme güçlerinden farklı olarak devamlı bir kurula hasredilmediği, yokmuş gibi olduğu için diğer iki güce karışması, onlara dahil olması söz konusu değildir³⁹⁵. Yürütmenin yargısal görev üstlenmesi hiçbir şekilde söz konusu değildir. Ancak bazı istisnai durumlarda yasama organı yargısal görevler üstlenmektedir. Montesquieu'nün belirlediği bu istisnai durumlar şunlardır³⁹⁶:

1. Soyluların yargılanması mahkemeler tarafından değil, soylular meclisi eliyle gerçekleştirilmelidir.

2. Kanunlar bazı durumlarda katı olabilir. Bu katılığı yumuşatmak amacı ile yargılanıp ceza almış kişiler için soylular meclisinin bir temyiz mahkemesi görevi görerek affetme yahut cezayı indirme yetkisi bulunmalıdır.

3. Kamu görevi üstlenen kişilerin suçlanması halk meclisince, yargılanması soylular meclisince gerçekleştirilmelidir.

İşte yargı gücünün elinden bazı yetkilerin alınarak yasama organına devredilmesi yargı gücünün taşıdığı potansiyelin düşünür tarafından fark edildiğinin göstergesidir. Yargının kralın elinden alınması ve halkın eline verilmesi Montesquieu'nün sınıfı, soylular açısından yeterli bir önlem değildir. Kral kadar halk kesimi de soylular için tehlikelidir, sakıncalıdır. Montesquieu bunun için çözümü

³⁹⁵ Ağaoğulları, Çulha Zabacı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 428.

³⁹⁶ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 206-207, Ağaoğulları, Çulha Zabacı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 428-429.

soyluların yargılanmasını halkın elinden almakta bulmuştur. Parlamentonun soylular kısmı soyluların yargılamasını üstlenmektedir. Böylelikle soylular sınıfı, kraldan olduğu kadar halktan da korunmuş olmaktadır³⁹⁷.

Sonuçta Montesquieu soylular sınıfına mensuptur. Düşüncelerinin oluşumu, ait olduğu sosyal konumdan ve yetiştirme şekline bağlıdır. Fransa'nın siyasal geleneğinde bulunan bu sınıf düşünür için, eski ve yeni karşılaştırması neticesinde mutlak monarşiye evrilen Fransa'nın kurtuluşunun yine soylular aracılığı ile olacağı çıkarımını yapmasını sağlamıştır. Düşünürü göre; soylular yönetimin teminatı, istikrarın sebebi, denge unsurudur. Soylular sınıfının korunması için de soylulara verilen ayrıcalıkların, düşünür için gerekli görülmesi kendi bakış açısından anlaşılır olmaktadır.

Montesquieu'nün güçler ayrılığına ilişkin düşüncelerine İngiltere kadar Locke'un düşünceleri de rehberlik etmektedir³⁹⁸. Locke'un düşüncesinde güçler ayrılığı, yasama ve yürütme organları arasındaki yetkilerin paylaşımında yatmaktadır. Yargı ise ayrı bir güç olarak nitelendirilmemiştir. Montesquieu kuramı bir adım ileri götürerek modern anlamdaki şeklini vermiş ve yasama, yürütme, yargı güçlerinin ayrı ellere tevdi edilmesi gerekliliğini belirtmiştir³⁹⁹. Yargının, yasama ve yürütme güçlerinden bağımsızlığının eşit derecede önemli olduğunu belirtmesiyle ise güçler ayrılığına en belirgin katkısını yapmıştır⁴⁰⁰.

Buraya kadar Montesquieu'nün özgürlüğün gerçekleşmesini sağlamanın yolu olarak gördüğü güçler ayrılığı düşüncesi, düşünürün İngiltere'de gözlemlediğini ileri sürdüğü siyasal yapıdan onun görüşlerinden yola çıkarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte düşünürün bu güçlere verdiği anlamlar, karşıt görüşler, eleştirilere yer verilmiş, nihayetinde düşünür için bu güçler, güçleri birbirlerinden ayırmanın gerekliliği ve bunu sağlamanın önemi açıklanmıştır. Yasama, yürütme ve yargı güçlerini tasnif eden düşünür, güçleri birbirlerinden ayırır ve güçlerin ayrı organlar eliyle görülmesini ileri sürerken aynı zamanda bu ayrımın eğer her bir organa diğerini

³⁹⁷ Althusser, **a.g.e.**, s. 126-127.

³⁹⁸ Vile, **a.g.e.**, s. 83, Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 51.

³⁹⁹ Gökberk, **a.g.e.**, s. 338, Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 51.

⁴⁰⁰ Eric Barendt, "Seperation of Powers and Constitutional Government", **The Rule of Law and the Seperation of Powers**, Ed. Richard Bellamy, London and New York, Routledge Publish, 2016, s. 277.

kontrol edecek ve birbirlerini dengeleyecek yetkiler vermeden gerçekleştirmenin iktidarı sınırlanma amacına ulaşmaya yaramayacağının da farkında olduğunu bu nedenle frenler ve dengeler ilkesine yer verdiği belirtilmiştir. Ancak burada yargı gücünün ayrı tutulduğu ve bunun izole bir ayırım olduğuna dikkat çekerek yargı bağımsızlığını sağlamanın önemli olduğu ifade edilmiştir. Yani, güçler tasnif edilerek birbirlerinden ayrılmalı ancak bunun yargı hariç olmak üzere dengeler ve frenler ile gerçekleştirileceği sonucuna ulaşmış bulunmaktayız. Yine de Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesi bununla sınırlı değildir. Güçler ayrılmalı, ayrı organlar eliyle görevlerini yerine getirmeli ve bu ayırım dengeler ve frenler ilkesini de içermeliyken Montesquieu'nün düşüncelerinde yer alan başka bir unsur ile Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesi ile gerçekte neyi amaçladığını gösterecektir.

Öyleyse, bir sonraki bölümde açıklamalarımızı derinleştirerek düşünürün kurama yaklaşımını ve güçler ayrılığı ile gerçekte neyin amaçlandığını değerlendirmeye çalışacağız.

3.2.4. Montesquieu'nün Güçler Ayrılığı Düşüncesinin Özü

Montesquieu'nün güçler ayrılığına ilişkin düşüncesinin gerçekte ne ifade ettiğine yönelik önemli yorum farklılıkları vardır. Bir görüşe göre, Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesi, güçlerin saf ayrılığı kuramı esasına dayanmaktadır. Ancak Amerikan anayasası kurucularının da dahil olduğu diğer bir görüşe göre, Montesquieu'de saf güçler ayrılığının dengeler ve frenler sistemi tarafından değiştirilmesi neticesinde ortaya çıkan kısmi güçler ayrılığı söz konusudur⁴⁰¹. Öyleyse Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesini ele almak için öncelikle saf güçler ayrılığı kuramı incelenmeli, ardından güçler ayrılığının Montesquieu için gerçek amacını ifade etmeliyiz.

Saf güçler ayrılığı kuramına göre; yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üçe ayrılan iktidar, bu işlevleri yerine getirmek üzere üç organa dağıtılmalıdır. Her bir organın yetkisi yalnızca kendi işlevini yerine getirmek ile sınırlandırılmalı ve başka bir organın yetki alanına girmesine engel olunmalıdır. İşlev ve organların bölüşümü ile işlevleri yerine getirecek kişiler de ayrılmalı, hiç kimsenin aynı anda birden fazla

⁴⁰¹ Vile, **a.g.e.**, s. 94.

organda yer almasına izin verilmemelidir. İşlevlerin, organların ve kişilerin birbirlerinden net bir şekilde ayrılması ve birbirlerine müdahale etmesinin engellenmesi ile organların her biri diğerlerini frenleyecek ve yönetim hiçbirinin hakimiyetine girmemiş olacaktır⁴⁰².

Geleneksel baskıcı mutlak monarşiler ve temsili olmayan yönetimlere yönelik tepkilerin arttığı dönemde, Montesquieu'nün İngiliz siyasal organlarını adil ve dengeli bir yönetim paradigması olarak idealize etmesi, mevcut devlet sistemlerini reforme etmek veya değiştirmek isteyenler için örnek teşkil etmiş, 1776 yılında hazırlanan Virginia ve Maryland anayasaları bu doğrultuda güçlerin saf ayrılığı ilkesine anayasalarında yer vermiştir⁴⁰³. 1776 Virginia Anayasası 3. maddesinde *“Yasama, yürütme ve yargı organları ayrı ve bağımsız olmalıdır, böylelikle hiçbir diğ er organlara ait yetkileri kullanamayacak ve hiç kimse aynı anda birden fazla yetkiyi kullanamayacaktır...”*⁴⁰⁴ ve 1776 Maryland Anayasası Haklar Bildirgesi 6. maddesinde *“Devletin yasama, yürütme ve yargı güçleri daima birbirlerinden ayrı ve bağımsız olmalıdır.”*⁴⁰⁵ diyerek güçler ayrılığını anayasalarında kabul etmişlerdir. 1780 tarihli Massachusetts Anayasası Haklar Bildirgesi 30. maddesinde ise: *“...yasama organı asla yürütme ve yargı güçlerini ya da ikisinden birini kullanamaz; yürütme asla yasama ve yargı güçlerini ya da ikisinden birini kullanamaz; yargı asla yasama ve yürütme güçlerini ya da ikisinden birini kullanamaz...”*⁴⁰⁶ diyerek güçler ayrılığını daha açık ve dogmatik olarak ifade etmiştir⁴⁰⁷.

Saf güçler ayrılığı kuramını teorik olarak ifade etmek, anayasa metinlerinde yer vermek de buna dahil, kuramı uygulamaya dökmekten daha kolaydır. Oysa saf güçler ayrılığı kuramı, uygulamada ortaya çıkaracağı çeşitli sorunları içinde barındırmaktadır. Saf güçler ayrılığında, tek dal-tek işlev anlayışı söz konusudur. Yani

⁴⁰² A.e., s. 14.

⁴⁰³ Eoin Carolan, **The New Separation of Powers A Theory for the Modern State**, Oxford, Oxford University Press, 2009, s. 18-19.

⁴⁰⁴ 1776 Virginia Anayasası (The Constitution of Virginia) tam metni için bkz. (Çevrimiçi) https://ballotpedia.org/Virginia_Constitution, 21 Ocak 2021.

⁴⁰⁵ 1776 Maryland Anayasası (The Constitution of Maryland) tam metni için bkz. (Çevrimiçi) https://avalon.law.yale.edu/17th_century/ma02.asp, 20 Ocak 2022.

⁴⁰⁶ 1780 Massachusetts Anayasası (The Constitution of Massachusetts) tam metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://malegislature.gov/laws/constitution>, 8 Şubat 2022.

⁴⁰⁷ John A. Fairlie, “The Separation of Powers”, **Michigan Law Review**, Vol. 21, No. 4, February 1923, s. 398, dn.10, (Çevrimiçi) <https://www.jstor.org/stable/pdf/1277683.pdf>, 18 Mart 2022.

işlevlerin, ayrıldığı ve dağıtıldığı organlarla birebir denk düştüğü varsayılmaktadır. Ayrıca her organ kendi işlev alanı ile sınırlanmaktadır ve organların yetkisini aşarak diğer organlara müdahale etmemesi gereklidir. Ancak bu iki görüş de sorunludur. Tek dal-tek işlev anlayışı için işlev ile organ arasında birebir ilişki olduğu savının hiçbir modern devlette sürdürülemeyeceği söylenebilir. Modern devlette üç organ da üç işlevi bir dereceye kadar yerine getirir⁴⁰⁸. Çünkü, devlet organları tarafından kullanılan geniş yetkiler, tatmin edici bir şekilde basitçe üç yönlü görev dağılımına indirgenemez⁴⁰⁹. Dahası kendi görevlerine iyi organize olmak için her organın yasama, yürütme ve yargı görevlerini yerine getirmesi gerekir. Her organın birden fazla işlevi yerine getirdiği kabul edildiği takdirde, her organı yalnızca kendi işlevi ile sınırlamaya yönelik olan görüş de tek dal-tek işlev görüşü ile benzer sorunlarla karşılaşacaktır. Ancak bu görüş kurumsal pratikleri göz ardı ettiği gerekçesi ile de eleştirilmektedir çünkü organlar kendi işlevlerini yerine getirirken diğer organlar ile bağlı ve etkileşim içindedir⁴¹⁰.

Organların kendi iktidar alanında, tam olarak bağımsız ve egemen olduğu bir devlet düzeninin düşünülmesi mümkün değildir. Bu takdirde devlet, zıt yönlerden eşit kuvvet uygulanarak çekilen bir cisim gibi hareketsiz kalır. Yönetimin sürdürülmesi, organlar arasında iş birliğini sağlayacak karşılıklı etkileşim araçlarını gerekli kılmaktadır⁴¹¹. Söylenebilir ki, kamu kurumlarını herhangi bir kurumsal etkileşimi yasaklayacak kadar katı bir bağımsızlık kavramına tabi tutma fikri, etkin bir yönetimin gerçekleriyle de bağdaşmaz. Devletin uyumlu bir şekilde işleyebilmesi için organlar arasında bir dereceye kadar iş birliği ve birliktelik şarttır⁴¹². Ayrıca, güçler ayrılığının temel gerekçelerinden biri gücün kötüye kullanılmasına engel olmak ve buna karşı önlem almak ise saf güçler ayrılığının bunu gerçekleştirmek için yetersiz olacağı ifade edilebilir. Güçler yasama, yürütme ve yargı olmak üzere ayrılarak güçlerin tek elde birleşmesinin yaratacağı kötüye kullanım engellenmiş olur ancak hiçbir örtüşme olmadan böyle bir ayrılık tek bir organın gücünü kötüye kullanımını engellemekte

⁴⁰⁸ Kavanagh, **a.g.e.**, s. 225-226.

⁴⁰⁹ Carolan, **a.g.e.**, s. 19.

⁴¹⁰ Kavanagh, **a.g.e.**, s. 226-227.

⁴¹¹ Özbudun, **a.g.e.**, s. 170.

⁴¹² Carolan, **a.g.e.**, s. 19.

başarısız olacaktır. Çünkü diğer organların gücünü kötüye kullanabilecek organa karşı müdahalede bulunmasına kesinlikle izin verilmemektedir⁴¹³. Son olarak, saf güçler ayrılığı kuramında, bir organın sınırlı bir alanda herhangi bir kontrol olmaksızın çalışmasına izin verilmesi durumunun otokrasiyi tetikleme ihtimali olduğu da söylenebilir⁴¹⁴.

Sonuç olarak organlar arasında iş birliğini sağlayacak herhangi bir düzenleme yapmadan saf güçler ayrılığı ilkesinin benimsenmesi uygulamada çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Saf güçler ayrılığının yol açtığı sorunların fark edilmesi sonraki tarihlerde hazırlanan komşu eyalet anayasalarını hazırlayanları etkilemiş ve bu anayasalarda güçlerin sert bir şekilde ayrımı yerini daha ölçülü bir ayrıma terk etmiştir. Carolan'ın ifadesi ile devrimcinin ateşli coşkusunun yerini politikacının pratik gerçekçiliği almıştır⁴¹⁵. Bu doğrultuda, 1783 yılında hazırlanan New Hampshire Anayasası değişikliğin fark edilmesi bakımından önemlidir. Anayasanın Haklar Bildirgesi 37. maddesinde, güçler ayrılığına yer verilmekte ancak güçler ayrılığını ifade ederken seçilen kelimeler, güçler ayrılığına yönelik yaklaşımın kendinden önceki eyalet anayasalardan farklı olduğunu göstermektedir: “...yasama, yürütme ve yargı, özgür bir yönetimin doğasının kabul edeceği veya anayasanın tüm dokusunu çözülmez bir birlik ve dostluk bağıyla bağlayan bağlantı zinciriyle tutarlı olduğu gibi birbirlerinden ayrı ve bağımsız tutulmalıdır.”⁴¹⁶

Sonuç olarak Amerikan anayasacılık deneyimi, uygulanabilir yönetim modeli olarak saf güçler ayrılığı kuramının etkisizliğini göstermiştir⁴¹⁷. Vile, saf güçler ayrılığı kuramının uygulamadan ziyade, güçler ayrılığı kuramının tarihi süreç içinde değişim ve gelişimini anlamaya yarayacak bir ideal tip veya denektaşı vazifesi gördüğünü ifade eder⁴¹⁸.

⁴¹³ Vile, **a.g.e.**, s. 19, Gittings, **a.g.m.**, s. 3-4.

⁴¹⁴ András Sajó, **Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism**, Budapest, Central European University Press, 1999, s. 75.

⁴¹⁵ Carolan, **a.g.e.**, s. 20.

⁴¹⁶ 1783 New Hampshire Anayasası Haklar Bildirgesi (Bill of Rights, The Constitution of New Hampshire) tam metni için bkz. (Çevrimiçi) <https://www.nh.gov/glance/bill-of-rights.htm>, 4 Şubat 2022.

⁴¹⁷ Carolan, **a.g.e.**, s. 20.

⁴¹⁸ Vile, **a.g.e.**, s. 14.

Güçlerin saf ayrılmadığı yönetimlerde, organlar güçlerin kullanımında iş birliği içinde hareket edecektir. Organların birbirleri ile iş birliği içinde olması devlet mekanizmasının işlemesine yardımcı olurken, aynı zamanda yetkilerini karşılıklı kullanmaları birbirlerini dengelemelerini de sağlar. Bu şekilde bir denge mekanizmasının kurulması, bir organın diğerleri üzerinde hakimiyet kurmasını, baskın hale gelmesini ve iktidarın mutlaklaşmasını engeller. Güçler ayrılığı ilkesinin uygulanabilirliğini sağlayan dengeler ve frenler sistemi özellikle güçlerin sert bir şekilde ayrıldığı yönetimlerde, ilkeyi tamamlayıcı bir özellik gösterir. Aksi takdirde sistemin tıkanıklık yaşaması yahut organlardan birinin mutlaklaşması endişesi taşınır⁴¹⁹.

Montesquieu’de iktidarın uygulanmasında sadece devlet güçlerinin birbirlerine zıt olan farklı organlara dağıtılması anlamında olumsuz kontrollere güvenmemiş ve daha ileri giderek her organın eline diğerini kontrol edebileceği yetkiler vererek olumlu kontrolü savunmuştur⁴²⁰. Daha önce açıklandığı üzere, Montesquieu’nün açıklamalarında organların sınırları belirlenmiş, müdahale edilemez görev alanları bulunmamaktadır. Aksine, bilinçli olarak organlar arasında denetleme-dengeleme-frenleme ile güçlerin kullanımı söz konusudur. Güçlerin dağıtıldığı organlar, esas olarak kendi görevlerini yerine getirecek ancak denetlemek, dengelemek ve frenlemek amacı ile birbirlerinin görev alanlarına da girebilecektir. Yasama ve yürütme organlarının her birine verilen ve diğer organ üzerinde sınırlama oluşturan yetkiler sayesinde yasama ve yürütme organları birbirlerini dengeleyip frenlemektedir.

Montesquieu’nün amacı, kral ve parlamentonun sahip oldukları güçler ile birbirlerini suiistimal etmelerine engel olmaktır. Bunun da yolu her iki organa birbirlerini frenleyebilecekleri yetkiler vererek karşı karşıya gelmelerini sağlamaktır. Birbirlerinden kesin ve tam bir yetki dağılımı ile ayrılmamış rakip organların karşılıklı rıza ve tartışmasına dayanan yönetimde, bu yetkiler arasında bir ayrılık değil aksine çalışma birliği, karşılıklı müdahale sistemi mevcuttur. Montesquieu’nün

⁴¹⁹ Levent Gönenç, “Siyasi İktidarın Denetlenmesi Dengelenmesi ve Anayasalar”, **TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri**, Ankara, 2010, s. 8-9, (Çevrimiçi) https://www.tepav.org.tr/upload/files/1280236405-1.Siyasi_Iktidarın_Denetlenmesi_Dengelenmesi_ve_Anayasalar.pdf, 25 Mart 2021.

⁴²⁰ Vile, **a.g.e.**, s. 102.

sınırlanmayan iktidarın kötüye kullanılabileceği endişesi de organlardan birinin diğeri tarafından denetlenmesi ve sınırlanması ile ortadan kalkmaktadır⁴²¹.

Sonuç olarak Montesquieu, güçleri yasama, yürütme ve yargı olmak üzere ayırarak farklı organlara dağıtsa da bu ayırım güçlerin saf ayrılığı esasına dayanmaz. Ayrıca düşünür, güçler arasında dengeler ve frenler sistemi kurarak organların iş birliği içinde hareket etmesi gerektiğini ileri sürer. Ancak düşünürün kuramında dengeler ve frenler sisteminin yanında başka bir unsura daha rastlanılmaktadır. Bunu tespit edebilmek ve Montesquieu'nün güçler ayrılığına ilişkin konumunu belirleyebilmek için düşünürün şu sözleri incelenmelidir: *“Şu üç güç, aynı kişinin veya hatta önde gelenlerden veya asillerden veya halktan oluşan aynı kurumun elinde olursa her şey mahvolur: kanun yapma gücü, kamu kararlarını yürütme gücü ile suçları veya şahıslar arasındaki anlaşmazlıkları yargılama gücü.”*⁴²²

Montesquieu'nün tüm güçleri elinde toplayan despotlara karşı olduğu bilinmektedir. Ancak yukarıdaki alıntıdan anlaşılmaktadır ki, güçler tek kişide yahut tek sınıfta (soylular gibi) veya halkta da toplansa yine özgürlüğün varlığı söylenemeyecektir. Buradan anlaşılmaktadır ki Montesquieu için güçler ayrılığı, güçlerin yalnızca işlevsel ayrılığı ile gerçekleşmemekte ayrıca güçlerin farklı toplumsal güçlere dağıtılmasını da gerektirmektedir⁴²³. Toplumsal güçlerin neler olduğu sorusunu cevaplayabilmek içinse Montesquieu'nün güçler ayrılığı kuramında siyasi alanda kendisine yer bulan kurumlara bakmak gerekir. Yasama gücü, iki meclisten oluşan temsilciler ve soylular meclisine, yürütme gücü ise krala verilmiştir. Yargının yalnızca kanunların okunması faaliyetini içermesi yargıyı paylaştırılacak güçlerden biri olmaktan çıkarır⁴²⁴ ve Montesquieu'nün yargı gücü için dediği görünmezlik, hiçlik gerçekleşir. Yargı siyasi bir güç değildir, siyasi güçler olarak yasama ve yürütme vardır⁴²⁵. Siyasi güçlerin kullanıldığı organlar; soylular meclisi, halk meclisi ve kral, bu kurumlara sahip olan güçler ise soylular, halk ve kraldır⁴²⁶. Öyleyse, kuramın özü açığa çıkmakta ve güçler ayrılığı ile anlaşılması gereken

⁴²¹ Okandan, **a.g.m.**, s. 508.

⁴²² Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 199.

⁴²³ Touchard, **a.g.e.**, s. 411.

⁴²⁴ Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 432,

⁴²⁵ Teziç, **a.g.e.**, s. 392, dn. 77.

⁴²⁶ Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 432.

güçlerin yasama ve yürütme olduğu, bu güçlerin paylaştırılacağı güç odaklarının ise; kral, soylular ve halk olduğu görülmektedir⁴²⁷. Üç toplumsal gücün üç siyasal güç haline gelerek birlikte egemenliğinin sağlanması⁴²⁸, hukuki ilişkiler içerisinde çekilen üç gücün dengelenmesi⁴²⁹ Montesquieu'nün güçler ayrılığı kuramının özüdür. Öyleyse, Montesquieu için güçler ayrılığı ile ifade edilen, *"sözcüğün hukuki anlamında güçlerin ayrımı değil, siyasal özgürlüğün koşulu olan toplumsal güçlerin dengesi"*⁴³⁰ ve *"gücün belirli güç odakları arasında, yani kral, soyluluk ve "halk" arasında dengeli biçimde paylaştırılmasından başka bir şey değil."*⁴³¹ dir.

Yukarıdaki alıntılarda Montesquieu'nün kuramına ilişkin vurgulanan farklı sınıfların yönetime katılımı ve bunlar arasında dengenin sağlanmasıdır. Bu ise akla karma yönetim kuramını getirmektedir. Karma yönetim; monarşi, aristokrasi ve demokrasi yönetimlerinin yozlaşma tehlikesine karşı geliştirilmiş, yalnız bir kişi veya yalnız bir sınıfın iktidarı ele geçirmesinin yönetimde keyfiliğe, kendi çıkarını gözetmeye yol açacağından hareketle, çeşitli yönetim türlerinin birleştirilmesi, karıştırılması neticesinde ölçülü ve orantılı bir yönetim sağlama düşüncesine dayanır⁴³². Monarşik, aristokratik ve demokratik yönetimlerin unsurlarının alınarak iktidarın farklı sınıflar tarafından birlikte kullanılması ile herhangi bir sınıfın diğerleri üzerinde hakimiyet kurması ve onlara iradesini dayatması mümkün olmayacaktır⁴³³. Karma yönetim ile iktidarın kullanımı tek bir kişi veya tek bir sınıfın eline verilmeyecek, toplumdaki diğer sınıflar da iktidara ortak edilerek iktidarı kötüye kullanabilecek kişi veya sınıfın karşısına dengeleyici güç olarak ortaya çıkacaktır⁴³⁴.

Montesquieu'de yasama, yürütme ve yargının yalnızca biçimsel olarak ayrılmasının her birinin diğerlerini kontrol etmesine izin vereceğine inanmamaktadır⁴³⁵. Venedik Cumhuriyeti'ni örnek veren düşünür, bu yönetimde

⁴²⁷ Althusser, **a.g.e.**, s. 123.

⁴²⁸ Touchard, **a.g.e.**, s. 411.

⁴²⁹ Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 432.

⁴³⁰ Aron, **a.g.e.**, s. 35.

⁴³¹ Althusser, **a.g.e.**, s. 124.

⁴³² Bellamy, **a.g.m.**, s. 440.

⁴³³ Levent Gönenç, "Siyaset Bilimi ve Anayasalar", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 54, S. 3, 1999, s. 102, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/38192>, 30 Haziran 2021.

⁴³⁴ Gönenç, "Siyaset Bilimi ve Anayasalar", s. 101-102.

⁴³⁵ Bellamy, **a.g.m.**, s. 444.

yasama gücünün meclise, yürütme gücünün senatoya, yargı gücünün mahkemelere verilmiş olduğunu belirtir. Her ne kadar güçler, üç ayrı organa dağıtılmış olsa da üç organda da soylular sınıfından gelen kişiler görev almakta olduğundan bu yönetimde gücün tek elde, soylular sınıfında toplanmış olduğu soylular sınıfının iktidarı tek başına kullandığı görülmektedir. Bu ise Montesquieu'ye göre yönetimi zorbalaştırmaktan kurtaramamıştır⁴³⁶. Venedik Cumhuriyeti örneği göstermektedir ki güçlerin yalnızca biçimsel ayrımı yeterli değildir. Öyleyse biçimsel ayrım yerine iktidarın farklı sınıflara, farklı toplumsal güçlere dağıtımı gerekmektedir. Bu minvalde düşünür, açıklamalarında karma yönetime yer vererek üç siyasal gücün; monarkın, aristokrasinin ve halkın temsil edilerek güçler dengesinin sağlandığı bir yönetim ileri sürmektedir⁴³⁷. Böylelikle, Montesquieu'nün açıklamalarının özünde yatanın monarşik, aristokratik ve demokratik unsurların dengelenmesi olduğu görülmektedir⁴³⁸.

Montesquieu'nün dikkatli bir şekilde okunmasında, karma anayasa ve güçler ayrılığı düşüncelerinin ayırt edilemeyecek şekilde birbirine geçtiği başka bir deyişle güçler ayrılığının Montesquieu için karma yönetim düşüncesini inşa etmede kullanılan bir faktör olduğu ileri sürülmektedir⁴³⁹. Düşünür için özgürlük siyasi anlamda güçler ayrılığına bağlı olmasına rağmen bu ayrılığın karma yönetim olmadan gerçek bir ayrılık olamayacağı görülmektedir⁴⁴⁰.

Güçler ayrılığı ile karma yönetimin birbirlerinden farklılaştığı temel nokta, güçler ayrılığında iktidarın işlevsel ayrımı söz konusu iken karma yönetimde vurgu, iktidarın farklı sınıflar aracılığı ile kullanılmasında yatmaktadır⁴⁴¹. Karma yönetimde iktidarın bölünmezliği nedeniyle gücün dağılımı sorunu iktidarın sınırlandırılmasında

⁴³⁶ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 200.

⁴³⁷ İrfan Çelik, "Kuvvetler Ayrılığı: Bir İndirgeme ve Dönüşüm", **Liberal Düşünce Dergisi**, S. 64, Yıl 16, Güz 2011, s. 138, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/791441>, 25 Ocak 2021.

⁴³⁸ Çelik, **a.g.m.**, s. 139.

⁴³⁹ Francis G. Wilson, "The Mixed Constitution and the Separation of Powers", **The Southwestern Social Science Quarterly**, Vol. 15, No. 1, June 1934, s. 16, (Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/stable/42879157>, 15 Mayıs 2022.

⁴⁴⁰ Wilson, **a.g.m.**, s. 15.

⁴⁴¹ Gönenç, "Siyaset Bilimi ve Anayasalar", s. 102.

değil; kral, aristokrasi ve halk arasındaki ilişkide yatan sosyal dengededir⁴⁴². Güçlerin dengesi kavramının hem güçler ayrılığı kuramında hem de karma yönetimde vurgulandığını söylemeliyiz. Ancak karma yönetim ile güçler ayrılığı kuramı arasında denge kavramı açısından belirgin ve ayırt edici bir farklılık vardır. Güçler ayrılığı kuramı, organlar arasında kurumsal bir güç dengesini amaçlarken karma yönetimin özünde bulunan denge kavramı ise sosyo-politik güçler dengesine yöneliktir. Karma yönetimde öngörülen güçler dengesi, hükümet organlarının kurumsal dengesine atıfta bulunmaz, sosyo-politik güçlerin dengesini ifade eder⁴⁴³. Bu bakımdan Montesquieu'nün de öncülleri gibi anayasada siyasi dengeden ziyade toplumsal dengeyi gözettiği söylenebilir⁴⁴⁴.

Montesquieu'nün güçler ayrımının esası, iktidarın çıkarları farklı kesimlere paylaştırılması ile yönetimin bir sınıfın eline geçmesinin engellenmesidir. Düşünür, farklı toplumsal güçlerin olduğunu bilmekte ve bu farklılıkların birlikte uyuma kavuşacağına inanmaktadır. Gerçek birliğin, müzikteki disonansların akora yönlendirmesi gibi, toplum içinde birbirlerine zıt görünen ancak tarafları genel refaha yönelten uyum birliği olduğunu belirtir⁴⁴⁵. Yönetime farklı sınıfların getirilmesi her sınıfın kendi çıkarlarını gerçekleştirmek istemesi sonucunu doğurur. Her sınıfın kendi çıkarları peşinde koşması, rekabet ve mücadelesi kendi içinde bir denge yaratır. Her bir sınıf, sahip olduğu güç ile diğerlerinin tutkularını ve çıkarlarını sınırlandırır, frenler. Böylelikle, güçlerin farklı kesimlere dağıtımı, bir taraf lehine bozulmayacak şekilde bir denge ortamı yaratır⁴⁴⁶. Bir gücün başka bir gücü engellemesi özgürlüğü de sağlar. Sonuçta, sınıflar arası rekabetin ılımlı devletler için bir gereklilik olduğu sonucuna ulaşılır. İngiltere anayasası da siyasal güçler toplumsal sınıflar arasındaki dengeyi anayasal yapısı içine oturtmuş ve bu sayede ılımlı ve özgür bir devletin esaslarını ortaya koymuş olduğundan Montesquieu'nün kuramında merkezi rol

⁴⁴² Ulrike Müßig, "Montesquieu's Mixed Monarchy Model and The Indecisiveness of 19th Century European Constitutionalism Between Monarchical and Popular Sovereignty", *Historia et ius*, paper 5, 3/2013, s. 5, (Çevrimiçi) http://www.historiaetius.eu/uploads/5/9/4/8/5948821/mussig_finale.pdf, 5 Şubat 2022.

⁴⁴³ Müßig, *a.g.m.*, s. 9.

⁴⁴⁴ Wilson, *a.g.m.*, s. 17, dn. 8.

⁴⁴⁵ Montesquieu, *Romalıların Yücelik ve Çöküşü Üzerine Düşünceler*, s. 66.

⁴⁴⁶ Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, *Kral Devletten Ulus Devlete*, s. 437-438.

oynar⁴⁴⁷. İngiltere’de 18. yüzyılda; yasama, yürütme ve yargı olarak ayrılan güçlerin dağılımı arasındaki ilişki, işlevsel yahut faaliyet alanına göre bir ayırımdan ziyade sosyal güçlerin dengelenmesi sorunu olarak ele alınmıştır. Aristokrasi, halk (vergi yükümlüleri) ve parlamentodaki kral, ülkenin üç toplumsal gücü olarak ancak birlikte karar alabilir ve kanun çıkarabilirdi⁴⁴⁸.

Montesquieu’nün döneminde, toplumda ve siyasette bir arada kral, soylular, halk gibi farklı güçler bulunmaktadır. Güçler ayrılığının ilk kullanımlarında geçen ‘güçler’ ifadesi ile kast edilen işte bu toplumsal güçlerdir. Kuram formüle edilirken öncelikle yönetim organlarının işlevsel ayrımı yapılmakta, daha sonra bu organlar içinde yer alacak güçlerin dengesi gerçekleştirilmektedir. Yani güçler yasama, yürütme ve yargı organlarına dağıtılırken bu organlara aynı zamanda toplumsal güçler yerleştirilerek siyasal güç haline gelmeleri ve birbirlerini dengelemeleri sağlanmaktadır. Ancak zamanla, insan hakları düşüncesinin teorik ve pratikte yerleşmeye başlaması, devletler ve siyasal toplumların büyümesiyle birlikte temsilin yaygınlaşması gibi etkenler, güçler ayrılığı kuramının orijinalinden farklılaşmasına neden olmuş, güçler ayrılığı bir indirgemeye uğramıştır. Çünkü artık, temelinde toplumsal farka dayanan çatışmaları dengelemenin ve çoğunluğun sınırsız egemenliğini önlemenin bir önemi kalmamıştır. Orijinalinde ilk adım olan, organların işlevsel ayrımı günümüzde de yapılmakta ancak daha sonra gelen organlar içinde toplumsal güçlerin dengesine artık yer verilmemektedir. Yani, toplumsal/siyasal güçlerin ayrılığı, organlar/işlevler ayrılığına dönüşmüş bulunmaktadır⁴⁴⁹. Güçler ayrılığı ile bugün güçlerin işlevsel ayrımı yani; yasama, yürütme ve yargının ayrı organlara dağıtılması ancak bu organların aralarında iş birliği ile iktidarı kullanması anlaşılmaktadır⁴⁵⁰.

Montesquieu’nün açıklamalarında, toplumdaki sınıfsal dinamikler; siyasi düzleme çekilmekte, her birinin yönetimden pay alması sağlanarak güçlerin siyasi düzlemde dengeye kavuşturulması sağlanmaktadır. Böylelikle yönetim; ılımlı, dengeli, uyumlu bir yapıya kavuşmaktadır. Öyleyse, güçler ayrımına modern

⁴⁴⁷ Aron, **a.g.e.**, s. 35-36.

⁴⁴⁸ Sajó, **a.g.e.**, s. 71.

⁴⁴⁹ Çelik, **a.g.m.**, s.145.

⁴⁵⁰ Özbudun, **a.g.e.**, s. 171.

anlamdaki hukuki zeminden bakmak yerine, Montesquieu'nün dönemi ve bulunduğu sınıfı düşünerek güçleri oluşturan toplumsal dinamikler yönünden bakmak ve gerçekte dengelenmesi gerekenin güçlerin yanında, sınıflar olduğunun fark edilmesi gerekir.

Montesquieu iktidarı sınırlamanın ve özgürlükleri sağlamanın bir yolu olarak eserinde güçler ayrılığına yer verirken bunu çağının, toplumunun, siyasal yapının farkında olarak yapar ve bu ilkenin yönetimde en elverişli şekilde kullanılabilmesini sağlar. Güçler ayrılığı ilkesini günümüzdeki anlamından da tarihi çok eski olan karma yönetim anlayışından da farklı bir yapı ortaya koyar. İki ilkenin en önemli ve en ihtiyaç duyduğu kısımlarını alır ve birbirlerine ekler. Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesi birbirleri içine eklenmiş pek çok kuramı ve ilkeyi de barındırmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı güçlerini işlevsel olarak ayıran Montesquieu, karma yönetimden gelen 'farklı sınıfların bir arada bulunması' unsurunu da kuramının içine katmakta böylece ayrılan güçlerin farklı sınıflara dağıtımı gerçekleşmektedir. Bu durum ise Montesquieu'yü hem günümüzdeki güçler ayrılığı düşüncesinden hem de klasik karma yönetim anlayışından farklılaştırmaktadır. Ayrıca, her bir organın diğerini kontrol etmesini de öngören Montesquieu'nün kuramında böylece güçlerin birbirlerini denetleyip dengelemesi, frenlemesi de mümkün olmaktadır.

Montesquieu; güçlerin ayrılığı, karma yönetim, güçlerin dengesi ve dengeler ve frenler sistemlerini sentezleyerek kuramını oluşturmuştur. Düşünür, saf güçler ayrılığı kuramının olumsuzluklarından kaçınmak için, onları birleştirmeyi seçmiştir⁴⁵¹.

Eisenmann'a göre, Montesquieu'de güçler ayrılığı değil, güçlerin düzenlenmesi, ilintilendirilmesi ve kaynaşması mevcuttur⁴⁵². Dahası Duguite'e göre Montesquieu'nün güçler ayrılığı kuramı oluşturmak yahut güçlerin saf anlamda teşekkülünü sağlamak istediği söylenemez. Onun amacı İngiltere'de siyasi yapıyı ve siyasi özgürlüğün nasıl ortaya çıktığının açıklamasını yapmaktır⁴⁵³. Gerçekten de Montesquieu eserinde hiçbir zaman "güçler ayrılığı" ifadesini kullanmamıştır. Buna rağmen güçlerin yasama, yürütme ve yargı olarak üçlü ayrımının klasik formülasyonu

⁴⁵¹ Bellamy, **a.g.m.**, s. 440.

⁴⁵² Althusser, **a.g.e.**, s. 122-123.

⁴⁵³ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 53.

bugün Montesquieu'nün kuramı olarak anılmakta⁴⁵⁴, güçler ayrılığı kuramı ile en çok ilişkilendirilen düşünür de Montesquieu olmaktadır⁴⁵⁵.

Vile, Montesquieu'nün etkisini, özgünlüğünden ziyade doktrinin kendi elindeki gelişim biçiminde ve zamanlamasında bulmaktadır. Düşünürün, güçler ayrılığına ilişkin düşüncelerinin bulunduğu 'İngiltere'deki devlet yapısı üzerine' bölümünde çağdaş İngiliz yazarlar ve Locke'tan etkiler görüldüğünü belirtir ancak Montesquieu'nün doktrine yeni şeyler kattığını da ekler. Düşünürün, daha önce bu kadar dikkat çekmeyen özellikle yargı ile ilgili olarak bazı unsurları vurguladığını ve doktrine önceki yazarlardan daha önemli bir konum verdiğini belirtir⁴⁵⁶. Montesquieu, yasama ve yürütme güçlerinin ayrılığı fikrini bağımsız bir yargı kavramıyla birleştirerek önemli bir atılım gerçekleştirmiş ve bugün hala ekseriyetle kabul edilen biçimde güçlerin üçlü ayrılığını formüle etmiştir⁴⁵⁷. Bununla birlikte, yargının rolü için gerekli olan bağımsızlığın, büyük ölçüde siyasi bir güç olmamasına bağlı olduğuna ısrar etmiştir. Ayrıca, bir gücün diğerini kontrol edebilmesi için, yürütmenin yasama üzerindeki vetosunda olduğu gibi, her birinin diğerinde bir paya sahip olması gerekliliğini belirtmiş ve eğer hepsi aynı sınıftan veya çıkarlardan bireyler tarafından kullanılıyorsa, güçler ayrılığının biçimsel ayrımının hiçbir amaca hizmet etmediğini gözlemlemiştir⁴⁵⁸.

Althusser'e göre, soyluların yasamada görev alarak siyasi bir güç haline gelmesi ve yargıda elde ettiği ayrıcalıklar, Montesquieu'nün güçler dengesi anlayışını soylular sınıfı lehine bozmaktadır⁴⁵⁹. Düşünür kuramında, soyluların haklarına, ayrıcalıklarına meşruiyet kazandırır ve özgür bir yönetimin bu ayrıcalıkların korunması ile gerçekleşeceğini belirtir. Öyle ki soyluların ayrıcalıklarını korumak pahasına burjuvaya siyasal sistem içinde pay vermekten çekinmez. Zamanını iyi okuyan ve çözümleyebilen kıvrak zekalı bir düşünür olarak Montesquieu, burjuva sınıfını yok saymak yerine, onu yönetime alarak düzen için yıkıcı olmaktan çıkarır. Dahası burjuva, aşağıdan gelebilecek tehlikelere karşı soylular sınıfı gibi engelleyici

⁴⁵⁴ Gittings, **a.g.m.**, s. 3.

⁴⁵⁵ Vile, **a.g.e.**, s. 83.

⁴⁵⁶ **A.y.**

⁴⁵⁷ Gittings, **a.g.m.**, s. 1-2.

⁴⁵⁸ Bellamy, **a.g.m.**, s. 447.

⁴⁵⁹ Althusser, **a.g.e.**, s. 126-127.

işlev görecektir⁴⁶⁰. Sonuçta, Montesquieu'nün kuramında, burjuva ve soylular sınıfı, kral moderatörlüğünde uzlaştırılır⁴⁶¹. Montesquieu her ne kadar, soylular sınıfının ayrıcalıklarını mutlak monarşi karşısında korumak amacıyla güçler ayrılığı kuramını ortaya atsa da kuram, burjuva tarafından sahiplenilerek kullanılmış ve devrimlerin başarıyla sonuçlanması ile Fransız ve Amerikan anayasalarından günümüze dek devam eden bir anayasal ilke haline gelmiştir⁴⁶².

3.3. YÖNETİMLERİN SINIFLANDIRILMASI VE GÜÇLERİN DAĞILIMI BAĞLAMINDA ÖZGÜRLÜĞÜN GÖRÜLEBİLECEĞİ YÖNETİMLER

Montesquieu *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eserinde yönetim türlerini sınıflandırır. Bu sınıflandırmaya göre üç yönetim türü vardır: cumhuriyet, monarşi ve despotizm. Cumhuriyetler ise demokrasi ve aristokrasi olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Montesquieu'ye göre her yönetimin kendine ait doğası vardır. Yönetimin doğası ile ifade edilmek istenen o yönetimi kendisi yapan şeydir⁴⁶³. İktidar kimin elinde bulunmaktadır? İktidara sahip olan bunu nasıl kullanır? Yönetimin doğası bu sorulara cevap vermektedir⁴⁶⁴. Ancak bir de yönetimlerin her birinin dayandığı ilkeler vardır ki bunlar, yönetimlerin gelişmesini, sürekliliğini, devamını sağlar⁴⁶⁵. Yönetimin ilkesi ile yönetime karakterini veren, onu diğerlerinden ayıran, canlı, dinamik bir kavramdan bahsedilmektedir. İnsan için ruh ne ise yönetim için ilkesi de odur. İlkeler, toplumdaki ortak zihniyet, paylaşılan eğilimlerdir⁴⁶⁶.

Yönetim halkın tümünün elinde ise buna demokrasi adı verilmektedir. Bu yönetimde halk, bazı yönlerden yönetici bazı yönlerden yönetilen durumundadır. Oy vererek iradesini kullanması bakımından yöneticidir, aynı zamanda iradesine tabii olması gerekmektedir ki bu da onu yönetilen yapar⁴⁶⁷. İktidarın, halkın bir kısmının

⁴⁶⁰ Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 443.

⁴⁶¹ Karadağ, **a.g.t.**, s. 84.

⁴⁶² Şenel, **a.g.e.**, s. 355.

⁴⁶³ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 2. Kitap, 1. Konu, s. 11.

⁴⁶⁴ Althusser, **a.g.e.**, s. 58.

⁴⁶⁵ Akın, **a.g.e.**, s. 148.

⁴⁶⁶ Shklar, **a.g.e.**, s. 75.

⁴⁶⁷ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 2. Kitap, 2. Konu, s. 12, Akın, **a.g.e.**, s. 146, Tütengil, **a.g.e.**, s. 25-26.

elinde olduğu yönetimlere, aristokrasi adı verilmektedir. Belirli sayıda soylulardan oluşan bu yönetimlerde kanunları yapan ve uygulayan bu azınlık kişilerdir⁴⁶⁸. Montesquieu, aristokrasi yönetimini halka yaklaştığı ölçüde iyi bulmaktadır. Halkın yönetime katılmayan kısmı ne kadar az olur, aristokrasi demokrasiye ne kadar yaklaşırsa o derece iyi bir yönetim olacağını, ancak tersi olur ve aristokrasi yönetiminin monarşieye yaklaştığı ölçüde kötü bir yönetim olacağını ifade eder⁴⁶⁹.

Cumhuriyet yönetimlerinin ilkesi erdemdir⁴⁷⁰. Demokraside erdem, demokrasi sevgisidir⁴⁷¹. Vatanını sevmek, vatanının çıkarlarını kendi çıkarlarının önüne koymak, kanunlara saygı duymak, onlara itaat etmektir⁴⁷². Eşitlik ve azla yetinme sevgisidir⁴⁷³. Montesquieu'ye göre, demokrasi yönetimlerinde erdeme ihtiyaç duyulduğu gibi aristokratik yönetimlerin de erdeme ihtiyacı vardır. Ancak aristokrasilerde, halkı kontrol altına almak ne kadar kolaysa yönetici sınıfını kontrol altına almak bir o kadar zordur. Yönetici sınıfı ise iki yolla kontrol altına alınabilir: soyluların halkla eşit olacak kadar fazla erdemli yahut soyluların kendi aralarında eşit olacak şekilde itidalli olmasıyla⁴⁷⁴. Bu nedenle düşünüre göre, aristokrasilerde itidal yönetimin ruhu olarak ortaya çıkar. Ancak bu, erdeme dayanan bir itidaldır⁴⁷⁵.

Montesquieu'ye göre, yönetimlerin bozulması ilkelerin bozulması ile başlar⁴⁷⁶. Bu nedenle, yönetimlerin devamı isteniyorsa ilkesini korumak, ilkesinin bozulmasını engellemek gerekir. Eşitlik demokrasilerde bulunması gereken erdemdir. Öyleyse, eşitliğin bozulması ile bu yönetimlerin bozulması gerçekleşecektir. Eşitliğin bozulması ise iki türlü meydana gelebilir: eşitliğin ortadan kalkması yahut aşırı eşitliğin meydana gelmesiyle⁴⁷⁷. Aristokrasi yönetiminin bozulması ise ilkesi itidalin bozulması ile gerçekleşir. Soyluların, yetkilerini keyfi olarak kullanmaya başlamaları,

⁴⁶⁸ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 2. Kitap, 3. Konu, s. 17

⁴⁶⁹ **A.e.**, s. 20.

⁴⁷⁰ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 5. Kitap, 1. Konu, s. 53.

⁴⁷¹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 5. Kitap, 3. Konu, s. 54.

⁴⁷² Göze, **a.g.e.**, s. 181.

⁴⁷³ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 5. Kitap, 3. Konu, s. 54.

⁴⁷⁴ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 3. Kitap, 4. Konu, s. 29-30.

⁴⁷⁵ **A.e.**, s. 30.

⁴⁷⁶ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 8. Kitap, 1. Konu, s. 141.

⁴⁷⁷ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 8. Kitap, 2. Konu, s. 141.

kanunlara uymamaları yönetimi bozmaya başlar ve aristokrasi adeta birden çok despotlu bir yönetime dönüşür⁴⁷⁸.

Tek bir kişinin tüm siyasi ve sivil gücün kaynağı olduğu ancak bu gücü aracı, bağımlı güçlerle kullandığı; sabit, yerleşik kanunlara dayalı yönetime monarşi adı verilmektedir⁴⁷⁹. Tanımda geçen sabit ve yerleşik kanunlar ile Montesquieu, “...herhangi bir yönetimin “doğa”sını tanımlayan ve temellendiren (modern anlamda: anayasa) yasalar...”⁴⁸⁰ı kast etmektedir. Monarşi için bu tür kanunlara bakıldığında, tarihten gelen ve kralın yetkilerini hem sağlayan hem bu yetkileri sınırlayan, geleneksel kurumlar olduğu ortaya çıkacaktır. Kraldan kendilerine saygı duyulmasını ve ayrıcalıklarının sürdürmek isteyen bu kurumlar, monarşinin bir unsuru olarak görülmektedirler. Esasen sabit ve yerleşik olan bu kurumlardır⁴⁸¹. Öyleyse, kanunlara dayalı yönetimin yanında, bu kanunlardan kaynaklı olarak, monarkın gücünü sınırlayacak, onu keyfilikten uzak tutacak, monarka bağlı, ikincil nitelikte, bazı aracı güçler olmalıdır. Bu aracı güçlerin ise yönetimde belirli bir etkisinin olması, temsil kabiliyetlerinin güvencelenmiş olması gerekmektedir⁴⁸².

Montesquieu’ye göre, en doğal aracı güç, soylulardır. Monarşi yönetiminde adeta, monark olmazsa soylular, soylular olmadığı takdirde monark yoktur. Soyluların olmadığı bir yerde monarktan değil artık despottan bahsedilecektir. Bir diğer, aracı güç ruhban sınıfıdır. Ruhban sınıfı bir cumhuriyette ne kadar zararlı ise monarşide bilhassa despotizme meyilli bir monarşide o kadar faydalıdır. Çünkü kanunlarını yitiren bir yönetimde, din etkili bir fren işlevi görür. Soylular ve ruhban sınıfının yanında ayrıca kanunların duyurulmasını, koruyuculuğunu ve hatırlatıcılığını yapan “kanun deposu” bir kurumun da bulunması gerekir⁴⁸³. Açıkça ifade edilmese de Montesquieu’nün böyle bir kurum ile parlamentoları kast ettiği söylenebilir⁴⁸⁴.

⁴⁷⁸ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 8. Kitap, 5. Konu, s. 145.

⁴⁷⁹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 2. Kitap, 4. Konu, s. 20-21.

⁴⁸⁰ Althusser, **a.g.e.**, s. 88.

⁴⁸¹ **A.e.**, s. 88-90.

⁴⁸² Zabcı, “Montesquieu: Yasaların Ruhu ve Siyasal Özgürlük”, s. 554.

⁴⁸³ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 2. Kitap, 4. Konu, s. 21-22.

⁴⁸⁴ Łazarski, **a.g.m.**, s. 12.

Monarşinin ilkesi onurdur⁴⁸⁵. Onur ile kişilerin kendilerine atfettikleri yahut kişilere sonradan atfedilen erdemlerden, değerlerden, mevkilerden değil; doğuştan getirilen ayrıcalıklardan bahsedilmektedir. Belli bir sınıfa özgü olan onur, soylu sınıfının tutkusudur⁴⁸⁶.

İlımlılığını⁴⁸⁷, aracı güçlerini, aracı güçlerin ayrıcalıklarını yitiren monarşiler bozulmaya başlar⁴⁸⁸. Ayrıca, monarkın yetkilerini artırarak tüm yetkileri kendi şahsında topladığı; halkın sevgisini, nüfuzunu ve yetkilerini kötüye kullandığı⁴⁸⁹, görevleri dağıtımda keyfiliğe başvurduğu, monarka itaatin yerini kulluğun aldığı monarşiler bozulmaya başlamış demektir⁴⁹⁰.

Despotizm, tek kişinin kanunsuz, kendi keyif ve arzusuna göre yönetimine verilen addır⁴⁹¹. Hukuki, siyasi veya toplumsal herhangi bir yapı olmayan despotik yönetimlerde, despotun iktidarını frenleyen herhangi bir engel yoktur⁴⁹². Ancak despot yönetmeyi bilmediği gibi bunun yerine saray zevkleri ile meşgul olmayı tercih ettiği için tüm yetkilerini vezirine devreder⁴⁹³.

Despotun hukukun yerini aldığı, ağzından çıkanın kanun sayıldığı bu yönetimlerde kanunlara duyulan ihtiyaç da pek fazla olmaz. Kanunlar az ve her an değiştirilebilirdir⁴⁹⁴. Ara sıra despota karşı bir engel ileri sürülebilir ki o, dindir. Despotun dine aykırı emirler veremeyeceğini, dini buyrukların despotu da kapsadığını ileri sürer, Montesquieu⁴⁹⁵. Ancak din despotik yönetimleri, düzensiz ve sistematik olmayan bir şekilde sınırlandırdığı gibi⁴⁹⁶ yönetimi sürdürmeye, korkuya eklenen bir korku olarak katkı da sağlamaktadır⁴⁹⁷.

⁴⁸⁵ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 3. Kitap, 7. Konu, s. 32.

⁴⁸⁶ Zabcı, “Montesquieu: Yasaların Ruhu ve Siyasal Özgürlük”, s. 554-555.

⁴⁸⁷ Sorel, **a.g.e.**, s. 103.

⁴⁸⁸ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 8. Kitap, 6. Konu, s. 146.

⁴⁸⁹ **A.e.**, s. 147.

⁴⁹⁰ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 8. Kitap, 7. Konu, s. 147.

⁴⁹¹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 2. Kitap, 1. Konu, s. 11.

⁴⁹² Althusser, **a.g.e.**, s. 101.

⁴⁹³ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 2. Kitap, 5. Konu, s. 23.

⁴⁹⁴ Łazarski, **a.g.m.**, s. 13.

⁴⁹⁵ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 3. Kitap, 10. Konu, s. 36.

⁴⁹⁶ David Young, “Montesquieu’s View of Despotism and His Use of Travel Literature”, **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016, s. 374.

⁴⁹⁷ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 5. Kitap, 14. Konu, s. 76.

Despotizmin varlığını sürdürmek için ihtiyaç duyduğu ilke korkudur⁴⁹⁸. Despot sahip olduğu tüm gücünü bir başkasına devrettiğinden, bu kişilerin ihtilal çıkarabilme ihtimaline karşı her an tetikte olmalıdır. Despotun aktardığı yetki, yetkiyi alan tarafından despotun aleyhinde kullanılabilir, bu nedenle bu kişiler her an despotun kontrolü altında bulunmalı, yok edilebilme endişesi taşınmalıdır. Bu kişilerde en ufak bir hırs duygusuna yer bırakılmamalı, cesaretleri kırılmalıdır⁴⁹⁹.

Despotizm açısından ilkenin bozulmasının yönetimi de bozacağı sonucuna varmamız mümkün olmayacaktır, çünkü bu yönetimler doğaları gereği bozuk yönetimlerdir. İlkesi de durmadan bozulma halindedir. Dolayısıyla, yönetimi sona erdirmek için ülke çapında büyük olaylara gerek vardır⁵⁰⁰.

Cumhuriyetler az sayıda insanın bulunduğu küçük devletlerin, monarşiler orta büyüklükteki devletlerin, despotizmler çok geniş topraklara sahip devletlerin yönetim şeklidir⁵⁰¹. Montesquieu toprak büyüklüğünün yönetimin niteliğinden kaynaklandığını vurgulayarak, yönetimin mevcut hali ile sürdürülmesi isteniyorsa devletlere sınırlarını muhafaza etmelerini önermektedir. Aksi takdirde topraklarının büyümesi ve küçülmesine göre devletlerin ruhunun da değişeceği iddiasındadır⁵⁰².

Montesquieu 11. kitabın son kısmında kitabın amacına yönelik, üç gücün ılımlı yönetimlerde dağılımını inceleyerek her bir yönetimin faydalanabileceği özgürlük derecesini hesaplamak istediğini söylemektedir⁵⁰³. Montesquieu'ye göre, özgürlüğün ılımlı yönetimlerde görülebileceği ifade edilmişti. İlimli yönetimlerin özgürlük için bir koşul olarak ileri sürülmesi, kendiliğinden ılımlı olmayan yönetimlerin özgürlüğün görülemeyeceği yönetimler olarak açığa çıkması anlamına gelmektedir. İlimli yönetimler, ılımlı olmayan yönetimler ayrımı yapan düşünüre göre, ılımlı yönetimler demokrasi, aristokrasi ve monarşi yönetimleri iken ılımlı olmayan yönetimler, despotik yönetimlerdir⁵⁰⁴. Öyleyse despotik yönetimlerin özgürlüğün görülemeyeceği yönetimler olduğu anlaşılmaktadır. Despotik yönetimlerde kanunlar bulunabilir ancak

⁴⁹⁸ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 3. Kitap, 9. Konu, s. 34.

⁴⁹⁹ **A.y.**

⁵⁰⁰ Tütengil, **a.g.e.**, s. 34.

⁵⁰¹ **A.e.**, s. 26.

⁵⁰² Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 8. Kitap, 20. Konu, s. 158.

⁵⁰³ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 20. Konu, s. 235-236.

⁵⁰⁴ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 8. Kitap, 8. Konu, s. 148.

kanunların bulunması bu yönetimlerde özgürlüğün görülebileceği anlamına gelmez. Çünkü bu yönetimlerde kanunlar da despotun keyfiyetine tabidir. Despotun, sınırsız arzu ve kaprislerinin kanunlar yerine geçtiği bu yönetimde, despotun uymakla yükümlü olduğu herhangi bir kanun yoktur⁵⁰⁵. Kanunların, hukuki ve siyasi hiçbir yapının bulunmadığından bahsetmekte isek de Montesquieu eserinde despotizm için yetkilerini vezire devretmenin temel kanun olduğunu ifade eder. Yönetme konusunda bilgisiz, cahil, tembel kişilerin iktidara geldiği bu yönetimlerde doğal olarak despotların keyif, arzu ve şehvani duygulara kapılacağı ve yönetimlerini kendisi gibi tek kişiye bırakmasının uygun olduğunu belirtir. Tek kişiye bırakmalıdır çünkü birçok kişiye bırakırsa bunların arasında anlaşmazlık olur, çatışma çıkar. Sonuç olarak despotik yönetimlerde vezirin despotun yetkilerine sahip olması temel kanunlardandır⁵⁰⁶. Ancak Althusser, despotizmdeki vezir atama kanunun görünüşte siyasi bir kanun olduğunu belirtir. Aslında bu kanun despotun uyruklarını bir üçüncü kişiyle yönetebileceğini gösteren bir tutku kanunu, psikolojik bir kanundur. Dolayısıyla despotizm yönetiminde temel bir kanun yoktur⁵⁰⁷.

Montesquieu'nün despotun iktidarına bir sınır olarak ileri sürdüğü din ise her ne kadar hükümdarın iradesini sınırlıyor olarak görünse de esasen despotik yönetimin sürdürülebilmesine de katkı sağlayan bir faktördür. Din, bu yönetimlerde despota ve devlete itaati artırır⁵⁰⁸. Yine Althusser'e göre, din kanunları da tutku kanunundan başka bir şey değildir, dolayısıyla despotik yönetimlerde kanunlu bir yönetimden bahsetmek mümkün olamayacaktır⁵⁰⁹.

Kanunların dışında despotik yönetimlerde, monarşi yönetimlerindeki gibi iktidarın kullanımını sağlayacak aracı güçler de yoktur⁵¹⁰. Yasama, yürütme ve yargı güçlerinin hepsine tek başına sahip olan, despotun iktidarını sınırlayacak herhangi bir güç söz konusu değildir. Dolayısıyla, despotizmde güçlerin ayrılmasından da bahsedilemez. Despotun gücünü vezire devrettiğinden bahsedilmişti. Despotik yönetimlerde, gücü doğrudan alan vezir bir despot, her görevli de bir vezir

⁵⁰⁵ Zabcı, "Montesquieu: Yasaların Ruhu ve Siyasal Özgürlük", s. 556.

⁵⁰⁶ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 2. Kitap, 5. Konu, s. 23.

⁵⁰⁷ Althusser, **a.g.e.**, s. 101-102.

⁵⁰⁸ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 5. Kitap, 14. Konu, s. 76.

⁵⁰⁹ Althusser, **a.g.e.**, s. 102.

⁵¹⁰ Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 411.

olmaktadır⁵¹¹. Yani iktidarı kullanan her kişi kendi yönetim alanında kendisini sınırlayacak hiçbir engele rastlamadan bir despota dönüşmüş olur. Sonuç olarak toplumun her kesiminde baştan aşağı despotik yönetim hissedilmiş olmaktadır⁵¹². Montesquieu’ye göre, tüm güçlerin tek kişinin elinde bulundurduğu bu yönetimlerde, düşünür Türkiye’yi örnek göstermektedir, korkunç bir despotluk vardır⁵¹³. Eserinde despotizm yönetimlerine ilişkin bölümlerde, birçok defa çöl benzetmesi yolu ile açıklamalarını yapan Montesquieu için bu yönetimin ifade ettiği anlamı bu metafor karşılamaktadır⁵¹⁴. Çöl nasıl ki uçsuz bucaksız ancak içinde hayat olmayan bir yer ise, bu yönetimlerde öyledir. Çöle bakıldığında herhangi bir yaşam belirtisi görülmemesi içinde hayat olmadığı anlamını taşıdığı gibi bir yandan çölün herhangi bir engel barındırmaması anlamına da gelir. Despotik yönetimlerdeki iktidar da böyledir. Yönetenin iktidarı uçsuz bucaksızdır, bir çöl gibi sınırsız olup onu frenleyecek herhangi bir engel yoktur.

“Louisana’daki vahşiler meyve yemek istedikleri zaman, ağacı kökünden kesip meyveleri toplarlar. İşte istibdat yönetimi de böyle bir şeydir.”⁵¹⁵

Montesquieu’nün despotizmin ana fikri olarak ileri sürdüğü bu örnek aslında düşünür için despotizmin akla dayanmayan bir yönetim olduğunun ifadesidir. Despotizm yönetimde aklın dışlanmasıdır. Devamlı ürün bahşeden bir ağacı tek seferlik, heves, tutku, zevk uğruna kesmek akılla bağdaşan bir şey olmasa gerek. Despotik yönetim de böyledir. Akla, sisteme, kurumlara ve kurallara dayalı bir yönetim yerine heveslere, arzulara, tutkulara, içgüdüye dayanan bir yönetimdir. Montesquieu despotu “tembel, cahil, zevk düşkünü”⁵¹⁶ olarak nitelerken uyrukları da “utangaç, cahil, korkak”⁵¹⁷, köle⁵¹⁸ olarak ifade etmektedir. Montesquieu, despotik yönetimde cehaleti uyruklarından despota dek kapsayıcı bir özellik olarak ifade eder. Uyrukların birbirinden farkını içgüdü, itaat ve cezaya⁵¹⁹ bağlayan Montesquieu, aşırı

⁵¹¹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 5. Kitap, 16. Konu, s. 82.

⁵¹² Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 411

⁵¹³ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 199.

⁵¹⁴ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 5. Kitap, 14. Konu, s. 77.

⁵¹⁵ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 5. Kitap, 13. Konu, s. 74.

⁵¹⁶ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 2. Kitap, 5. Konu, s. 23.

⁵¹⁷ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 5. Kitap, 14. Konu, s. 74.

⁵¹⁸ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 3. Kitap, 8. Konu, s. 33.

⁵¹⁹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 3. Kitap, 10. Konu, s. 35.

itaatin hakim olduğu bu yönetimde emreden kişinin de düşünmeye, şüphe etmeye yahut mantık yürütmeye ihtiyacı olmadığını istemesinin yeterli olduğunu belirtir⁵²⁰.

Despotizmin çok doğal olmayan etkileri olsa da despotik yönetim fikri, ılımlı yönetimden daha açık, sezgisel ve basit olma anlamında daha doğaldır. Montesquieu kişinin iradesini empoze etme isteğine yönelik eğilimi de kabul eder. Ancak bu özellik, herhangi bir açgözlülük veya kötü amaçla mutlaka bağlı değildir. Samimiyetle asil amaçlara bağlı olan iyi insanlar bile başkalarını ezebilir, istekleri içinde kendi sınırlamalarına karşı kör hale gelebilirler⁵²¹. İnsan mutluluğu ve özgürlüğü için iyi, dengeli ve yardımcı olarak başlayan bir şey, kolayca ayartılabilir ve tehlikeli bir aşırılığa dönebilir⁵²². Her devlette kurallar ve zorlama vardır ancak onların amacı baskıdan ziyade özgürlük ise toplum üyeleri üzerindeki etkisi farklıdır. Ve özgür bir yönetim son derece karmaşıktır sadece yurttaşları koruyan kanunları değil yönetenler arasında kapsamlı çıkar oyunları sağlayan anayasal kuralları gerektirir⁵²³.

“Söylediğimiz bunca şeyden sonra, insan doğasının istibdat yönetimine durmadan başkaldıracağı düşünülür. Oysa insanların özgürlük sevgisine rağmen, şiddete karşı duydukları nefrete rağmen, halkların çoğu istibdata boyun eğer. Bunu anlamak kolaydır. İlimli bir yönetim kurabilmek için güçleri birleştirmek, bir düzene sokmak, yatıştırmak, harekete geçirmek, bir güce, bir başkasına karşı koyacak hale getirmek için tabir caizse safra dökmek gerekir. Tesadüflerin nadiren ortaya çıkardığı, ihtiyatlılığa meydana getirme izni nadiren verilen bir mevzuat şaheseridir bu. Aksine, istibdat yönetimi, tabir caizse ilk akla gelen şeydir; her yerde tekdüzedir zira böyle bir yönetim kurmak için sadece tutkulara ihtiyaç vardır ve herkeste buna yatkınlık vardır.”⁵²⁴

Montesquieu’nün siyasi ılımlılık ile kast ettiği ise şudur: tamamıyla gelişmiş ılımlılık kişinin hareketlerinin en muhtemel sosyal sonuçlarını doğru bir şekilde

⁵²⁰ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 4. Kitap, 3. Konu, s. 43.

⁵²¹ Rebecca Clark, “Montesquieu on the History and Geography of Political Liberty”, PhD dissertation, Boston College, 2012, s. 30-31, (Çevrimiçi) <http://hdl.handle.net/2345/bc-ir:103616>, 18 Mart 2022.

⁵²² Alan Macfarlane, **Montesquieu and the Making of the Modern World**, 2013, s. 20, (Çevrimiçi) https://www.repository.cam.ac.uk/bitstream/handle/1810/244510/Montesquieu_final_Amazon.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 25 Aralık 2021.

⁵²³ Shklar, **a.g.e.**, s. 86-87.

⁵²⁴ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 5. Kitap, 14. Konu, s. 79-80.

hesaplama ve buna göre hareket etme kapasitesi içeren bir politik zeka biçimidir. Çünkü politik güç, kişinin kısıtlamalarından kurtulması için her fırsatı ve cazibeyi sunar, ılımlılık sadece kurallar ve kısıtlamalarla aşılabilir. Bu nedenle kişisel bir erdemden ziyade politik bir erdemdir. Resmi ve gayri resmi zorunlu kurumsal kısıtlamalar olmaksızın ılımlı siyaset hayal bile edilemez. En iyi anayasa, Roma cumhuriyeti ve İngiltere’de olduğu gibi, çıkarları ve güçleri karşılıklı denetleyen ve birbirine kenetleyen bir sistemdir⁵²⁵.

Montesquieu’ye göre özgürlük, iktidarın sınırlandığı ılımlı yönetimlerde görülebiliyorsa, düşünürün daha önce ılımlı yönetimler olarak ifade ettiği demokratik ve aristokratik cumhuriyet yönetimlerinde özgürlüğün görülüp görülemeyeceği sorusu gündeme gelecektir. Ancak düşünür, buna net bir cevap verir ve cumhuriyet yönetimlerinin, doğaları gereği özgür yönetimler olmadığını ifade eder⁵²⁶. Bunun nedeni bu yönetimlerin, iktidarın sınırlandırılmasını sağlayacak araçlardan yoksun olmasıdır. Bir demokrasi yönetimi, kanunlarla yönetildiği için özgür bir devlet olarak görülebilir ancak kanunlar, iktidara bir sınır getirmediği ve bireyi iktidara karşı korumadığı için bu yönetimler özgür yönetimler olmaktan uzaktır⁵²⁷. Benzer şekilde, bir aristokrasi yönetiminde yasama, yürütme ve yargı güçleri, her biri ayrı organlara dağıtılarak kullanılsa ve güçlerin görünüşte ayrımı söz konusu olsa da güçler, yalnızca soylular sınıfının elinde toplandığı için iktidarın sınırlandırılması söz konusu değildir. Dolayısıyla bu yönetimlerde gerçek anlamda bir güçler ayrılığından bahsedilemez⁵²⁸. Sonuç olarak Montesquieu’de özgürlük; yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılması ve güçlerin yalnızca bir kişiye, yalnızca senatoya ya da yalnızca halk meclisine verilmemesine bağlı kılınmıştır⁵²⁹. Ayrılan ve birbirlerinden bağımsız olan güçler, birbirleri üzerinde denetleme işlevinde bulunabilecekler ve böylelikle despotizme ve güçlerin tiranca kullanımına karşı korunma sağlanmış olacaktır⁵³⁰.

⁵²⁵ Shklar, **a.g.e.**, s. 85.

⁵²⁶ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 4. Konu, s. 197.

⁵²⁷ Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 421.

⁵²⁸ Aristokratik bir yönetim olan Venedik cumhuriyeti örneği için bkz. Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 200.

⁵²⁹ Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 423.

⁵³⁰ Copleston, **a.g.e.**, s. 27.

Özgürlüğü kişinin güvenliği olarak ele alan düşünür için yönetilenlerin olduğu gibi yönetenlerin de sınırsız özgürlük sahibi olması söz konusu değildir. Dolayısıyla düşünürün, iktidarı sınırlamak amacıyla güçler ayrılığını ileri sürmesi de özgürlüklerin kötüye kullanılabilme endişesinden kaynaklanmaktadır⁵³¹. Bu doğrultuda, kişilerin kendilerini güvende görmesi yahut bunu hissetmesi, iktidarın aşırılığa varmayan şekilde kullanımına ve iktidar ilişkilerinin bu aşırılıktan uzak şekilde düzenlenmesine bağlıdır⁵³². Dolayısıyla, cumhuriyet yönetimlerinde esas problem, iktidarın sınırlanmasını sağlayan güçler ayrılığının söz konusu olmamasıdır. Demokrasilerde yasama, yürütme ve yargı güçleri halkta, aristokrasilerde ise soylularda toplanmıştır. İktidar, yalnızca bir sınıfın elinde toplanmış olduğu için demokrasi ve aristokrasi yönetimlerinde, iktidarı kullanan sınıfı sınırlayacak ve dengeleyecek başka bir güç yoktur. Dolayısıyla bu yönetimlerde, iktidarın sınırlanmasından ve gerçek anlamda bir güçler ayrılığından bahsedilemez. Bu nedenledir ki, cumhuriyet yönetimleri niteliği gereği özgür yönetimler olmaktan uzaktır.

Düşünür, yine de cumhuriyet yönetimlerini despotik yönetimlerden ayırır ve cumhuriyet yönetimlerinde memurların çokluğunun, yönetimi yumuşatabileceğini ifade eder. Böylelikle bir monarşi yönetiminde kadar olmasa da yine de bu yönetimlerde özgürlüğün bulunabileceği sonucuna ulaşır. Ancak düşünür, bu yönetimlerin istikrarlarını sürdürmek için despotik yönetimler kadar acımasız bir yönetim sergilemek zorunda olduğunu ekler⁵³³.

Despotik yönetimlerin ılımlı yönetimler olmaması, cumhuriyet yönetimlerinin ılımlı olmasına rağmen bu yönetimlerde iktidarın sınırlanmaması gerekçeleri ile özgürlük bu yönetimlerde görülmemekte ve geriye monarşi yönetimleri kalmaktadır. Monarşiler, özgürlüklerin görülebileceği yönetimlerdir. Bunun nedeni ise monarşi yönetimlerinde iktidarın sınırlı kullanılmasıdır. Bu noktada kuramının merkezine İngiltere ve İngiltere’de var olduğunu düşündüğü güçler ayrılığını yerleştiren Montesquieu, despotluğun önlenmesi ve özgürlüklerin korunması için İngiliz

⁵³¹ Erol Kavra, “Montesquieu ve de Tocqueville’e Göre Demokrasi ve Temel Güvenceleri”, **Amme İdaresi Dergisi**, C. 22, S. 4, 1989, s. 77, (Çevrimiçi) <https://docplayer.biz.tr/23697672-Montesquieu-ve-de-tocqueville-e-gore.html>, 27 Eylül 2021.

⁵³² Ağaoğulları, Çulha Zabcı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 421.

⁵³³ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 199-200.

anayasasına benzer anayasal düzenleme öngörmektedir⁵³⁴. Ancak düşünür, çağının monarşi yönetimlerinde güçlerin, İngiltere’den farklı olarak düzenlendiğinin farkındadır ve bu durumu şöyle ifade eder:

“Her devlet bu güçleri kendine göre düzenlemiştir. Devletler bu düzenlemeye göre siyasi özgürlüğe yaklaşmış veya ondan uzaklaşmıştır Şayet devletler siyasi özgürlüğe yaklaşılamazsa, monarşi despotizme dönüşecektir.”⁵³⁵

Denilebilir ki güçlerin düzenlenişine göre özgürlük ortaya çıkar, çoğalır yahut azalır⁵³⁶. Montesquieu’nün zamanındaki monarşi yönetimlerinin çoğunda, yasama ve yürütme güçleri monarkta birleşmiştir. Yargı ise monarkta değil, halktadır⁵³⁷. Monarkın hem yasama hem yürütme güçlerini kendinde toplamış olması, bu yönetimlerde özgürlüğün olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaz. İngiliz örneği gibi ideal bir anayasa üç gücün farklı ellere dağıtımını garanti etse de bu özgürlük için gerekli bir ön koşul değildi. Özgürlüğün daha ılımlı bir biçimine, yasama ve yürütme güçlerinin aynı elde birleştiği çoğu kıta monarşilerinde olduğu gibi yargı bağımsızlığı korunduğu sürece ulaşılabilir. Avrupa krallıklarının çoğunda, Montesquieu’nün işaret ettiği gibi, yönetim ılımlıydı çünkü yasama ve yürütme güçlerine sahip monark, yargı gücünün kullanımını halka bırakmıştı. Bu açıdan, Montesquieu’nün vurguladığı gibi monarşiler hatta Fransa gibi kıtasal monarşiler aslında cumhuriyetlerden daha özgürlükçüydü⁵³⁸. Kıta monarşilerinin karakteristik bağımsız yargı gücü onları yalnızca üç gücün yöneticide birleştiği ve acımasız despotizmin hüküm sürdüğü Türk yönetiminden değil ayrıca üç gücün aynı ellerde birleştiği İtalyan cumhuriyetlerinden de ayırmaktaydı⁵³⁹. Aslında Montesquieu gerektiği gibi anlaşılırsa, *Kanunların Ruhu Üzerine*’nin önemli bir bölümü olan 11. kitabında, bir monarşinin cumhuriyetten daha fazla uyruklarına özgürce yaşama garantisi sunduğunu açıklamaya ayırmıştır⁵⁴⁰.

Düşünürün özgürlüklerin teminatı olarak güçler ayrılığı düşüncesini ileri sürerken, çıkış noktası İngiltere olsa da özgürlüğün, İngiltere yönetiminin aynen

⁵³⁴ Şenel, **a.g.e.**, s. 354.

⁵³⁵ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 7. Konu, s. 211.

⁵³⁶ Tütengil, **a.g.e.**, s. 41.

⁵³⁷ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, 11. Kitap, 6. Konu, s. 199.

⁵³⁸ Dijn, **a.g.m.**, s. 191.

⁵³⁹ Dijn, **a.g.m.**, s. 191-192.

⁵⁴⁰ Dijn, **a.g.m.**, s. 193

alınması ile gerçekleşeceği sonucuna ulaşmaz. İngiltere’de gerçekleşen özgürlüğü “aşırı” olarak nitelendiren düşünür, mantığın dahi aşırısını tercih etmediğini dolayısıyla, bu aşırı özgürlük yerine ölçülü bir özgürlüğün tercih edilebilir olduğunu belirtir⁵⁴¹. Montesquieu İngiltere’deki özgürlüğü aşırı olarak nitelendirirken, aslında iki kutup yaratmaktadır. Bir özgürlük skalası çizmekte ve bir tarafa aşırı özgür yönetim İngiltere’yi koymakta, diğer uca ise özgürlüğün hiç olmadığı yönetimleri koymaktadır. Özgürlüğün hiç olmadığı yönetimler ile kast edilen despotik yönetimlerdir. Böylelikle, bir tarafta aşırı özgür İngiltere yönetimi diğer tarafta hiç özgürlüğün olmadığı despotik yönetimler vardır. İki aşırı uçtan biri olmayan yönetimler de bu iki kutbun arasına konumlanmaktadır. Monarşi yönetimleri de bunlardan biridir ve özgürlük bu yönetimlerde görülebilir. Monarşi yönetimlerinde monark, her ne kadar yasama ve yürütme güçlerini elinde tutsa da yargıyı kendinde toplamaması onu bir despot olmaktan, yönetimi de despotik bir yönetim olmaktan kurtarmaktadır. Bir monarşinin ayırt edici özelliği, dahası Fransız monarşisini bütünüyle despotik olmaktan kurtaran bağımsız bir yargıydı⁵⁴². Bu doğrultuda Shklar, *Kanunların Ruhu Üzerine*’nin ana ve daimi teması olarak mahkemelerin bağımsızlığının herhangi bir kurumdan daha fazla ılımlı rejimleri despotik rejimlerden ayırması olarak ifade etmektedir⁵⁴³. Sonuç olarak monarkın yasama ve yürütme gücüne sahip olmasına rağmen yargıyı elinde bulundurmaması, özgürlüğün monarşi yönetimlerinde de görülmesini sağlamaktadır.

Ancak özgürlüğün sağlanabilmesi için bu yönetimlerde dikkat edilmesi gereken, yargı bağımsızlığının yanında, monarşi yönetimlerinin kendine özgü yapısının korunması gerekliliğidir. Monarşiyi despotizmden ayıran belli başlı bazı özellikler vardır ve bu özelliklerin varlığı o kadar hayatidir ki, bu özelliklerin olmadığı bir monarşi düşünölemeyeceği gibi yitirildiği takdirde artık bir monarşi yönetiminden de bahsedilemeyecektir. Monarşinin alameti-farikası diyebileceğimiz bu özellikler, sabit ve yerleşik kanunlar ile bu kanunların öngördüğü iktidarın kullanımını sağlayan aracı güçlerdir. Kanunlar üzerine kurulmak monarşinin doğasıdır. Monark siyasi ve

⁵⁴¹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, 11. Kitap, 6. Konu, s. 210.

⁵⁴² Roger Boesche, “Fearing Monarchs and Merchants: Montesquieu’s Two Theories of Despotism”, *Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu*, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016, s. 387.

⁵⁴³ Shklar, *a.g.e.*, s. 81.

sivil tüm gücün kaynağıdır ancak bu gücü, gücün aktığı aracı kanallar aracılığı ile kullanır. Bunlar tek bir kişinin değişken ve kaprisli iradesini yumuşatan ara, ast, bağımlı güçlerdir. Bu güçlerin en önde gelen ikisi soylular ve ruhban sınıfı iken diğeri monarka kanunları unuttuğunda hatırlatan ve kanunlar için depo görevi gören kurumdur. Bu hiyerarşi, monarşi için gerekli koşuldur⁵⁴⁴. Hem sabit ve yerleşik kanunların hem de aracı sınıfların birlikte bulunması gerekmektedir. Öyle ki bir yönetimde yönetici, iktidarı kullanırken her ne kadar sabit ve yerleşik kanunlara dayansa bile eğer yönetimde, aracı güçler bulunmuyorsa aslında bu yönetimin bir despotizm olduğu ve despotun keyif ve kaprisleriyle yönetildiği ifade edilebilir⁵⁴⁵. Soylular, parlamentolar, kilise gibi kurumların özgürlüğün sürdürülmesi için gerekli aracı güçler olduğu görülmektedir. Öyleyse, farklı toplumsal güçlerin varlığının kabul edilmesi ve anayasada belirtilen şekliyle siyasi güçlerin toplumsal güçlere paylaştırılması özgürlüğün sağlanması için gereklidir⁵⁴⁶.

Montesquieu, aracı güçlerin arasındaki çatışma ve gerilime dikkat çeker. Düşünürü göre, aracı güçler arasındaki gerilim önemlidir çünkü aracı güçlerden her biri bir diğerine üstünlük kurmak için çabalayacaktır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken, hiçbirinin tamamen kazanmasına izin vermemektir. Düşünür, İngiliz özgürlüğünün arkasında süregelenin, aracı güçler arasındaki bir diğerine üstünlük kurulamayan bu rekabet olduğunu düşünmektedir⁵⁴⁷.

Despotizmdeki görünüşte birlik ve uyumu ise Montesquieu şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Ancak Asya tipi despotizmin, yani ılımlı olmayan tüm yönetimlerin ahenginde daima gerçek bir bölünme mevcuttur. Çitçiler, askerler, tüccarlar yüksek dereceli memurlar, asiller birbirlerine, sırf birileri diğerlerini dirençle karşılaşmaksızın ezebildiği için bağlıdır. Böyle yönetimlerde bir birlik

⁵⁴⁴ Sorel, **a.g.e.**, s. 102.

⁵⁴⁵ Wood, **Özgürlük ve Mülkiyet Rönesans’tan Aydınlanma’ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi**, s. 208.

⁵⁴⁶ Ağaoğulları, Çulha Zabı, Ergün, **Kral Devletten Ulus Devlete**, s. 436.

⁵⁴⁷ Macfarlane, **a.g.e.**, s. 44-45.

gözlemlese bile, bunlar birbirlerine bağı olan yurttaşlar değil, yan yana gömülmüş ölü bedenlerdir.”⁵⁴⁸

Bir tür paradoksla, despotik toplumların görünüşteki uyumu her ne kadar dıştan pürüzsüz olsa da aslında çatışmalarla çok daha derinden parçalanmıştı. Dengeli yönetimler; canlı, enerjik, gürültülü ve canlı iken despotizm güçlü bir benzetme olan ölümle birleşmişti⁵⁴⁹. Bu nedenle, despotik yönetimlerde susturulmuş olanların birliği yerine, özgürlükçü bir zeminde uzlaşmaya dayalı bir birlik anlayışını ön plana çıkarır Montesquieu. Toplumdaki farklı sınıfların varlığını dikkate alır ve bireyin merkez ile arasındaki aracı güçler ile bir arada varlığını sürdürebilmesini amaçlar⁵⁵⁰.

Uyrukları korku ve güç yoluyla kontrol eden bir kişinin yönetimi olarak despotizmi tanımlarken Montesquieu, kendisini Asya yönetimlerini tasvir ediyor olarak görmüştür⁵⁵¹. Ancak Montesquieu’nün despotizm modeli, oldukça yararlı bir despotizm analizi sağlarken aynı zamanda Fransız monarşisinin kötüye kullanımına incelikle saldırmak gibi politik ve retorik bir amaca da hizmet etmiştir⁵⁵². Montesquieu için despotizm yalnızca bir yönetim biçimi değil aynı zamanda siyasi yozlaşmanın da en uç noktasını ifade etmektedir. Tüm yönetimler despotizme yakın ve uzaklıklarına göre değerlendirilebilirler ve despotizm, Montesquieu’ye göre hem yöneticilerin psikolojik niteliklerini hem de yönetimlerin yapılarını ölçebileceği bir ölçüyüdü. Despotizm, ruhun bir tutkusu, politik bir eğilim ve bir yönetim sistemidir. Kurumsallaşmış gücün çok yoğun olduğu bir devlet, yapısal olarak despotizme doğru ilerliyor demektir ve bu özellikle monarşilerde ortaya çıkmaktadır⁵⁵³.

⁵⁴⁸ Montesquieu, **Romalıların Yücelik ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler**, s. 66-67.

⁵⁴⁹ Macfarlane, **a.g.e.**, s. 45-46.

⁵⁵⁰ Oktay, **a.g.m.**, s. 223-224.

⁵⁵¹ Boesche, **a.g.e.**, s. 383.

⁵⁵² Boesche, **a.g.e.**, s. 389.

⁵⁵³ Shklar, **a.g.e.**, s. 74-75.

SONUÇ

Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesinin ele alındığı bu çalışmada, kavramın hem düşünsel kökenleri irdelenmeye çalışılmış hem Montesquieu'nün bu kavrama yaklaşımı değerlendirilmiştir. İlk bölümde güçler ayrılığı ilkesinin düşünsel kökenleri ele alınmıştır. Aristoteles'in güçleri yasama, yürütme ve yargı olarak tasnifi güçler ayrılığında onu incelenecek ilk düşünür kılınmışsa da Aristoteles de güçler ayrılığı için daha fazlasını bulmamız mümkün değildir. Çünkü düşünürün üzerinde durduğu konu güçlerin ayrılmasında değil güçlerin tevdi edileceği ellerde yatmaktadır. Bu doğrultuda Polybius ve Cicero'nun da kuramın gelişimine yaptığı katkılar yadsınamaz. Ancak antik döneme uzanan bu inceleme bizlere güçler ayrılığı ile benzerlik kadar farkları da bulunan başka bir kuramın varlığını daha göstermiştir ki bu Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesinde de yer edinen “karma yönetim”dir. Karma yönetimle farklı sınıfların yönetimde söz sahibi olmalarını öneren bu düşünürler, bu şekilde yönetimde istikrarın gerçekleşeceğine inanmışlardır. Bu nedenle; Aristoteles, Polybius ve Cicero'nun görüşlerinin, güçler ayrılığı kuramının oluşmasına öncülük ettiği söylenebilirse de bu görüşler güçler ayrılığı olarak ifade edilemeyecektir. Locke ise güçler ayrılığını ileri süren ve özgürlük için gerekliliğini vurgulayan ilk düşünürdür. Güçleri yasama, yürütme ve federatif güçler olarak üçe ayıran Locke, özgürlüklerin sağlanması için, yasama ve yürütme güçlerinin ayrı organlar eliyle görülmesinin gerekliliğine işaret eder. Ancak Locke diğer güçlerden ayrı bir yargı gücünü belirtmemiştir. Ayrıca Locke, yasama ve yürütme güçleri arasında dengeyi bozacak şekilde yasamaya öncelik ve üstünlük vermiştir. Tüm bu eksiklikler Montesquieu ile giderilmiştir. Öyleyse, güçler ayrılığının ilk olarak Locke tarafından ileri sürüldüğünü ancak ilkenin tam/yetkinliğe kavuşmuş/tekmil etmiş halinin Montesquieu ile olduğu sonucuna varmamızı sağlamıştır. Ayrıca Montesquieu, güçler ayrılığı ilkesini pek çok ilke ve kuramla harmanlamış, kendine özgü bir güçler ayrılığı ortaya koymuştur.

İkinci bölümde, Montesquieu'nün düşünsel yapısını oluşturan unsurlar ve başlıca eserleri incelenmiştir. Montesquieu bir aydınlanma çağı düşünürüdür. Aydınlanma çağının aklı ön plana alan tutumu Montesquieu'de de görülür ve Montesquieu, akılla birlikte deney ve gözlemden edindiği bilgileri harmanlamaktadır.

Bu doğrultuda gerek *Kanunların Ruhu Üzerine* gerek diğer eserleri Montesquieu'nün odasından çıkmadan ortaya çıkardığı yapıtlar değildir. Montesquieu laboratuvarında deneyler de yapmış, ülke ülke seyahat de etmiştir. Düşüncelerinin oluşmasında gözlemleri etkili olmuş, edindiği bilgilerden çıkardığı sonuçları akılla birleştirerek prensipler oluşturmaya çalışmıştır. Ancak Montesquieu için söylenecek bir diğer şey de yaşadığı döneme, yere, şartlara ve zamana gözlerini kapamadığıdır. Dolayısıyla, Montesquieu'nün düşüncelerinde sezilen rahatsız olduğu mevcut duruma bir 'çare' bulma çabasıdır. Devlete ait bütün güçlerin bir kişide toplandığı, mutlak monarşilere karşı çıkan Montesquieu, mutlak monarşilerin despotizme meyledeceğini iddia eder. Bir mutlak monarşi olan dönemin Fransa'sı tam da bu nedenle Montesquieu'nün meselesidir. Eserlerinde, Fransa'nın despotizme dönüşme endişesi hissedilir ve eserleri bu gidişata bir uyarı niteliğindedir. *İran Mektupları*'nda, despotizmin olumsuzlukları ve kötülükleri sergilenir, Fransa'ya despotizme dönüştüğü takdirde ne ile karşılaşacağı gösterilir, aynı zamanda dönemin Fransa'sı eleştirilir. *Romalıların Yücelik ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler*'de Roma devletinin yükseliş ve düşüş nedenleri incelenir de devletlerin bir anda yükseliş ve düşüş yaşayamayacağı, o yükseliş ve düşüşü ortaya çıkaran genel bir nedenin olacağı belirtilir. Bu eser yalnızca geçmiş tahlil etmez, aynı zamanda mevcut devletlerin de çıkarması gereken dersleri içerir. Montesquieu'nün en meşhur eseri *Kanunların Ruhu Üzerine*, birçok farklı branşı içerir konulardan oluşan bir külliyattır. Eser, herhangi bir ülke ile o ülke kanunlarının birbirlerine uymasını etkileyen nedenleri anlama ve açıklama faaliyetidir. Ayrıca eser, tezimizin ana konusu Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesine yer vermektedir.

Üçüncü bölümde, Montesquieu için siyasal özgürlüğün kaynağı olarak gördüğü güçler ayrılığı düşüncesi incelenmiştir. Düşünüğe göre özgürlük, bilhassa güçlerin ayrılması ile ilişkilidir ki bu husus tezimizin de ana konusunu oluşturmaktadır. Devlet güçlerini; yasama, yürütme ve yargı olarak ayıran Montesquieu, yasama ve yürütme güçlerinin ayrı organlara dağıtılmasını ileri sürer. Yargı ise Montesquieu'nün kuramında, yasama ve yürütme güçlerinden ayrılmış ve bağımsız olsa da daimi bir organa sahip değildir. Ayrıca yargıçlar yalnızca kanunu okudukları için Montesquieu yargıyı etkili bir güç olarak da görmez. Yargı gücü diğer

güçlerden ayrı ve bağımsızdır. Yargı gücünün yasama ve yürütme güçleri ile arasında herhangi bir ilişki söz konusu olmayıp onlardan izoledir. Ancak yargı gücünün taşıdığı potansiyelin farkında olan Montesquieu yargı gücünün bazı yetkilerini yasama organına devreder ve yargı organının yetkilerini soylu sınıfına karşı kullanmasını engeller. Bu durum aslında yargı gücünün öneminin Montesquieu tarafından fark edildiğini ve önlem alınarak bertaraf edildiğinin göstergesidir. Ancak yargı gücü soylu sınıfına karşı tehdit olmaktan çıkarıldığında siyasi düzlemde etkili bir güç olarak görülmez. Bu nedenle Montesquieu'nün kuramının özünde siyasal düzlemde yasama ve yürütme güçleri arasındaki ilişkiler söz konusudur.

Montesquieu'ye göre, yasama ve yürütme organlarının her biri esas olarak kendi yetki alanlarında görevli olacaktır. Ancak güçlerin saf ayrılığını düşünmeyen Montesquieu, güçlerin her birinin diğerini frenlemeleri ve dengeleyip denetleyebilmeleri için güçleri kullanan organlara, çeşitli araçlar da verir. Bu doğrultuda yasama organına, yürütme organını denetleyebilmesi için yetkiler verir ve yürütme organı da sahip olduğu bazı yetkiler ile yasama organını frenleyebilmektedir. İki organın dengelenmesi ve frenlenmesi Montesquieu'nün kuramında güçlerin ayrılması ve denge-fren mekanizmalarının birlikte bulunduklarını göstermektedir. Ancak kuramı bununla sınırlı değildir.

Montesquieu'nün döneminde toplumsal yapı, sınıflı bir görünüm arz etmekte, Montesquieu'de bu sınıflardan soylular sınıfına ait bulunmaktadır. Ancak bir de burjuva sınıfı vardır ki bu sınıfın yükselişini göz ardı edemeyen Montesquieu, sınıflı bir toplum yapısından hareket ederek kuramını oluşturur ve bu doğrultuda, güçlerin yalnızca biçimsel ayrılmasını yeterli görmemektedir. Güçler ayrılmalı ve güçlerin dağıtımı farklı sınıflar gerçeği gözetilecek şekilde yapılmalıdır. Yani iktidarın kullanımına farklı sınıflar dahil edilmeli aynı zamanda sınıflar arası bir denge de kurulmalıdır. Montesquieu bu doğrultuda güçleri kral, halk ve soylu sınıflarına dağıtır ve düşünürün tasarladığı güçler ayrımının özü de açığa çıkmış olur. Yasama organı hem halk kesimi hem soylulardan oluşmakta iki sınıf birlikte yasama gücünü ellerinde tutmaktadır. Yürütme gücü ise kralda bulunmaktadır. Üç sınıfın birlikte, yönetime dahil olmaları, iktidarı birlikte kullanmaları söz konusudur. Bu da Montesquieu'nün

kuramında, güçler ayrılığı, denge-fren mekanizması ile karma yönetimin birlikte bulunduğunu göstermektedir.

Montesquieu'nün güçler ayrılığını ileri sürmesi, Fransa'nın mutlak monarşi yönetiminin despotizme kaymasını engellemek, devletin tüm yetkilerini kendinde toplayan kralı sınırlamak içindir. Güçlerin ayrılması ile her bir gücün kendi görevi belirli olacak ve diğerlerine karışamayacaktır. Ancak güçlerin tek başına ayrılması yeterli değildir ki bu kısım Montesquieu'nün kuramının özü niteliğindedir. Güçlerin ayrı sınıflara dağıtımı gerçekleştirilerek denge sağlanır ve yönetimde hiçbir sınıfın tek başına söz hakkı olmaz. Yani gücün mutlaklaşması, bir sınıfın hakimiyetine geçmesi engellenmiş olur. Öyleyse gücün güçle sınırlanması, güçleri elinde bulunduran sınıfların birbirlerini sınırlaması ve dengelemesidir de. Yönetim hem sınırlı hem dengeli olur. Güçlerin kullanımı bağlamında bu sınıfların birbirleri ile iş birliği içinde bulunduğu da görülür. Güçlerin saf bir şekilde ayrılmadığının ifadesi olan bu iş birliği güçler ayrılığına işlerlik kazandırmak açısından gereklidir.

Montesquieu güçler ayrılığı ilkesini birçok farklı kuram ve ilke ile birleştirmiştir. Öncelikle güçleri yasama, yürütme ve yargı olarak ayıran ve bu güçlerin ayrı organlar eliyle görülmesini ifade eden düşünür bunu yalnızca işlevlerin basit bir ayrımı olarak görmez. Ayrıca güçlerin dağıtıldığı organların kontrol altına alınabilmesi için her birinin diğeri üzerinde yetkilere sahip olduğunu vurgular. Aynı zamanda güçlerin ayrıldığı organlara toplumdaki farklı sınıfların getirilmesini ileri sürmektedir. Düşünüre göre güçlerin gerçek anlamda ayrılığının sağlanabilmesi için karma yönetime ihtiyaç vardır. Aksi takdirde, güçler ayrılığı ilkesinin karma yönetim olmadan istenilen amacı gerçekleştiremeyeceği yani özgürlükleri sağlayamayacağını ifade eder.

Güçler ayrılığı ilkesi ile Montesquieu'yü birbirinden ayrı düşünmek olanaksızdır. İlke ile Montesquieu arasında kopmayan bir bağ olduğunu bilmekle birlikte bu bağın dönüştüğünün fark edilmesi önemlidir. Günümüzde güçler ayrılığı ilkesine verilen anlam, organlara dağıtılan işlevlerin ayrımı anlaşılacakla birlikte bu kullanımın Montesquieu'nün güçler ayrılığı düşüncesinden oldukça uzak olduğu bir gerçektir.

Montesquieu yönetim türlerini; demokrasi, aristokrasi, monarşi ve despotizm olarak tasnif eder ve her bir yönetimin kendine özgü niteliğini ve ilkesini açıklar. Montesquieu'nün yönetim türlerini tasnifi sadece kuramsal amaçlarla oluşturulmuş değildir. Montesquieu bununla aynı zamanda Fransa'nın siyasi kurumları, tarihi ve gelenekleri ile en iyi örtüşen yönetimi vurgulayarak yine ülkesine rehberlik etme gayesindedir. Montesquieu bu düşüncesini gerekçelendirmek için oldukça hummalı ve detaylı bir açıklamaya girişir. Bu uğurda, bir öteki yaratmaktan çekinmeyen Montesquieu için, despotizm açıkça yerilen, sakınılması gereken ve Fransa'ya uygun olmayan ötekilerin yönetimidir. Hem şimdiki hem geçmişi çift yönlü olarak karşılaştırmasına katan Montesquieu dört yönetim türü ileri sürse de demokrasi ve aristokrasi yönetimleri çağının gereği olarak toprakları genişlemiş ve ticaret getirisi olarak zenginleşmiş ve sınıflı bir yapıya sahip Fransa için artık uygun bir yönetim değildir. Nihayetinde despotik, aristokratik ve demokratik yönetimlerin Fransa'ya uygun olmaması sonucunda geriye yalnızca bir yönetim kalmaktadır ki bu monarşidir.

Güçlerin ayrılarak farklı sınıflara dağıtımı ve güçlerin -aynı zamanda bunu kullanan sınıfların da- dengesinin kurulması Montesquieu'nün arzu ettiği, özgürlüğün sağlanabileceği bir güçler ayrılığı formülüdür. Montesquieu'ye göre güçler ayrılığı, sınıflı bir toplum yapısını ve bu sınıfların yönetime birlikte katılmasını gerektirdiğinden monarşi yönetimleri özgürlüğün görülebileceği yönetimlerdendir. Cumhuriyet yönetimleri, farklı sınıfların yönetime birlikte katılmasını içermediğinden güçler ayrılığı bu yönetimlerde sağlanmamış olacak dolayısıyla, özgürlük bu yönetimlerde ortaya çıkmayacaktır. Despotizmde ise ne farklı sınıflar ne güçlerin ayrılması hiçbir şekilde söz konusu olmadığı için bu yönetimlerde özgürlük söz konusu değildir. Ancak Montesquieu için özgürlüğün tek bir formülü olduğu söylenemez. Doğrusu despotizm Montesquieu için en kötüsü olduğu için hiçbir yönetim despotizm kadar özgürlüklere zarar veremez. Bu doğrultuda, Montesquieu bir özgürlük skalası çizmektedir. Özgürlüklerin söz konusu olmadığı despotizmden en özgürlükçü yönetim İngiltere'ye doğru giden bu skalada yönetimler, güçlerin kullanımında tercih ettikleri formüle göre yer bulacaktır.

Fransa'nın despotizme kaymasının engellenmesi amacıyla olan Montesquieu bilhassa Asya'yı hedef alır ve Asya yönetimlerini despotik ve özgür olmayan

kategorisine sokarak dışlar. Bir olumsuz örnek yaratılarak Fransa'nın “yanlış”a sapmaması ve “doğru” çizgiden ayrılmaması sağlanır. Ancak bu tutumu ile önyargılardan uzak, nesnelerin doğasından hareket ettiğini ileri süren düşünürün yönteminden sapmış olduğu görülmektedir. Düşünürün bütün eserini bu perspektiften değerlendirmek ve ömrünü çalışmalarına adanmış birini yargılamak niyetinde değiliz. Montesquieu çalışma şevki, azmi, zekâsı, kültürü, entelektüel ve çok yönlü kişiliği ile yüzyıllar sonra dahi ilham alınan bir düşünür olmayı sürdürmektedir. Düşünceleri, kuramda ve uygulamada, kendisinden sonra geniş çaplı etkilerde bulunmuş, büyük yankılar uyandırmıştır. Özellikle güçler ayrılığı ilkesi, her ne kadar Montesquieu'nün kullandığı anlamdan oldukça uzaklaşmış olsa da bugün artık anayasaların başlıca ilkelerinden biri olmuş, yerleşik hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali: **Eski Yunan’da Siyaset Felsefesi**, Ankara, V yayınları, 1989.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali, Levent Köker: **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, Ankara, İmge Kitabevi, 1991.
- Ağaoğulları Mehmet Ali, Filiz: **Kral Devletten Ulus Devlete**, 2. Baskı, Ankara, Çulha Zabcı, Reyda Ergün: İmge Kitabevi, 2009.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali: “Aydınlanma: Düşünceler Yumağı”, **Sokrates’ten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler**, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.
- Akarsu, Bedia: “John Locke’un Devlet Felsefesi”, **Felsefe Arkivi**, S. 12, 1961, s. 72-85, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/14586>, 30 Ocak 2021.
- Akın, İlhan: **Devlet Doktrinleri**, İstanbul, Samim Güniz-Sadık Özyaygen Basımevi, 1962.
- Akipek, İlhan: “Kuvvetler Ayrılığı Nazariyesinin Doğmasında Amil Olan Fikirler”, **AÜHFD**, C. 9, S. 1, 1952, s. 167-182, (Çevrimiçi) https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001013, 29 Mayıs 2022.
- Aksoy Retornaz, Emine Eylem: “Beccaria’nın Hapis Cezasına Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 112, Mayıs-Haziran 2014, s. 93-106, (Çevrimiçi) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-112-1381>, 11 Nisan 2021.

- Alacakaptan, Uğur: **İngiliz Ceza Hukukunda Suç ve Cezaların Kanuniliği Prensibi**, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 1958.
- Alder, John: **Constitutional and Administrative Law**, Third Edition, New York, Macmillan Press, 1999.
- Althusser, Louis: **Montesquieu Siyaset ve Tarih**, Çev. Alp Tümertekin, İstanbul, İthaki Yayınları, 2005.
- Aristoteles: **Politika**, Çev. Mete Tuncay, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1975.
- Arnhart, Larry: **Platon'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi**, Çev. Ahmet Kemal Bayram, 5. Baskı, Ankara, Adres Yayınları, 2013.
- Aron, Raymond: **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev. Korkmaz Alemdar, 10. Baskı, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2017.
- Arslan, Ahmet: "Aydınlanma", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 2, 1992, s. 23-32, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cttad/issue/25523/269197>, 10 Şubat 2021.
- Arslan, Ahmet: **İlkçağ Felsefe Tarihi 3 Aristoteles**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Arslan, Mahmut: "Montesquieu'nün Siyaset Sosyolojisi", **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, C. 3, S. 1, 1989, s. 263-288, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/533/4908>, 12 Şubat 2021.

- Atay, Ender Ethem: “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Işığında Danıştay”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 17, S. 2, 2013, s. 1129-1154, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789318>, 01 Haziran 2022.
- Ateş, Toktamış: **Siyasal Tarih**, 3. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Barendt, Eric: “Seperation of Powers and Constitutional Government”, **The Rule of Law and the Seperation of Powers**, Ed. Richard Bellamy, London and New York, Routledge Publish, 2016.
- Baum, John Alan: **Montesquieu and Social Theory**, Oxford, Pergamon Press, 1979.
- Bellamy, Richard: “The Political Form of The Constitution: The Separation of Powers, Rights and Representative Democracy”, **Political Studies**, XLIV, 1996, s. 436-456, (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/41070225_The_Political_Form_of_the_Constitution_The_Separation_of_Powers_Rights_and_Representative_Democracy, 25 Mart 2021.
- Belyaeva, Galina S., v.d.: “Basic Ideas of State Power Limitation in Political and Legal Doctrine”, **Journal of Politics and Law**, Vol. 10, No. 4, 2017, s. 197-200, (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/31939>

[9368 Basic Ideas of State Power Limitation in Political and Legal Doctrine](#), 02 Mart 2022.

Berlin, Isaiah: “Montesquieu”, **Against the Current**, Ed. Henry Hardy, Second Edition, Princeton, Princeton University Press, 2013.

Boesche, Roger: “Fearing Monarchs and Merchants: Montesquieu’s Two Theories of Despotism”, **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016.

Bok, Hilary: "Baron de Montesquieu, Charles-Louis de Secondat", Ed. Edward N. Zalta, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Winter 2018, (Çevrimiçi)
<https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/montesquieu/>, 11 Şubat 2021.

Büyük, Celal: “Yasama, Yürütme ve Yargı: Platon’dan Montesquieu’ye Devletin Fonksiyonlarına Genel Bir Bakış”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. 10, S. 1, 2010, s. 159-170, (Çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/daad/issue/4496/61932>, 25 Ocak 2021.

Carolan, Eoin: **The New Separation of Powers A Theory for the Modern State**, Oxford, Oxford University Press, 2009.

Centel, Nur, Hamide Zafer: **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 11 Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2020.

- Cicero: **Devlet Üzerine**, Çev. C. Cengiz Çevik, 2. Baskı, İstanbul, İthaki Yayınları, 2018.
- Clark, Rebecca: “Montesquieu on the History and Geography of Political Liberty”, PhD dissertation, Boston College, 2012, (Çevrimiçi) <http://hdl.handle.net/2345/bc-ir:103616>, 18 Mart 2022
- Copleston, Frederick: **Felsefe Tarihi Aydınlanma**, Çev. Aziz Yardımlı, 3. Baskı, C. 7, İstanbul, İdea Yayınevi, 2004.
- Crisafulli, Alessandro S.: “Montesquieu’s Story of the Troglodytes: Its Background, Meaning and Significance”, **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016.
- Çam, Esat: **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yayınevi, 1987.
- Çelik, İrfan: “Kuvvetler Ayrılığı: Bir İndirgeme ve Dönüşüm”, **Liberal Düşünce Dergisi**, S. 64, Yıl 16, Güz 2011, s. 135-159, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/791441>, 25 Ocak 2021.
- Çevik, C. Cengiz: **Cicero’nun Devleti De Re Publica Yazıları**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- Çiğdem, Ahmet: **Aydınlanma Felsefesi**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1993.
- Dijn, Annelien de: “On Political Liberty: Montesquieu’s Missing Manuscript”, **Political Theory**, Vol. 39, No. 2,

April 2011, s. 181-204 (Çevrimiçi)
http://www.academia.edu/4394450/On_Political_Liberty_Montesquieu_s_Missing_Manuscript,
13 Mayıs 2022.

Doehring, Karl:

Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku),
Çev. Ahmet Mumcu, 8. Baskı, İstanbul, İnkılap
Yayınevi, 2019.

Dossa, Shiraz:

“Liberals and Tyranny: Kant, Mill and
Montesquieu”, **CPSA Conference University of
Victoria**, Victoria, BC, June 4th – 6 th 2013, s.
1-27, (Çevrimiçi) [https://www.cpsa-
acsp.ca/papers-2013/Dossa.pdf](https://www.cpsa-acsp.ca/papers-2013/Dossa.pdf), 27 Ocak 2021.

Durkheim, Emile:

“Montesquieu’s Method”, **Charles-Louis de
Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David
Carrithers, London and New York, Routledge
Publish, 2016.

Erdoğan, Mustafa:

**Anayasal Demokrasi (Anayasa Hukukuna
Giriş)**, 2. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997.

Eroğlu, Müzeyyen:

“John Locke’un Devlet Teorisi”, **Akademik
Bakış Dergisi** (Uluslararası Hakemli Sosyal
Bilimler E-Dergisi), S. 21, Temmuz-Ağustos-
Eylül 2010, s. 1-15, (Çevrimiçi)
[https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/aca-
rindex-1423868204.pdf](https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868204.pdf), 05 Şubat 2021.

Ertaş, Türker:

“Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Bağlamında Yasama,
Yürütme ve Yargı Organları Arasındaki Modern
İlişkiler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi**, İzmir, 2017.

- Ewald, Oscar: **Fransız Aydınlanma Felsefesi**, Çev. Gürsel Aytaç, 2. Baskı, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2013.
- Fairlie, John A.: “The Separation of Powers”, **Michigan Law Review**, Vol. 21, No. 4, February 1923, s. 393-436, (Çevrimiçi) <https://www.jstor.org/stable/pdf/1277683.pdf>, 18 Mart 2022
- Fekete, Balázs: “The Unknown Montesquieu”, **Iustum Aequum Salutare**, V. 2009/1. s. 151–159, (Çevrimiçi) <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20091sz/13.pdf>, 05 Nisan 2021.
- Feyzioğlu, Turhan: “Kuvvetlerin Ayrılığı Nazariyesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, 1947, s. 50-60, (Çevrimiçi) dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3239/45215, 21 Mart 2021.
- Gittings, Danny: “Conflict Over “Montesquieu’s Doctrine” on Seperation of Powers”, 10 June 2015, s. 1-14, (Çevrimiçi) <https://ssrn.com/abstract=2617094>, 6 Şubat 2022.
- Gökberk, Macit: **Felsefe Tarihi**, 20. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2010.
- Gönenç, Levent: “Siyaset Bilimi ve Anayasalar”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 54, S. 3, 1999, s. 95-131, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/38192>, 30 Haziran 2021.

- Gönenç, Levent: “Siyasi İktidarın Denetlenmesi Dengelenmesi ve Anayasalar”, **TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri**, Ankara, 2010, (Çevrimiçi) https://www.tepav.org.tr/upload/files/1280236405-1.Siyasi_Iktidarın_Denetlenmesi_Dengelenmesi_ve_Anayasalar.pdf, 25 Mart 2021.
- Gönenç, Levent: “Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı”, **TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri-3**, Ankara, 2011, (Çevrimiçi) https://www.tepav.org.tr/upload/files/129985150.Yarginin_Bagimsizligi_ve_Tarafsizligi.pdf, 01 Haziran 2022.
- Göze, Ayferi: **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 10. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2005.
- Gözler, Kemal: **Devletin Genel Teorisi**, 3. Baskı, Bursa, Ekin Yayınevi, 2011.
- Grosrichard, Alain: **Sultan’ın Sarayı Avrupalıların Doğu Fantezileri**, Çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul, Aykırı Yayıncılık, 2004.
- Gülener, Serdar: **Başkanlık Sistemlerinde Denge ve Denetleme**, İstanbul, Seta Yayınları, 2016, (Çevrimiçi) <https://setav.org/assets/uploads/2016/06/baskanlik-sistemlerinde-denge-ve-denetleme.pdf>, 18 Mart 2022.
- Gürcan, Ertuğrul Cenk: “1791 ve 1793 Fransız Anayasaları’na İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler**

- Fakültesi Dergisi**, C. 13, S. 3, 2011, s. 183-214, (Çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287333>, 6 Aralık 2021.
- Gürkan, Ülker: “Montesquieu ve Kanunların Ruhu (Hukuk Sosyolojisi Açısından Bir Değerlendirme)”, **AÜHFD**, C. 40, S. 1, 1988, s. 9-31, (Çevrimiçi)
https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000778, 10 Şubat 2021.
- Hakyemez, Yusuf Şevki: “Toplum Sözleşmesi Kavramı ve Günümüz İnsan Hakları Kuramına Etkisi”, **İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi**, C. 14, S. 1, 2000, s. 192-215, (Çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuihid/issue/1246/14627>, 01 Şubat 2021.
- Hamilton, Alexander, James **The Federalist**, Ed. J. R. Pole, Indianapolis, Hackett Publishing Company, 2005.
- Madison, John Jay: “Checks and Balances”, (Çevrimiçi)
http://webhome.auburn.edu/~johnspm/gloss/checks_and_balances.phtml, 2 Aralık 2021.
- Jakovljević, Miro: “Hubris Syndrome And A New Perspective On Political Psychiatry: need to protect prosocial behavior, public benefit and safety of our civilisation”, **Psychiatria Danubina**, Vol. 23, No. 2, 2011, s. 136–138, (Çevrimiçi)
<https://hrcak.srce.hr/file/114053>, 06 Mart 2022.
- Karadağ, Akasya Kansu: “Güçler Ayrılığı ve Hegemonya: Kuramsal Bir Tartışma” **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi**, Ankara, 2020.

- Karakul, Selman: “Yeni Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 2, Güz 2015, s. 63-112, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/imuhfd/issue/54307/736966>, 25 Ocak 2021.
- Kavanagh, Aileen: “The Constitutional Separation of Power”, **Philosophical Foundations of Constitutional Law**, Ed. David Dyzenhaus, Malcolm Thorburn, Oxford, Oxford University Press, 2016.
- Kavra, Erol “Montesquieu ve de Tocqueville’e Göre Demokrasi ve Temel Güvenceleri”, **Amme İdaresi Dergisi**, C. 22, S. 4, 1989, s. 75-83, (Çevrimiçi) <https://docplayer.biz.tr/23697672-Montesquieu-ve-de-tocqueville-e-gore.html>, 27 Eylül 2021.
- Lipson, Leslie: **Politika Biliminin Temel Sorunları**, Çev. Tuncer Karamustafaoğlu, 2. Baskı, Ankara, AÜHF Yayınları, 1978.
- Lloyd, Marshall Davies: “Polybius and the Founding Fathers: The Separation of Powers”, St. Margaret’s School, 22 September 1998, (Çevrimiçi) <http://www.mlloyd.org/mdl-index/polybius/polybius.htm>, 27 Ocak 2021.
- Locke, John: **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Çev. Fahri Bakırcı, 5. Baskı, Ankara, Serbest Kitaplar Yayınevi, 2019.
- Lowenthal, David: “The Design of Montesquieu’s Consideration: Consideration on the Causes of the Greatness of

- the Romans and Their Decline”, **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016.
- Łazarski, Krzysztof: “Law, Forms of Government and Liberty in Montesquieu’s Thought”, **Studia Prawnicze: Rozprawy i Materiały**, No. 1 (12), 2013, s. 3–18, (Çevrimiçi) http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.mhp-8b622bbe-f10b-4b3d-b1af-7a4fe4ddbe7e/c/SP_2013_1_01_Lazarski.pdf, 16 Şubat 2021.
- Macfarlane, Alan: **Montesquieu and the Making of the Modern World**, 2013, (Çevrimiçi) https://www.repository.cam.ac.uk/bitstream/handle/1810/244510/Montesquieu_final_Amazon.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 25 Aralık 2021.
- Manent, Pierre: “Montesquieu and the Separation of Powers”, **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016.
- Manin, Bernard: “Checks, Balances and Boundaries: The Separation of Powers in the Constitutional Debate of 1787” **The Invention of the Modern Republic**, Ed. Biancamaria Fontana, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.
- Montesquieu: **İran Mektupları**, Çev. Berna Günen, 4. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

- Montesquieu: **Romalıların Yücelik ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler**, Çev. Berna Günen, 3. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Montesquieu: **Kanunların Ruhu Üzerine**, Çev. Fehmi Baldaş, İstanbul, Hiperlink Yayınları, t.y.
- Montesquieu: **Kanunların Ruhu Üzerine**, Çev. Berna Günen, 6. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Müßig, Ulrike: “Montesquieu’s Mixed Monarchy Model and The Indecisiveness of 19th Century European Constitutionalism Between Monarchical and Popular Sovereignty”, **Historia et ius**, paper 5, 3/2013, s. 1-39, (Çevrimiçi) http://www.historiaetius.eu/uploads/5/9/4/8/5948821/mussig_finale.pdf, 5 Şubat 2022.
- Nazir, Mudassir, Tauseef Ahmad, “Separation of Powers: A Comparative Analysis”, **Commonwealth Law Review Journal**, Vol. 3, September 2017, s. 80-101, (Çevrimiçi) https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3193479, 30 Mayıs 2022.
- Nemutlu, Duran: “Montaigne ve Montesquieu’de İnsan, Erdem ve Trogloditler”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 27, S. 1, Mayıs 2003, s. 143-155, (Çevrimiçi) <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/87.pdf> 17 Şubat 2021.

- Okandan, Recai Galip: “Amme Hukukunda Kuvvetler Bölümü Meselesi”, **İÜHFM**, C. 2, 1936, s. 502-523, (Çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhfm/issue/9143/114564>, 08 Şubat 2021.
- Oktay, Cemil: “Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Yargı Açısından Anlamı ve Türkiye Örneği”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, C. 1, 1984, s. 215-242, (Çevrimiçi)
https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6318/cemil_oktay.pdf, 26 Haziran 2021.
- Owen, David: “Hubris Syndrome”, **Clinical Medicine**, Vol. 8 No. 4, August 2008, s. 428-432 (Çevrimiçi)
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4952940/pdf/428.pdf>, 06 Mart 2022.
- Owen, David, Jonathan Davidson: “Hubris Syndrome: An Acquired Personality Disorder? A Study of US Presidents and UK Prime Ministers over the Last 100 Years”, **Brain**, Vol. 132, Issue 5, 2009, s. 1396–1406, (Çevrimiçi)
<https://academic.oup.com/brain/article-pdf/132/5/1396/1015089/awp008.pdf>, 06 Mart 2022.
- Özbudun, Ergun: **Türk Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 8.Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2005.
- Özkan Duvan, Ayşe: “Devlet Teorisinde Kuvvetler Ayrılığının Doğuşu: Locke ve Montesquieu”, **YBHD**, S. 1, Yıl 4, 2019, s. 35-60, (Çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/666744>, 15 Şubat 2021.

- Polybius: **The Histories**, Çev. Robin Waterfield, Oxford, Oxford University Press, 2010.
- Ross, W. David: **Aristoteles**, Çev. Ahmet Arslan, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2011.
- Sajó, András: **Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism**, Budapest, Central European University Press, 1999.
- Sanders, Jennifer Epley: “Resistance From Within: Power and Defiance in Montesquieu’s Persian Letters”, **SAGE Open**, July-September 2020, s. 1–12, (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.1177/2158244020951555>, 15 Şubat 2021.
- Saygılı, Abdurrahman: “Jean Bodin’in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış”, **AÜHFD**, C. 63, S. 1, 2014, s. 185-198, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42418/510817>, 31 Mayıs 2022.
- Shackleton, Robert: “Montesquieu, Bolingbroke And The Seperation of Powers”, **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016.
- Shklar, Judith N.: **Montesquieu**, Oxford, Oxford University Press, 1987.
- Soboul, Albert: **1789 Fransız İnkılabı Tarihi**, Çev. Şerif Hulusi, C. 6, İstanbul, Cem Yayınevi, 1969
- Sorel, Albert: **Great French Writers: Montesquieu**, Çev. Gustave Masson, London, Routledge, 1887.

- Soubeyrol, Jacques: “Bir Devrimin Doğumu ve Ölümü: 1791 ve 8. Yıl Anayasaları (Naissance et mort d’une révolution: Les constitutions de 1791 et de l’an VIII)”, Çev. Durmuş Tezcan, **Prof. Şükrü Postacıoğlu’na Armağan**, İzmir, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No. 81, 1997, s. 391-397 (Çevrimiçi) https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2020/01/soubeyrol_tezcan.pdf, 06 Aralık 2021.
- Soysal, Mümtaz: **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1997.
- Springborg, Patricia: **Batı Cumhuriyetçiliği ve Şark Hükümdarı**, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Şenel, Alâeddin: **Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş**, 4. Kısaltılmış Basım, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1995.
- Şirin, Tolga: “Anayasalcılık, Cumhuriyetçilik ve Maddi Anayasa Hakkında Notlar”, 02 Ekim 2019, (Çevrimiçi) <https://www.tolgasirin.com/post/anayasalcilik>, 20 Şubat 2021.
- Taşkın, Ali, Metin Becermen: **Felsefe Tarihi II Rönesans, Yeniçağ ve XIX. Yüzyıl Felsefesi Tarihi**, 3.Baskı, Bursa, Sentez Yayıncılık, 2018.

- Teziç, Erdoğan: **Anayasa Hukuku**, 9. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2004.
- Toku, Neşet: **John Locke ve Siyaset Felsefesi**, Ankara, Liberte Yayınları, 2003.
- Topçuoğlu, Hamide: “Hukuk Sosyolojisinin Mübeşşiri Olarak C. S. Montesquieu”, **AÜHFD**, C. 14, S. 1, 1957, s. 179-218, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/633982>, 15 Şubat 2021.
- Touchard, Jean: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Çev. İsmail Yerguz, İstanbul, Işık Yayınları, 2015.
- Troper, Michel: “Seperation of Powers”, Çev. Philip Stewart, A Montesquieu Dictionary, ENS Lyon, September 2013, (Çevrimiçi) <http://dictionnaire-montesquieu.ens-lyon.fr/en/article/1376427308/en/>, 26 Mayıs 2022.
- Tütengil, Cavit Orhan: **Montesquieu: Siyaset ve İktisat Açısından Bir Yaklaşım**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1977.
- Üzümcüoğlu, Ahmet: **Montesquieu**, 4.Baskı, İstanbul, Parola Yayınları, 2019.
- Vile, M.J.C.: **Constitutionalism and The Seperation of Powers**, Second Edition, Indianapolis, Liberty Fund, 1998.
- Walbank, Frank W.: **Polybius, Rome and The Hellenistic World Essays and Reflections**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.

- Wilson, Francis G.: “The Mixed Constitution and the Separation of Powers”, **The Southwestern Social Science Quarterly**, Vol. 15, No. 1, June 1934, s. 14-28, (Çevrimiçi)
<http://www.jstor.org/stable/42879157>, 15 Mayıs 2022.
- Wood, Ellen Meiksins: **Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi**, Çev. Oya Köymen, 2.Basım, İstanbul, Yordam Kitap, 2013.
- Wood, Ellen Meiksins: **Özgürlük ve Mülkiyet Rönesans’tan Aydınlanma’ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi**, Çev. Oya Köymen, 2. Basım, İstanbul, Yordam Kitap, 2016.
- Wood, Neal: **Cicero's Social and Political Thought**, Berkeley, University of California Press, 1991.
- Yıldırım, Cemal: **100 Soruda Bilim Tarihi**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1974.
- Young, David: “Montesquieu’s View of Despotism and His Use of Travel Literature”, **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016.
- Young, David: “Montesquieu’s Methodology: Holism, Individualism, and Morality”, **Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu**, Ed. David Carrithers, London and New York, Routledge Publish, 2016.

- Zabcı, Filiz: “Antik Cumhuriyet Düşüncesinde Siyasal Yozlaşma ve Karma Yönetim: Aristoteles ve Polybios Üzerinden Bir Tartışma”, **Felsefelogos**, S. 69, 2018/2, s. 7-24, (Çevrimiçi) <https://www.academia.edu/37675944>, 25 Ocak 2021.
- Zabcı, Filiz: “Montesquieu: Yasaların Ruhü ve Siyasal Özgürlük”, **Sokrates’ten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler**, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, 6.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.
- Zabcı, Filiz: “Spinoza ve Locke: Siyasal Özgürleşmeden Bireysel Özgürlüğe”, **Sokrates’ten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler**, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, 6.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

YAZARI OLMAYAN KAYNAKLAR

The Oxford Dictionary Quotations, Second Edition, London, Oxford University Press, 1953.

1787 Amerika Birleşik Devletler Anayasası (The Constitution of the United States) (Çevrimiçi) <https://constitutioncenter.org/media/files/constitution.pdf>, 07 Aralık 2021.

1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (Declaration of Human and Civic Rights of 26 August 1789) (Çevrimiçi) https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/2019-03/20190304_declarationhumanrights_0.pdf, 06 Aralık 2021.

1791 Fransız Anayasası (The Constitution of 1791) (Çevrimiçi)

<https://wp.stu.ca/worldhistory/wp-content/uploads/sites/4/2015/07/French-Constitution-of-1791.pdf>, 06 Aralık 2021.

1776 Maryland Anayasası (The Constitution of Maryland) (Çevrimiçi)

https://avalon.law.yale.edu/17th_century/ma02.asp, 20 Ocak 2022.

1780 Massachusetts Anayasası (The Constitution of Massachusetts) (Çevrimiçi)

<https://malegislature.gov/laws/constitution>, 8 Şubat 2022.

1783 New Hampshire Anayasası Haklar Bildirgesi (Bill of Rights, The Constitution of New Hampshire) (Çevrimiçi)

<https://www.nh.gov/glance/bill-of-rights.htm>, 4 Şubat 2022.

1776 Virginia Anayasası (The Constitution of Virginia) (Çevrimiçi)

https://ballotpedia.org/Virginia_Constitution, 21 Ocak 2021.

(Çevrimiçi)

<https://science.jrank.org/pages/10921/Punishment-Enlightenment.html#:~:text=Violent%20but%20irregular%20punishments%20were,and%20must%20not%20be%20arbitrary>, 20 Aralık 2021.

“The Separation of Powers Doctrine: An Overview of its Rationale and Application”,

CRS Report, 23 June 1999, (Çevrimiçi)

<https://www.everycrsreport.com/reports/RL302>

[49.html](#), 05 Haziran 2022.

